Suomen Sosialidemokraattisen Sanomalehtimiesliiton

MUSTE maalari

VUOSIKIRJA 2018

sisällys

4 Jukka Halonen:
Kansanvaltuuskunnan toimittajat

14 Hannu Tuovinen:
Työväenlehdet ja vallankumous

20 Jukka Halonen:
Algot Untolan viime hetket

28 Tuomo Lilja:
Isoisää etsimässä

34 Jukka Halonen:
Liiton tyttö ja sisällissota

40 Virpi Kivioja:
Murheen vuosi oppikirjoissa

52 Olli Kleemola:
Sisällissodan kuvakerronta

62 Olli Kleemola:
Luutnantti Güth punaisessa Suomessa

84 Jukka Halonen:
Tässäkö sodan julmin kuva?

88 Olli Kleemola:
Sata vuotta myöhemmin

MUSTE maalari 2018

Suomen Sosialidemokraattisen Sanomalehtimiesliiton vuosijulkaisu.
Julkaisija: Suomen Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto SSSL ry
Osoite: PL 373, 00531 HELSINKI **www.sssl.fi**
Päätoimittaja: Jukka Halonen **Toimitussihteeri**: Annakati Mattila
Tuottaja: Mediataju Oy, Vantaa **Ulkoasu**: Mediataju Oy
Painopaikka: Kirjapaino Plus Digital, Porvoo, 2018
Ilmoitusmyynti: Erkki Hirvonen 050 550 6172

pääkirjoitus

● JUKKA HALONEN

Muistamisen vaikeus

Itsenäisen Suomen raskaimmasta ja traumaattisimmasta koettelemuksesta on kulunut sata vuotta. Sisällissotaa muistettiin ja muisteltiin monin tavoin vuoden 2018 aikana. Yhtä lailla kokoonnuttiin juhlistamaan jääkärien saapumista Vaasaan, kuin kunnioittamaan Tammisaaressa menehtyneiden tuhansien punavankien muistoa. Keskimäärin tapahtumissa oli eri yleisöt.

Vaikka ainuttakaan sisällissodan veteraania ei ole enää elossa, muistaminen jakoi yhä kansakuntaa. Vaikka sisällissodasta on kulunut sata vuotta, edes sen nimestä ei ole kunnolla päästy yksimielisyyteen. Monille se on edelleen vapaussota, jossa maa taisteltiin itsenäiseksi. Kun muistojuhlat olivat pitkään valkoisen puolen yksinoikeus, punaisten uhrien muistaminen saattaa joistakin tuntua vielä tänäkin päivänä provokatiiviselta.

Historia on siitä mielenkiintoinen tuttavuus, että mitä enemmän siihen perehtyy, sitä monimutkaisemmaksi se käy. Vuosikymmenet Suomessa elettiin yksinkertaistettujen totuuden muistoja. Voittajat olivat hyviä, häviäjät pahoja, tai vähintäänkin yksinkertaisuudessaan harhaan johdettuja. Tämän historiankirjoituksen valkoinen Suomi suorastaan rusikoi kansien väliin.

Aika on korjannut muistamista ja avartanut sen kuvaa. Silti sisällissodan kipeät muistot satuttavat edelleen. On kuitenkin selvää, että mitä avoimemmin sadan vuoden takaisista tapahtumista puhutaan, sitä nopeammin arvet umpeutuvat lopullisesti.

Mustemaalari puuttuu muistovuoden lopulla vielä sisällissodan tapahtumiin. Luettavana on niin omakohtaisia muistoja, näkökulmia lehdistön ja lehtimiesten roolista ja kohtaloista sekä tutkijoiden tuoreita johtopäätöksiä. Tärkeintä on muistaa, että molemmin puolin rintamalinjoja taisteli tavallisia ihmisiä, meitä suomalaisia.

Jalon kansan parhaat pojat

Vangittuja punakaartilaisia kuljetetaan Viaporiin.
(Kuva: Ivan Timiriasew, Helsingin kaupunginmuseo)

Punaista vallankumousta johtanut kansavaltuuskunta oli vahvasti toimittajavetoinen. Saattaa hyvinkin olla mahdollista, että SSSL:n jäsenillä oli jopa yksinkertainen enemmistö vallankumoushallituksessa.

● *Jukka Halonen*

Punaisen Suomen ylin päättävä elin oli virallisesti työväen pääneuvosto, joka koostui SDP:n, Suomen Ammattijärjestön, punakaartien ja Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan valitsemista jäsenistä. Pääneuvoston puheenjohtajana toimi Suomen kuljetustyöntekijäin liiton sihteeri **Valfrid Penttilä**.

Tosiasiassa päättäväksi elimeksi muodostui kansanvaltuuskunta, joka antoi perustavan julistuksensa 28. tammikuuta 1918. Siinä haettiin Suomen työmiehiltä ja kansalaisilta luottamusta virkaan.

”Jos teidän tahtonne on se, että meidän on yhdessä muodostettavan Työväen Pääneuvoston kanssa astuttava tällä kohtalokkaalla hetkellä täyttämään maan vallankumoushallituksen tehtäviä, niin tahdomme ne tehtävät horjumatta täyttää voimaimme mukaan. Kun köyhälistön hätä on niin hirveä, että työläistoveri siitä pelastuakseen nostaa kiväärin olalleen, ja kun hänessä yhteiskunnallisen vapauden jano on niin valtava, että hän sen takia astuu vaikka päin kuolemaa, niin tällöin on meidän jokaisen työväenliikkeenmiehen pyhä velvollisuus, missä toimessa vain tarvitaan, ponnistaa kaikki voimamme työväenluokan vapautuksen auttamiseksi niin pitkälle kuin suinkin mahdollista.”

”…Mutta sanokaamme samalla suoraan: teistä itsestänne, vallankumoukselliset työläistoverit, riippuu nyt kaikkein enimmän, kuinka isoja tuloksia aikaansaadaan. Ei mikään valtuuskunta voi omin päin todellista olojen kumousta tehdä. Siihen kykenee vain kansa itse suurten järjestöjensä avulla.”

SUOMEN SOSIALIDEMOKRAATTINEN Sanomalehtimiesliitto SSSL oli perustettu 1907 työväenlehtien toimittajien ammattiyhdistykseksi. Työväenlehdistö oli kokenut suuren heräämisen suurlakon 1905 aikoihin, jos toki helsinkiläinen Työmies oli aloittanut ilmestymisensä jo vuonna 1895.

Liiton alkuvuosien asiakirjat katosivat sisällissodan melskeisiin, joten alkuhistorian vuodet kerättiin myöhemmin muistitiedon varassa. Joka tapauksessa jo vuoden 1910 liittokokous valitsi liittotoimikuntaan jäsenet, joista useilla tuli olemaan myöhemmin paljonkin tekemistä vallankumouksen kanssa. He olivat **Emil Elo**, **Albin Karjalainen** ja **Kullervo Manner** sekä varajäsenet **Otto Wille Kuusinen** ja **Voitto Eloranta**.

Työväenliikkeen alkuaikoina oli hyvin tavallista, että sanavalmiit ja aatteelliset toimijat löytyivät ennen pitkää työväenlehtien toimittajina. Olihan sanomalehdistö tehokkain tapa välittää työväenaatetta syrjäisimpiinkin pirtteihin. Toimittajat myös hallitsivat usein agitaation taidot.

Moni saattoi toimia samanaikaisesti kansanedustajana ja muissa korkeissa luottamustehtävissä. Useampi keskeinen työväenliikkeen vaikuttajahahmo oli toimittajana ainakin jossain vaiheessa.

Yhtä lailla näinä työväenliikkeen alkuaikoina sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluivat myös äärivasemmiston kannattajat, jotka vasta sisällissodan jälkeen eriytyivät omaksi kommunistiksesi liikkeeksi. Senkin perustamistoimissa Moskovassa syyskuussa 1918 moni toimittaja oli mukana.

Kun SSSL:n pöytäkirjat ja jäsenlistat ovat palaneet historian hämäriin, liiton mahdollisia jäseniä vuonna 1918 saattaa vain arvailla. Ei ole varmuutta siitä, pitikö liiton jäsenyydestä heti luopua, jos vaihtoi alaa. Tuskin, sillä poliitikoille ja toimitsijoille ei ollut olemassa omaa ammattiliittoa.

SUOMEN KANSANVALTUUSKUNNAN puheenjohtajana toimi alusta asti **Kullervo Manner** (1880-1939), joka siis toimi SSSL:n puheenjohtajana vuodesta 1911 alkaen. Mihin asti – siitä ei ole varmuutta. Vallankumouksen luhistuessa Mannerista leivottiin peräti Suomen diktaattori, tosin vastentahtoisesti.

Toimittajan uransa papinpoika Manner aloitti 1900 Porvoossa ilmestyvässä *Uusimaa* -lehdessä, joka oli aikansa radikaalein porvarillinen lehti. Suurlakon aikoihin lehden toimitussihteerinä toiminut Manner liittyi sosialidemokraattiseen puolueeseen. Siihen loppui pesti, mutta Manner perusti oman työväenlehden. *Työläinen* ilmestyi kaksi kertaa viikossa ja sen näytenumero tuli painosta joulukuussa 1906. Käytännössä Manner oli lehtensä päätoimittaja ja ainoa toimittaja.

Lördagen den 23 februari — ARBETET — Nro 23 — 1918 — 3

Finlands Folkkommissariat.*)

Kullervo Manner.
Ordförande i Finlands Folkkommissariat.

Yrjö Sirola.
Kommissarie för utrikesärendena.

Oskari Tokoi.
Kommissarie för kommunikationsväsendet.

Eero Haapalainen.
Kommissarie för arbetsärendena.
Biträdande chefen för Röda Gardets stab.

J. H. Laukkanen.
Kommissarie för arbetarärendena.

Juho Kusinen.
Kommissarie för finansärendena.

Aimo Ehrnrooth.
Kommissarie för närings-ärendena.

Emil Elo.
Kommissarie för post- och telegrafväsendet.

Kaukonen.
Kommissarie för upplysningsväsendet.

Evert Ekroots.
Kommissarie för jordbruksärendena.

Lauri Lehtimäki
Kommissarie för rättsärendena.

Adolf Taimi.
Kommissarie för landsförsvarsärendena.
Biträdande chef för Röda Gardet.

Matti Turkia.
Professor.

Manner liittyi sosialidemokraattiseen puolueeseen. Siihen loppui pesti, mutta Manner perusti oman työväenlehden. *Työläinen* ilmestyi kaksi kertaa viikossa ja sen näytenumero tuli painosta joulukuussa 1906. Käytännössä Manner oli lehtensä päätoimittaja ja ainoa toimittaja.

Paikallisista ympyröistä Manner siirtyi 1910 Helsinkiin ja *Työmiehen* toimittajaksi. Hänestä tuli Uudenmaan piirin ja Helsingin kunnallisjärjestön puheenjohtaja ja kansanedustaja. Manner jatkoi lehteen kirjoittamista kansanedustajuuden rinnalla. Hänestä tuli SDP:n puheenjohtaja juuri ennen kansallista kiirastulta 1917. Samalla hän toimi eduskunnan puhemiehenä. Kesällä 1917 hän tässä tehtävässä huudatti eduskunnassa eläköötä ”vapaalle Suomelle” valtalakia hyväksyttäessä.

MANNERIN LAILLA myös kansanvaltuuskunnan ulkoasian valtuutettu **Yrjö Sirola** (1896-1936) oli papinpoika. Toimittajan ura alkoi nuorsuomalaisten *Kotkan Sanomista* 1903, mutta se lakkasi ilmestymästä jo samana vuonna. Sirola siirtyi toimitussihteeriksi tamperelaiseen sosialidemokraattiseen *Kansan Lehteen*.

Näytenumero.

TYÖLÄINEN.

PORVOOSSA
joulukuun 7 päi 1906.

KULLERVO MANNER

Suuri varasto erihintaisia

Katto- ja Pöytä-LAMPPUJA

ERIK SÖDERSTRÖM'ilta

Suurlakkovuosi vaikutti Sirolankin elämään niin, että hänet valittiin SDP:n ensimmäiseksi päätoimiseksi puoluesihteeriksi. Seuraavana vuonna 1906 hän valmisteli ensin Oulun puoluekokouksen ja siirtyi sen jälkeen *Työmiehen* toimitussihteeriksi. Hän oli myös perustamassa *Sosialistista Aikakauslehteä*.

Urakehitys oli nopeaa, sillä ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 1907 hänet valittiin kansanedustajaksi. SDP:n uunituore eduskuntaryhmä puolestaan valitsi hänet puheenjohtajakseen. Sirola jäi pois eduskunnasta 1910 ja muutti Yhdysvaltoihin. Minnesotan Duluthin työväenopiston johtajuuden lisäksi hän kirjoitti ahkerasti amerikansuomalaisiin lehtiin.

Sirola palasi 1914 Suomeen ja Työmiehen toimitukseen. Hän oli lehden toimitussihteeri tullessaan valituksi taas eduskuntaan 1917.

VALISTUSASIAIN valtuutettu kansanvaltuuskunnassa oli **Otto Wille Kuusinen** (1881-1964). Hän oli kirjoitellut säännöllisesti jo Jyväskylän Lyseon lehteen *Oraaseen*. Tekstit olivat olleet enimmäkseen isänmaallisia ja romanttisia runoja. Ensimmäisen toimittajapestinsä hän otti jyväskyläläiseen *Suomalainen* -lehteen 1901.

Vanhasuomalaisesta ja uskonnollisesta Kuusisesta kuoriutui Helsingin opiskeluvuosinaan sosialidemokraatti, joka oli perustamassa ylioppilaiden sosialidemokraattista yhdistystä maaliskuussa 1905 yhdessä **Edvard Gyllingin**, **Sulo Wuolijoen** ja **Martti Koveron** kanssa. Hän pääsi *Työmiehen* avustajaksi ja tutustui tätä kautta Sirolaan. Loppuvuodesta 1905 Kuusinen oli perustamassa *Sosialistista Aikakauslehteä* ja ryhtyi julkaisun toimitussihteeriksi. Lehteä ilmestyi kolmen vuoden aikana yhteensä 48 numeroa.

Työmiehen vakinainen toimittajan pesti avautui 1908. Lehden vanhoja numeroita lukiessa Kuusisen artikkeleita voi hakea lukuisten nimimerkkien takaa. Näitä ovat O.W.K., Wille, Sosialidemokraatti, Kaveri, Kirja-Wille, K, W-e ja O.W-e. Vuonna 1908 Kuusisesta tuli myös kansanedustaja, mutta luonnollisesti hän jatkoi myös toimittajana. Välillä hän luopui kansanedustajuudesta toimittajuuden hyväksi. Samoin hän teki puolueen johtotehtävien kohdalla.

Kuusinen matkusti toukokuussa 1914 Venäjälle.

RAJAVAHTI

Karjalan köyhälistön äänenkannattaja.

N:o 70. Sortavalassa Lauvantaina Heinäkuun 1 pnä. 1911.

Tilaushinnat:

Toimitus:

Lauri Letonmäki.
Matkamaa.

Aug. Lindgren.
Joensuussa.

Ilmestyy joka tiistai, torstai ja lauvantai aamupäivällä.

Moskovan matka onnistui SSSL:n myöntämällä stipendillä. Tällä matkalla hänen venäjän kielensä vahvistui sujuvammaksi. Palattuaan kuukauden reissulta hän keskittyi yhä tiiviimmin sanomalehtityöhön, moittien jutuissaan puolueen oikeistolaisten sovittelupolitiikan turmiollisuutta. *Työmiehessä* hänen aisapareinaan olivat ennen muita Manner ja Sirola. Jatkossa Kuusinen asioi venäläisten kanssa yhä enemmän.

Syyskuussa 1917 nuorisoliiton sihteeri **Kustaa Rovio** haki Kuusisen *Työmiehen* toimituksesta. Miehet menivät tapaamaan Helsingissä pakomatkalla ollutta **Vladimir Leniniä**. Tapaaminen innoitti valmiiksi sosialidemokraattien vasemmistosiipeen kuuluneen Kuusisen tutustumaan Leninin teoksiin.

Vielä tuossa vaiheessa Sirola ja Manner olivat Kuusista innokkaampia vallankumouksen tielle. Edes marraskuun 1917 ylimääräisessä puoluekokouksessa Kuusinen ei sanonut selkeästi kantaansa, vaikka sisällissota oli jo ovella. Punaisen Suomen opetusministerillä oli sota-aikana vähän hommia, joten Kuusinen sai keskittyä uuden valtiosääntöluonnoksen laatimiseen.

ALKUPERÄISEEN punaiseen hallitukseen kuului kaikkiaan neljätoista henkilöä ja prokuraattori. Edellä mainitun kolmikon lisäksi monella muullakin oli journalistin tausta tai ainakin jonkinlaista toimittajakokemusta. Jälkimmäiseen joukkoon voidaan laskea raha-asiainvaltuutettu **Edvard Gylling**, joka oli päätoimittanut *Sosialistista Aikakauslehteä*, mutta tehnyt poliittisen uransa toisaalla. Hän oli vastustanut vallankumousta, mutta liittyi kansanvaltuuskuntaan jo helmikuun alussa.

SSSL:n ensimmäisen historiikin kirjoittaja **Jussi Rautio** mainitsi (1947) Gyllingin kuuluneen myös *Työmiehen* toimituskuntaan. Sitä eivät muut lähteet suoranaisesti vahvista. Rautio itse kuului turkulaisen *Sosialistin* toimituskuntaan ennen sisällissotaa.

Sen sijaan toinen raha-asiainvaltuutettu **Jalo Kohonen** (1884-1935) oli täysverinen toimittaja. Opiskelujensa jälkeen työskenteli viipurilaisen *Työn* toimittajana vuosina 1910-1915. Sen jälkeen hän jatkoi työtään Kuopiossa ilmestyneessä *Sanantuojassa*.

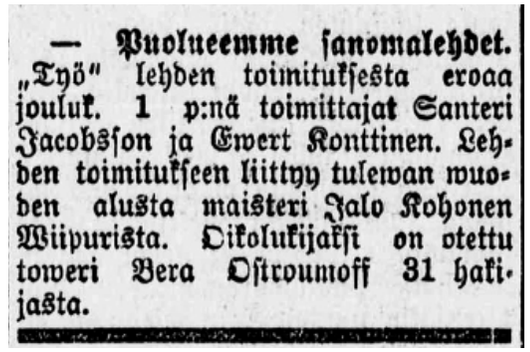
— Puolueemme sanomalehdet.

„Työ" lehden toimituksesta eroaa joulukuun 1 p:nä toimittajat Santeri Jacobsson ja Ewert Konttinen. Lehden toimitukseen liittyy tulevan vuoden alusta maisteri Jalo Kohonen Wiipurista. Oikolukijaksi on otettu toweri Vera Ostroumoff 31 hakijasta.

Kansanedustaja hänestä tuli 1917. Kohosella ei ollut aiempaa korkeaa poliittista asemaa, mutta hänen maisterintutkintoonsa kuulunut kansantaloustiede ratkaisi asian.

Oikeusasiainvaltuutettuja oli kaksi. **Lauri Letonmäelle** (1886-1935) kuuluivat lainvalmistelu ja oikeuslaitos, **Antti Kivirannalle** (1886-1948) vankeinhoito. Kiviranta oli puuseppä, mutta Letonmäki toimittaja, joka aloitti kirjoittamalla ja suomenta-

SOSIALISTINEN AIKAKAUSLEHTI

TOIMITUS

EDV. GYLLING
Vastaava.

O. W. KUUSINEN
Toimitussihteeri

SULO WUOLIJOKI

YRJÖ SIROLA

ENSIMÄINEN VUOSIKERTA

1906

HELSINKI, 1907
TYÖVÄEN KIRJAPAINO

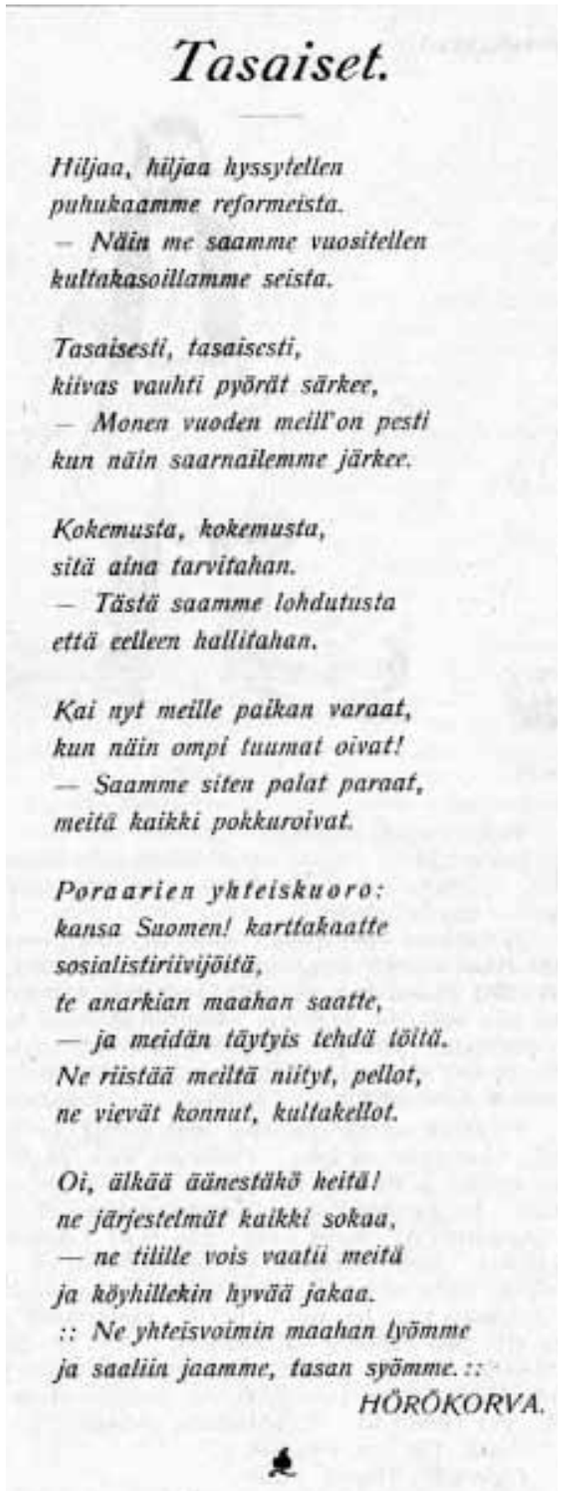

Tasaiset.

Hiljaa, hiljaa hyssytellen
puhukaamme reformeista.
— Näin me saamme vuositellen
kultakasoillamme seista.

Tasaisesti, tasaisesti,
kiivas vauhti pyörät särkee,
— Monen vuoden meill'on pesti
kun näin saarnailemme järkee.

Kokemusta, kokemusta,
sitä aina tarvitahan.
— Tästä saamme lohdutusta
että eelleen hallitahan.

Kai nyt meille paikan varaat,
kun näin ompi tuumat oivat!
— Saamme siten palat paraat,
meitä kaikki pokkuroivat.

Poraarien yhteiskuoro:
kansa Suomen! karttakaatte
sosialistiriivijöitä,
te anarkian maahan saatte,
— ja meidän täytyis tehdä töitä.
Ne riistää meiltä niityt, pellot,
ne vievät konnut, kultakellot.

Oi, älkää äänestäkö heitä!
ne järjestelmät kaikki sokaa,
— ne tilille vois vaatii meitä
ja köyhillekin hyvää jakaa.
:: Ne yhteisvoimin maahan työmme
ja saaliin jaamme, tasan syömme. ::

HÖRÖKORVA.

malla runoja *Työläisnuoriso* -lehteen. Hän myös avusti kotikaupunkinsa *Kansan Lehteä* sisällissotaan saakka. Vuoden 1911 hän oli Sortavalassa ilmestyneen *Rajavahdin* päätoimittaja. Kansanedustajana hän oli vuoden 1914 valtiopäivillä.

Posti- ja Tiedotusasiain valtuutettu **Emil Elo** (1879-1953) oli valittu jo 1910 SSSL:n liittotoimikuntaan, joten jo se kertoi hänen ammattinsa. Elo oli samana vuonna aloittanut *Työmiehen* ammatillisen osaston vastaavana toimittajana. Vuodesta 1916 eteenpäin hän oli myös pilalehti *Kurikan* päätoimittaja. Hän käytti nimimerkkiä Hörökorva.

Maatalousasianvaltuutettu **Evert Eloranta** (1879-1936) oli ”lapsesta saakka saanut huonoissa oloissa raataa riistäjäluokan hyväksi”, kuten hän itse muotoili. Eloranta oli isän torpasta lähdettyään työskennellyt renkinä sekä rakennus- ja kivitöissä. Eduskuntaan hänet valittiin 1908 Turun piirisihteerinä. Elorannasta tuli Työmiehen toimituskunnan jäsen 1917-1918.

Samaan tapaan työasiainvaltuutettu **Jussi Lumivuokkokin** (1884-1938) teki päätoimisen uransa ennen sisällissotaa toisaalla, mutta Työmiehen toimittajana hän oli vuodet 1916-1918. Ennen poliittista toimintaa J.H. Lumivuokko oli vuoteen 1911 verhoilija. Hän toimi Suomen puutyöntekijäin liiton puheenjohtajana 1912-1917, jonka jälkeen edessä oli Suomen ammattijärjestön puheenjohtajuus. Kansanedustajaksi hänet valittiin 1914.

Sisällissodan syttyessä **Matti Turkia** (1871-1946) oli SDP:n pitkäaikainen puoluesihteeri. Hänestä tuli kansanvaltuuskunnan prokuraattori eli oikeuskansleri. Turkia aloitti sahatyöläisenä ja puuseppänä, toimien samalla eri sanomalehtien kirjeenvaihtajana vuosina 1895-1905. Vakituiset pestit hänellä ehti olla Itä-Suomen *Työmiehessä* 1900, *Kansan Lehdessä* 1905 ja *Eteenpäin* -lehdessä 1905-1906 päätoimittajana.

TIETYSTI PUNAISEEN hallitukseen kuului heitäkin, joilta toimittajakokemus puuttui. Sisäasiain osaston toinen valtuutettu, Pietarin bolshevikki **Adolf Taimi** (1881-1955) oli viilari. Liikenneasiainvaltuutettu **Konsta Lindqvist** (1877–1920) oli veturinkuljettaja ja Suomen Veturimiesten liiton puheenjohtaja.

Elintarvikeasiain valtuutetusta **Oskari Tokoista** (1873-1963) tuli toimittaja *Raivaajassa* Yhdysvalloissa vasta sisällissodan jälkeen.

Yhteenlasku on toki hieman tulkinnanvarainen, mutta jos helmikuun 1918 alussa kansanvaltuutettuja oli neljätoista, heistä vain kolmelta puuttui suoranaista toimittajakokemusta. Kaikki muut heistä olivat ainakin jossakin vaiheessa täyttäneet SSSL:n jäsenehdot. Kukaan heistä ei ollut mukana SSSL:n perustavassa kokouksessa 1907.

Työmiehen toimituksesta suoraan ´punaisen Suomen johtoon astuivat Manner, Sirola, Kuusinen, Lumivuokko, Eloranta ja Elo.

Luultavasti liitolla oli vuonna 1918 kansanvaltuuskunnassa yksinkertainen enemmistö.

HELMIKUUN ALUSSA SDP:n puolueneuvosto esitti vaatimuksen, että sisä- ja sotasiat pidettäisiin toisistaan erillään. Tämä aiheutti tarkistuksia kansanvaltuuskunnan kokoonpanossa. Sosialidemokraattinen Naisliitto oli lisäksi nostanut esille seikan, ettei alkuperäisessä kansanvaltuuskunnassa ollut ainuttakaan naista.

Kansanvaltuuskuntaa laajennettiin erityisellä sosiaaliasiain osastolla, sisäasiain osastosta erotettiin sota-asiain osasto. Sinne siirtyivät Haapalainen ja Taimi. Vastaavasti sisäasiat siirtyivät asianajaja **Matti Airolan** (1882-1939) ja kansanedustaja **Hanna Karhisen** (1878-1938) vastuulle. Sosiaalipuolelle valtuutetuiksi tulivat lakitieteen kandidaatti **Juho Arjanne** (1888-1962) sekä kansakoulunopettaja **Hilja Pärssinen** (1876-1935).

Airola oli toimittajana viipurilaisessa *Työssä* 1906-1911 ja sen jälkeen *Raivaajassa* Lahdessa 1911-1912, jonka jälkeen hän jatkoi asianajajana. Karhisesta toimi sodan jälkeen Yhdysvalloissa toimittajana 1920-luvulla. Arjanne oli toiminut lakimiehenä ennen sisällissotaa. Hilja Pärssinen oli viipurilaisen Työn toimittajana 1906, jonka jälkeen hän jatkoi Työläisnaisen toimitussihteerinä 1907-1917. ▶

Mietoisten punakaartilaisia Tampereella 1918. (Kuva: kuvaaja Hannu Rantakallio, Vapriikin kuva-arkisto)

Kynä vaihtui kivääriin

PUNAKAARTIEN KOMENTAJAT olivat pätevöityneet enemmän muissa tehtävissä kuin sotimisessa. Ensimmäisellä ylipäälliköllä **Ali Aaltosella** (1884-1918) sitä kokemusta sentään oli. Aaltonen oli palvellut upseerina Venäjän keisarillisessa armeijassa 1904-1905 Venäjän-Japanin sodassa. Osallistuttuaan sosialistien 1905 epäonnistuneeseen vallankumouksen hänet toimittiin menettämään luutnantin sotilasarvonsa.

Suomeen palattuaan Aaltonen oli työskennellyt – toimittajana. Lähteet mainitsevat töistä Turussa, Viipurissa ja Kotkassa, joten hän olisi ollut Sosialistin, Työn ja Eteenpäin -lehden palveluksessa. Joukkoon mahtuu kyllä vielä myös päätoimittajuus Seinäjoella ilmestyneessä *Vapaassa Sanassa* 1911. Hän käytti Ali Baban nimimerkkiä kirjoituksissaan. Lokakuussa 1917 Aaltonen oli organisoimassa Työväen järjestyskaarteja suurlakkoa varten. Marraskuun lopussa hänestä tuli järjestyskaartien ylipäällikkö.

Aaltosen pesti ylipäällikkönä hyytyi jo vallankumouksen alkumetreille. Hänet erotettiin, kun joukkojen mobilisointi epäonnistui surkeasti. Aaltonen siirrettiin Hämeen rintaman sodanjohtoon. Hän onnistui pakenemaan Tampereen piirityksestä, mutta joutui vangiksi 11. toukokuuta 1918. Tiettävästi verikapteeni **Hans Kalm** teloitti hänet omakätisesti Lahdessa vielä samana päivänä.

VAPAA SANA

Waasassa, Keskiviikkona Tammikuun 4 p:nä 1911

N:o 2

Tilaushinnat

Koko vuosi 5: —; puoli 2: 50; neljännes 1: 25; kuukausi —: 50

Amerikkaan: koko vuosi 2 dollaria; puoli vuotta 1 dollari.

Venäjälle: koko vuosi 4 ruplaa; puoli 2 ruplaa.

Toimitus ja konttori Pitkäkatu 53. Telefooni 487.

ALI AALTONEN KÖSSI KIVI.

Päätoimittaja.

Taloudenhoitaja: *I. R. Walavaara.*

Toimitus avoinna 10—1 ja 5—8. Konttori 8—7.

Ilmoitushinnat

8 penniä millimetriltä tekstin edellä, 6 penniä millimetriltä tekstin jälestä sekä 6 penniä sisäsivuilla. Syntymä- ja kihlausilmoitukset 1: 50, kuolinilmoitukset 2: 50, 3: — ja 2: 50. Pienin ilmoitushinta 60 penniä ennen ja 45 penniä jälkeen tekstin.

Keski- ja etelä-Pohjanmaan työväen äänenkannattaja

Vapaa Sana

tarjotaan täten tilattavaksi vuodeksi 1911.

Järjestö-ilmoituksia.

Ali Aaltonen potretissa, jonka Aarno Karimo piirsi 1916. (Kuva: Wikimedia)

AALTOSEN SEURAAJAKSI tuli kansanvaltuuskunnan sisäasiain valtuutettu **Eero Haapalainen** (1880-1937). Häneltä puuttui sotilaskoulutus kokonaan. Sen sijaan Haapalainen oli ollut *Työmiehen* toimittajana vuosina 1903-1906 ja viipurilaisen *Työn* päätoimittajana 1907. Samana vuonna hänet valittiin Suomen Ammattijärjestön perustavassa kokouksessa järjestön ensimmäiseksi puheenjohtajaksi, ja ay-puolelta hänet parhaiten muistetaan. Haapalainen toimi myös SAJ:n lehden päätoimittajana.

Haapalainen oli viinalle perso, ja se johti hänen erottamiseensa SAJ:n johdosta 1911. Hän siirtyi sahatyöläisten asiamieheksi ja liiton lehden toimitukseen. Huutovedet pudottivat Haapalaisen myös punakaartin ylipäällikkyydestä 20. maaliskuuta. Tilalle tuli kolmijäseninen kollegio, johon kuulivat Adolf Taimi, Eino Rahja ja Evert Eloranta.

Kun sisällissodan loppu häämötti jo oven takana, kansanvaltuuskunnan puheenjohtaja Kullervo Manner sai diktaattorin ja samalla ylipäällikön oikeudet 10. huhtikuuta 1918. ●

TYÖ

Itä-Suomen Työväen äänenkannattaja

Sunnuntaina, 31p. maalisk. 1907.

TOIMITUS:

E. Haapalainen, vastaava.

M. A. Airola, toimittajatheeri.

E. Talastaara.

Työv. Sano- ja Kirjapaino-kunta r. l.

Karjalan Kellokauppa

Omega-

Huom.! Sisääntullut Huom.!

J. F. Wanhasen Kangas- ja Vaatekauppaan kevät- ja kesäkankaita.

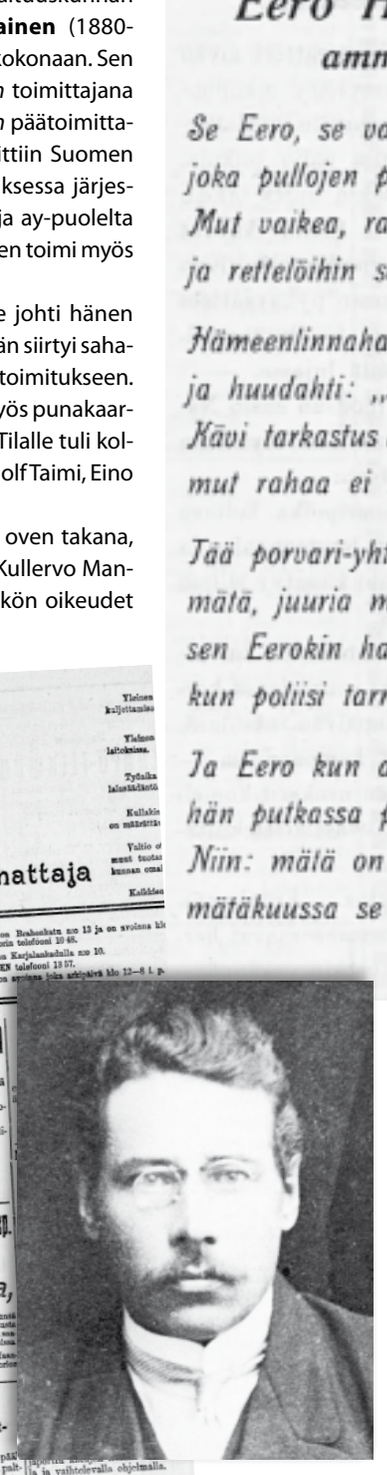
Eero Haapalainen
ammatissaan.

Se Eero, se vasta on ammattimies,
joka pullojen pohjia tarkastaa ties,
Mut vaikea, raskas se ammatti lie
ja rettelöihin se moniin vie.

Hämeenlinnahan Eero se saapui niin
ja huudahti: „sitte me ryypättiin!"
Kävi tarkastus hällä kuin leikkiä vaan,
mut rahaa ei Eerolla ollutkaan.

Tää porvari-yhteiskunta se on
mätä, juuria myöten, ja kelvoton,
sen Eerokin havaitsi harmikseen,
kun poliisi tarrasi kaulukseen.

Ja Eero kun aamulla virkoaa,
hän putkassa pahnoja tarkastaa.
Niin: mätä on yhteiskunta tää,
mätäkuussa se vallankin selviää.

Laulajapoika.

Eero Haapalaisella oli kokemusta paitsi lehtityöstä viipurilaisen Työn päätoimittajana, myös juopottelusta. Pilalehti Tuulispää ilakoi tulevan punakaartin ylipäällikön heikkouksista jo vuonna 1911.

Polttoainetta vai vettä liekkeihin?

Valkoinen historiankirjoitus leimasi SDP:n lehdistön vallankumouksen lietsojaksi, mutta totuus on kuitenkin toisenlainen. Juha Matikaisen väitöskirja osoittaa, että lehtikirjoittelussa vastustettiin jyrkästi väkivaltaisia menetelmiä ja puoluetta vaadittiin pysymään parlamentarismissa.

Palavaa Kyttälän kaupunginosaa Tampereen taistelun aikana. (Kuva: Vapriikin kuva-arkisto)

● *Hannu Tuovinen*

”Matka on hyvä metafora väitöskirjalleni”, kirjoittaa Juha Matikainen sosialidemokraattista lehdistöä vuosina 1917-1918 koskevan väitöskirjansa alkusanoissa.

Matikaisen väitöskirjan matkakohde on SDP:n sanomalehdet Venäjän maaliskuun vallankumouksesta 1917 sisällissodan päättymiseen keväällä 1918.

Lehdistö oli ainoa julkinen media sadan vuoden takaisessa Suomessa. Sillä oli merkittävä rooli politiikassa, taloudessa ja yhteiskunnallisissa liikkeissä, myös työväenliikkeessä.

”Onkin käsittämätöntä, että SDP:n lehdistön merkitystä ja myötävaikutusta vuosien 1917 ja 1918 tapahtumissa Suomessa ei ole aiemmin tutkittu”, Matikainen sanoo.

Väitöksen keskeisin tulos voitaneen tiivistää näin: se että kirjoittelu ei pystynyt estämään työväenliikkeen radikaaleja voimia pääsemään aseellisen kumouksen asemaan, ei kerro lehtien heikkoudesta vaan kumoukseen johtaneiden syiden vahvuudesta.

Katederin takaa eläkkeelle ja tutkijaksi

Mainittu sd-lehtien tutkimattomuus kummitteli Matikaista koko työuran ajan. Saatuaan vuonna 1981 professori **Mauno Jokipiiltä** sivulaudaturtyön aiheeksi vuoden 1918 punaisen lehdistön, Matikainen ehti aloitellakin työtään, mutta perhe- ja työsyistä projekti jäi uinumaan eläkkeellejääntiin asti.

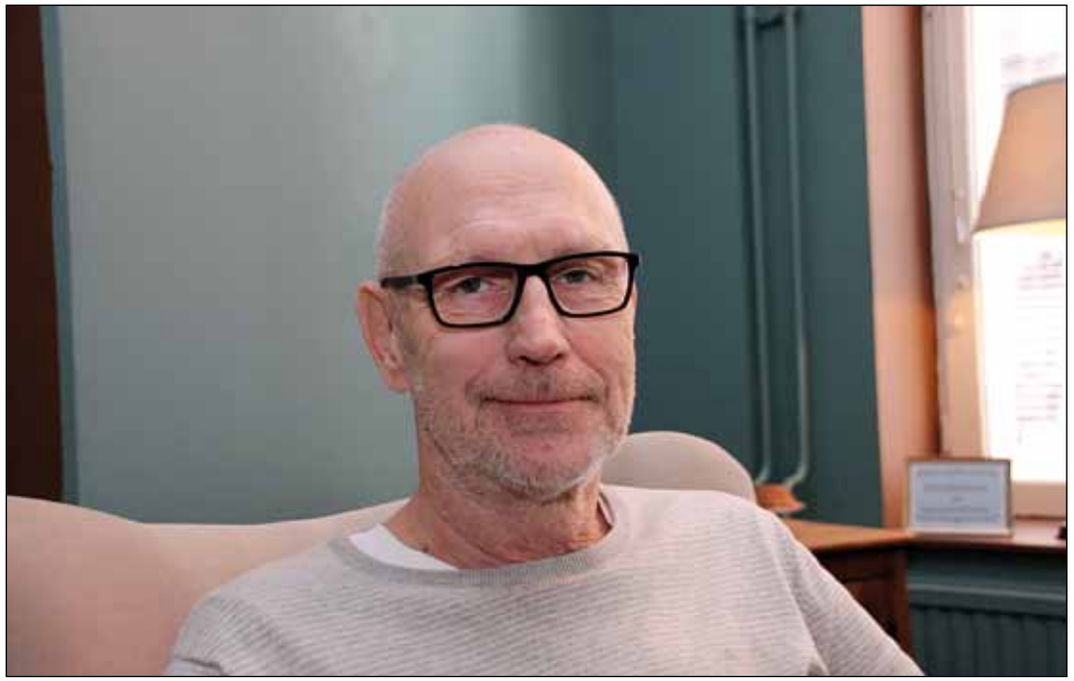

Juha Matikainen haluaa omistaa väitöstyönsä lastenlapsilleen. ”Vartuttuaan voivat ihmetellä, mitä muuta se vaari on värkännyt kesämökin saunan lämmityksen ja puiden pilkkomisen lisäksi.”

”Kolmisen vuotta siinä meni. Työrytmi oli maanantaista perjantaihin, vapaata pidin vain viikonloput ja opettajavaimoni loma-ajat. Oli tietenkin positiivinen sattuma, että työ valmistui juuri Suomen satavuotisjuhlinnan aikoihin”, Matikainen hymähtää jyväskyläläisessä kahvilassa.

Matikaisen aikeet ryhtyä tekemään väitöskirjaa otettiin lämpimästi vastaan Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella.

”Pian olinkin tohtorikoulutettava. Tuntui, että 34 vuotta katederin takana olin vain kerännyt intoa ja tarmoa: nyt oli aika tutkia historiaa eikä opettaa sitä”, vuonna 1954 syntynyt Matikainen kuvaa laadukkaan työnsä esipuheessa.

Lehdet vastustivat väkivaltaa

Juha Matikaisen tammikuussa 2018 julkaistu tarkka ja perusteellinen väitöskirja vie työväenliikkeestä ja mediavaikuttamisen historiasta kiinnostuneen todella antoisalle matkalle. Matkakohde on SDP:n sanomalehdet Venäjän maaliskuun vallankumouksesta 1917 sisällissodan päättymiseen keväällä 1918.

Väitöskirjan loppuluvussa Matikainen tiivistää työväenlehtien merkityksen:

”Sosialidemokraattisen lehdistön ja sen keskeisten toimittajien osuus vuoden 1917 ja kevään 1918 tapahtumiin oli merkittävä. Lehdistön avulla SDP pystyi kokoamaan työväestön tukemaan sen politiikkaa, vaikka lopulta porvariston organisoituminen estikin puolueen saavutusten pysyvyyden.

Kehitys kohti kumousta jakoi työväenliikettä vahvasti ja niin se teki myös toimittajien suhteen. Kesäkuun 1917 puoluekokouksesta lähtien vahvimman aseman puoluejohdossa saavuttaneet toimittajat alkoivat syksyn mittaan taipua kumouksellisten kaartien painostamana vallanoton suuntaan, mutta enemmistö toimittajista vastusti sekä puolueen päättävissä elimissä että lehdissään tätä kehitystä.

Se, että puoluelehtien vahvan enemmistön parlamentaarisia menettelytapoja painottanut kirjoittelu ei pystynyt estämään työväenliikkeen radikaaleja voimia pääsemään asemaan, jossa se pystyi aloittamaan aseellisen kumouksen, ei kerro lehtien heikkoudesta vaan kumoukseen johtaneiden syiden vahvuudesta sekä Venäjän tilanteen kehityksestä.

Aseelliseen vallanottoon ryhtymisestä huolimatta puolueen lehdistö ja toimittajat pysyivät käytännössä poikkeuksetta puolueyhtenäisyyden säilyttämiseksi kansanvaltuuskunnan ja vallankumouksen uskollisina äänitorvina katkeraan loppuun saakka.”

”Sisällissodan jälkeinen voittajien historiankirjoitus leimasi SDP:n lehdistön kiihottaneen oppimattomat työläisjoukot kapinaan porvaristoa vastaan. Lehtikirjoittelussa kuitenkin vastustettiin jyrkästi väkivaltaisia menetelmiä ja vaadittiin puoluetta pysymään parlamentarismissa. Näin lähes koko puoluelehdistö asemoitui puolueessa oikealle. Erityisesti puoluelehdistön kritiikki kohdistui punakaartilaisradikalismiin, minkä vuoksi monet lehdet joutuivat kaartien kanssa vaikeuksiin”, Matikainen valaisee.

Sisällissotaa edeltäneenä vuonna 1917 työväenlehtien yhteislevikki koko maassa oli noin 240 000. Yksin Työmiehen levikki oli 77 000. Kun se alkuvuodesta 1918 oli ainoa Helsingin sanomalehti, painos kasvoi vielä tuostakin ollen noin 90 000.

Helsingin Työväenyhdistyksen linna Hakaniemessä paloi ja sen katto romahti, kun saksalaiset valtasivat kaupungin. (Kuva: Mediatajun arkisto)

Vahva paikallinen ote

Vaikka 1917 lehdistö oli ainoa julkinen media, työväenlehtien roolia ei siis ole aiemmin tutkittu. Työmies on ainoa jota on lainattu tutkimuslähteenä, mutta sisällön analyysi on puuttunut. Matikainen on paikannut tämän puutteen kaikkien 16 lehden kohdalta.

”Onneksi lähteet ovat tallella, lehdet mikrofilmattiin jo hyvän aikaa sitten ja viime vaiheessa käytössä olivat myös digitoidut versiot.

SDP:n kannalta oli paradoksaalista, että se ei suoranaisesti omistanut yhtäkään 16:sta sosialidemokraattisesta lehdestä. Lehtien itsenäinen asema johtui siitä tosiseikasta, että niiden perustajia ja omistajia olivat paikalliset työväenyhdistykset. Jotkut lehdet olivat osakeyhtiöitä mutta toimivat osuuskunnan tavoin.”

Paikallisesta omistustaustasta johtuen puolue ei voinut suoraan ohjata ja kontrolloida lehtiä. Matikainen muistuttaa, että suhteellisen nuorten lehtien (monilla oli ikää vain kymmenisen vuotta) päätoimittajiksi valittiin paikallisia vahvoja henkilöitä, joista monet olivat kansanedustajia tai puolueen johtoon kuuluvia.

Pääkirjoituksia, kolumneja ja kantaaottavia pakinatekstejä analysoiva tutkimus kertoo, että päätoimittajat toimivat kahtalaisesti: toisaalta lukevalle tilaajakunnalle tarjottiin aatteellista informaatiota, toisaalta tekstit palvelivat kirjoittajiaan heidän poliittisissa pyrkimyksissään.

Suutari eikä mikään herranketku

Tutkija hämmästelee toimittajien ja päätoimittajien hyvää sivistystasoa, vaikka tehtäviin palkattujen tuli olla ’proletaareja suutareita tai räätäleitä’. – Ei yliopistotaustaisia, joista ei voinut tietää ’mitä herranketkuja he olisivatkaan’.

”Vaikka pääkirjoitukset olivat turhan pitkiä ja raskaita, ne kertovat hyvästä suomenkielen taidosta”, Matikainen kuvaa.

Yhteisin linja lehtien kirjoituksissa näki porvariston syylliseksi ’alusta loppuun’. – Tämän alta pitää etsiä kaikki yksittäiset asiat tuon ajan kuohunnassa.

Matikaisen mukaan lehdet myös vaikuttivat SDP:n linjanvetoihin kirjoittamalla, missä milloinkin oli toimittu oikein tai väärin.

”Jos jotain oppia ammentaisi tämän päivän journalismiin, niin se on uskallus kirjoittaa. Tuntuu, että nykyisin toimittajilla ei ole omia mielipiteitä lainkaan. Tutkijana ihmetyttää, miksi tyydytään vain uutisoimaan, kun pitäisi esittää myös hankalia kysymyksiä. Kritiikkiähän lukijat haluavat”, Matikainen muistuttaa.

Reformismi piilossa jo 1910 alkaen?

Väitöstutkimuksen mukaan SDP:n lehdissä oli mielipide-eroja sekä toistensa että puoluejohdon kanssa. Enemmistö lehdistä kannatti sosialidemokraattien osallistumista hallitukseen (ns. Tokoin senaatti kevättalvella 1917) yhdessä porvariston kanssa. Tämä oli vastoin puolueen omaksumaa kautskylaista ideologiaa. Vaihtoehdot jättäytyä hallituksen ulkopuolelle tai muodostaa täysin sosialidemokraattinen hallitus eivät olleet saaneet puolue-elimissä kannatusta. Näin SDP joutui valitsemaan puolueen kautskylaisen ideologian ja eteen yllättäen auenneen hallitusmahdollisuuden välillä. Enemmistö halusi mennä hallitukseen ja sitä kannattivat myös lehdet Työmiehen **Edvard Valpasta** lukuunottamatta.

”Puolue otti pitkän askeleen kohti reformismia, vaikka samanaikaisesti työväestön lakkoliike kahdeksantuntisen työpäivän saavuttamiseksi radikalisoi joukkoja. Uskonkin, että reformismi oli kytenyt puolueessa jo vuoden 1910 puoluekokouksesta lähtien, mutta se on oman tutkimuksensa kohde”, Matikainen arvioi.

”Vaikka kautskylaista ideologiaa ei kyseenalaistettu vuoden 1910 jälkeen, niin pelkkä ideologinen solidaarisuus ei kyennyt estämään monia päätoimittajia tuomasta esiin omia vahvoja, puolueen linjasta poikkeavia argumentteja”, Matikainen tiivistää.

Hän muistuttaa, että monet päätoimittajat olivat puoluepoliitikkoja ja kansanedustajia. Heidän kantojaan voi lukea myös puoluekokousten ja puolueneuvostojen pöytäkirjoista, joita ajan tyyliin tehtiin jopa satasivuisina ns. keskustelupöytäkirjoina. ●

***Juha Matikaisen** Suomen historian väitöskirja ”Parlamentarismin kannattajasta vallankumouksen äänitorveksi: Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen lehdistö 1917-1918”*

Matikainen kirjoitti ylioppilaaksi Saarijärven yhteiskoulusta 1973. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi Jyväskylän yliopistosta 1979 pääaineenaan yleinen historia ja aineenopettajaksi 1980. Hän toimi historian ja yhteiskuntatiedon lehtorina Jyväskylässä 1980-2014. Linkki väitöskirjaan: http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7322-3

Väitöskirjasta tiiviisti:

- Nousevan työväenliikkeen olisi ollut vuoteen 1917 mennessä mahdotonta päästä vahvaan asemaansa ilman omaa lehdistöä.
- Ideologinen solidaarisuus puoluetta kohtaan ei estänyt monia päätoimittajia tuomasta omia vahvoja, puolueen linjasta poikkevia argumentteja.
- Puoluelehtien päätoimittajat kirjoittivat omia kantojaan, ja varsin selkeästi näkyi, että he eivät olleet puolueen kautskylaisella linjalla.
- Suurin osa työväenlehdistä kannatti hallitusyhteistyötä porvaripuolueiden kanssa vastoin puolueessa hyväksyttyä ideologiaa.
- Lehdet vastustivat jyrkästi väkivaltaisia menetelmiä ja vaativat puoluetta pysymään parlamentarismissa, erityisesti kritiikki kohdistui punakaartiradikalismiin.

Eteenpäin uutta elämätä kohti

SSSL:n edustajat Jukka Halonen ja Maarit Hirvensalo laskivat muistokukat Algot Untolan haudalle Helsingin Hietaniemessä toukokuussa 2018.

● *Jukka Halonen*

”Kuulin läsnä olleelta kertomuksen vankien ampumisesta. Yksitellen porvari heitä ammuttaen nauttii verenhimostaan. Irmari R. ammuttiin mereen. Mikä seuraa tätä hirveätä aikaa. Kunpa edes sisäinen herääminen!!”

Näin kirjoitti päiväkirjaansa Helsingin Työväenyhdistyksen kuoronjohtaja, säveltäjä **Väinö Pesola** 24. toukokuuta 1918. Pesolan tieto oli oikea. Irmari Rantamala, oikealta nimeltään **Algot Untola**, ammuttiin mereen kolme päivää aikaisemmin.

Algot Untola, lukuisten nimimerkkien mies, on varmasti tunnetuin sisällissodassa tapetuista toimittajista. Säveltäjä **Toivo Kuulan** rinnalla kirjailija Untola on myös tunnetuin verisen vuoden kulttuurielämän uhreista. Tavallinen kansa tunsi Untolan parhaiten Maiju Lassilan kirjailijanimimerkillä.

Uudelleen ilmestymisensä alkaneessa valkoisessa lehdistössä Untolan kuolema oli valtakunnallinen uutinen. Häntä luonnehdittiin pääroistoksi ja punaisten johtajiin kuuluvaksi, joka oli kiihottanut Työmiehessä, yllyttäen murhiin ja roistontöihin. Monissa lehdissä kirjoitettiin, että Untola olisi tuomittu ja siksi teloitettu. Se ei pidä paikkaansa, sillä hän ei saanut minkäänlaista oikeuskäsittelyä.

HARHAKÄSITYS, että Untola olisi kuulunut punaisten johtohenkilöihin, johtui hänen tunnettavuudestaan ja siitä, että tapansa mukaan Untola halusi julkaista kaikki kirjoituksensa nimellä. Kaikkiaan Työmiehen sivuilla ilmestyi 1917-1918 yhteensä 31 vakavaa kirjoitusta Irmari Rantamalan ja 30 kepeää kirjoitusta Maiju Lassilan nimimerkillä. Lisäksi Untola oli kirjoitellut Kurikkaan ja Työväen Joulualpumiin. Porvarillisia piirejä oli taatusti ärsyttänyt, että entinen vanhasuomalaisten agitaattori oli kääntynyt sosialistiksi.

Untola ei ollut missään vaiheessa Työmies-lehden toimittaja, vaan senttari. Erakkona hän asioi toimitussihteeri **Yrjö Räisäsen** tai lähettipojan välityksellä. Hän on kirjoituksistaan niin tarkka, ettei niitä saanut sanallakaan lyhentää. Samaa hän oli edellyttänyt kirjakustantajiltaan, eivätkä nämäkään olleet tavanneet salaperäistä kirjailijaansa.

Kun kansanvaltuuskunta ja Työmiehen toimitus olivat paenneet Viipuriin, Untola saapui Sirkuskadulle Työmiehen toimitukseen elämänsä ensimmäisen kerran 8. huhtikuuta. Hän ryhtyi toimittamaan lehden viimeisiä numeroita yksin.

Kuten muukaan toimitus, Untolakaan ei puuttunut virallisiin tiedonantoihin vallankumouksen etenemisestä. Ja kuten muuallakin Suomessa, mitä huonommin meni, sitä suuremmiksi muuttuivat valheet rintamatiedoista. Vihoviimeisessä numerossa 12. huhtikuuta kerrottiin jopa, että Tampereella taisteltiin yhä, vaikka punainen Tampere oli antautunut jo aikapäiviä sitten. Punaiset olivat aloittaneet hyökkäyksensä pohjoisessa, Oulu oli vallattu ja valkoiset pakenivat kohti Vaasaa.

KUN SAKSALAISET lähestyivät Helsinkiä, Untola vetosi Työmiehessä aseiden laskemiseksi.

”Ja kun aseitten laskemisen hetket nyt lähestyvät, niin vieläkin käännyn puoleenne te punakaartin minulle tuntemattomat toverit ja veljet. Älkää saastuttako aseitanne ainoallakaan verityöllä, ainoallakaan kostonteolla. Asettukaa päinvastoin jokaisen aseettoman vastustajamme turvaksi ja tueksi. Älkää antako koston matalan ajatuksen hetkeksikään hiipiä suoniinne. Nyt ei ole mielen katkeruuden aika…”

”Miehuutta, suuruutta! Miehekkäästi ylivoiman edessä aseensa laskenut joukko ei aseita laskiessaan astu hautaan, vaan alkaa uuden elämän… Näillä viime sanoillani minä teen kunniaa teille, te punakaartin veljet ja toverit. Tehkää kaatuneiden veljienne verelle kunniaa laskemalla hetkenne tultua kunnialla aseet ylivoiman edessä.

Ja sitten: elämään! Eteenpäin uutta elämätä kohti! Työväenluokan nimessä. Tiet auki!”

Edellistä tekstiä vasten ruotsinkielisen Dagens Pressin uutisointi tuoreeltaan jo teloituspäivänä

— Maiju Lassila — Irmari Rantamalan lohtala. Tiistaina ammuttiin Helsingissä m. m. suurta pahennusta aikaansaanut yllyttäjä ja kiihottaja Maiju Lassila — Irmari Rantamala. Hän pritti pasta jolloin marttyrisoitilaan luoti hänet saasi.

Irmari Rantamala käytti koko vankilaisuutensa aikana ahkerimpiin kirjallisiin töihin ennättäen kyhätä kolonaista pinkoja kirjal... mitt... tuum... mie...

Tuomittuja maankavaltajia.

M. m. Irmari Rantamala saanut kuolemantuomion.

Kirjailija Irmari Rantamala (Maiju Lassila), joka viimeisinä ...ikoina Työmies”-lehdessä kiihoit-

Tuomittuja tapinallisia.

Irmari Rantamala saanut aufaitun palkkansa.

Kirjoilija Irmari Rantamala (Maiju Lassila), joka viimeisinä aikoina „Työmies”-lehdessä kiihoit-

Irmari Rantamala,

tämä viime aikoina tunnetuksi tullut kiihoittaja on saanut tuomionsa Helsingissä viime tiistaina.

Irmari Rantamala oli nokkela kynänkäyttäjä, joka olisi voinut lahjojaan paremminkin käyttää, kuin ryhtymällä „Työmiehen” lokatulwaa lisäämään. Hän käytti kirjailijanimenään milloin Maiju Lassilaa, milloi Irmari Rantamalaa, milloin mitäkin.

Erityisellä sisältörikkaudella eiwät hänen kirjoituksensa ole pilatut. Owatpahan wain sellaista ke... ...lyydettäwät lukemista. Kuihtyä tähän kehoitukseen.

— Kirjailija Irmari ...antamala (Maiju Lassila y. ...) joka viimeiseen saakka harjoitti ...työmieslehdessä kiihoitusta yllyt... ...n murhiin ja väkivallan tekoihin ...eilen aamulla tuomionsa, mikä ...ös pantiin heti täytäntöön. Sa... ...n sai myös tuomionsa Helsingin ...akaartin päällikkö Johansson, ja ...iin ...änt...

Arkebuserad.

Efter Helsingfors befrielse från det röda skreckväldet häktade redaktören Työmies Irmari Rantamala, som hade en stor del i detta blads samvetslösa upphetsningsarbete för upproret och under själfva upproret i den ena hetsartikeln efter den andra uppeggade de röda till våldsdåd mot de borgerliga, bl. a. mot de borgerliga kvinnorna, fördes i dag till Sandhamn, där han arkebuserades.

— Irmari Rantamala tuomittu. Kapinan aikana eilintyi kirjailija Irmari Rantamala Työmiehessä niitä kiihoittawimmilla kirjoituksilla Suomen hallitusta wastaan. Kun Helsinki walloitettiin, joutui R. wangiksi. Nyttemmin on hän tuomittu kuolemaan, joka tuomio tiistaina pantiin täytän-

21.5.1918 tuntuu nurinkuriselta.

”Sen jälkeen kun Helsinki vapautettiin punaisten hirmuvallasta pidätettiin Työmiehen toimittaja Irmari Rantamala, jolla oli ratkaiseva rooli ennen kapinaa ja sen aikana häikäilemättömänä kiihottajana lukemattomilla kirjoituksilla, joissa hän kehotti punaisia väkivallantekoihin porvareita kohtaan, etenkin naisiin kohdistaen, vietiin tänään Santahaminaan, jossa hänet teloitettiin.”

UNTOLA OSALLISTUI Helsingin työväentalolla 11. huhtikuuta pidettyyn kokoukseen, jossa punaiset päättivät, antautuako saksalaisille vai jatkaako taistelua. Untola puhui aseiden laskemisen puolesta. Ensimmäisellä kerralla tähän jo päädyttiin, mutta paikalle ehtinyt kansanvaltuuskunnan oikeusasiainvaltuutettu **Antti Kiviranta** sai päät käännetyksi. Kiviranta väitti, että punaiset olivat vallanneet Vaasan ja Hankoon oli noussut vain 400 valkokaartilaista saksalaisten joukkojen sijaan. Untola häädettiin pistimin paikalta.

Työmiehen viimeisessä numerossa 12. huhtikuuta Untola muutti kirjoituksensa sävyä, olihan päätetty taistella. Kirjoituksessa hän ylisti kivääriä kantavaa työläisneitosta. Saksalaiset kukistivat punaisen Helsingin seuraavana päivänä.

Työmiehen sivut vaikenivat. Toimituksen ovet suljettiin puoliltapäivin. Ei ole tarkkaa tietoa siitä, milloin Untola lähti toimituksesta. Seuraavana päivänä hänet vangittiin Helsingin keskustassa Bulevardin ja Yrjönkadun nurkilta. Untola oli törmännyt päiväkävelyllään valkoiseen partioon. Helsingissä hän oli asunut Runeberginkadun varrella talossa numero 6, pienessä kosteassa alakerran kamarissa. Asuntoon hän oli kirjoittautunut työmies A. Rantalan nimellä.

Ensiksi Untola vietiin Helsingin valkokaartin 1. pataljoonan päämajaan Kalevan taloon. Pataljoonan päällikkö **Klaus U. Suomela** halusi tavata seuraavana päivänä kuulun kirjailijan. Hiljainen vanki ei valittanut kohtelustaan ja toivoi vain hiukan paperia, että olisi voinut kirjoittaa.

Suomela lupasi paperia, mutta kielsi kiihotuskirjoitusten sepittelyn. Untola vastasi, ettei ollut koskaan sellaisia kirjoittanut. Suomela myös uteli, kuinka Untola oli saattanut olla niin tietämätön asioiden oikeasta laidasta, siis sodan todellisesta kulusta. Tähän Untola oli totuudenmukaisesti vastannut olleensa yhteydessä ulkomaailmaan vain yhden toimittajan (siis Yrjö Räisäsen) välityksellä.

UNTOLAA KUULUSTELTIIN vielä Helsingin Reaalilyseolla tuomari **Armas S. Taipaleen** johdolla. Sen jälkeen hänet passitettiin ns. ykkösvankina Sörnaisten kuritushuoneelle. Tavallaan Sörkan vangit olivat muita tuhansia punavankeja paremmassa asemassa. Heillä oli omat yksityiset huoneet ja puhtaat vuoteet. Lisäksi omaiset saivat toimittaa vankilaan ruokaa.

Untolalla ei ollut omaisia, joten hän kääntyi rouva **Kerttu Räisäsen** puoleen. *”Kun en tunne muita kuin Teidän perheenne, pyydän anteeksi, että olen pakoitettu pyytämään palvelustanne”,* alkoi kirje, jonka Untola allekirjoitti Irmari Rantamalana.

Kirjeessään hän pyysi rouva Räisästä huolehtimaan Kalmistonkadulla sijaitsevasta perunapalstastaan ja ottamaan kaiken omaisuutensa omakseen. Lisäksi hän pyysi joko tuomareiden **Arvi Pohjanpään** tai **Väinö Tannerin** apua oikeudenkäyntiin, ja omia, jo pilaantuneita vesirinkeleitään tuotavaksi, ”mutta minulle ne olisivat nyt suuri ilo”.

Kerttu Räisänen meni turhaan tiedustelemaan Untolan omaisuutta, kuten hän kertoi Työväen Joululehdessä 1944. ”Huone, jossa hän oli asunut näytettiin minulla ja se oli aivan tyhjä. Viranomaiset olivat ottaneet haltuunsa Rantamalan kaikki tavarat, siemenperunoita myöten, niin selitettiin minulle.”

Saksalaisten kenttäkeittiö Hankkijan aukiolla Helsingissä. (Kuva: Eino W. Seppänen, Helsingin kaupunginmuseo)

ROUVA RÄISÄNEN meni tapaamaan toukokuun alkupäivinä Untolaa. ”Viemistäni pienistä ruoan lisistä oli hän hyvin iloinen ja kyynelsilmin kiitteli minua. Tällä ensimmäisellä käynnillä hän pyysi minua kääntymään puolestaan tohtori **Knut Cannelin** puoleen. Eräs vankilan johtajista, niin hän kertoi, oli kehottanut häntä ottaman yhteyden johonkin tuntemaansa arvovaltaiseen henkilöön ja kiireellisesti”, rouva Räisänen kertoi.

Untola oli sanonut, ettei hänellä Helsingissä ollut sellaisia tällaisen säädyn ihmisiä muita kuin tunnettu sanakirjankääntäjä Cannelin. Häntä oli pyydettävä ryhtymään toimiin – teloitukset olivat tuolloin täydessä käynnissä. Sörnaisten vankilastakin vietiin vankeja teloitettavaksi miltei joka aamu.

Cannelin lupasikin ottaa asian heti omakseen ja sanoi, että oli toimittava kiireesti. Apu ei kuitenkaan ehtinyt.

Untolan muista vaiheista Sörkassa on vähän tietoa. Turun Lehdessä kerrottiin Untolan kuoleman jälkeen uutinen, että hän olisi ollut kaivamassa saksalaisten sankarihautaa Helsingin vanhalla hautausmaalla. ”Hyvin oli lapio miehen kädessä heilunut, hyvin hiki otsalla helmeillyt”.

UNTOLALLE EI luettu koskaan minkäänlaista tuomiota. Varhain aamulla 21. toukokuuta Kauppatorin rantaan tuotiin yksitoista miesvankia. Siellä joukkoon liitettiin vielä lääninvankilasta tuotu Vilhelmiina Koskinen. Vankijoukko siirrettiin hinaaja Toskovan kannelle.

Hinaaja odotti vielä arvovaltaista vierasjoukkoa. Mukaan kiirehtivät Untolan humoristisen tuotannon kustantaja **Eino Railo** sekä kirjailijat **Kyösti Wilkuna**, **Toivo. T. Kaila** ja **Toivo Tarvas**. Samoin joukkoon liittyi senaattori **Oswald Kairamo**. Hän oli erikseen lähettänyt etukäteen Suomenlinnan komendantille **Carl von Wendtille** kirjeen, että vankien joukossa oli yksi pahimmista kansankiihottajista.

Matkalla Santahaminan teloituspaikalle, Vasikkasaaren kohdalla, Algot Untola joutui mereen, jonne hänet ammuttiin. Virallisen version mukaan hän olisi yrittänyt paeta keskellä merenselkää, jääkylmään veteen, raskas pomppa päällään, nälästä heikkona.

Merikapteeni evp. **Sten Lille** oli mukana laivalla, ja hänen kertomansa mukaan vartiomies **Wolmar Ståhlberg** olisi tuupannut Untolan mereen. Vastaavia kertomuksia on muitakin. Jos Untola jostakin syystä hyppäsi, niin kyseessä oli siinä tapauksessa puhdas itsemurha. Kuolettavan luodin ampujan kunnialle löytyi myöhemmin monta ottajaa.

Lehdet kertoivat monenlaisia versioita Untolan kuolemasta. Toisten mukaan hän olisi paennut vankileiriltä ja tullut vartiosotilaan ampumaksi. Monessa versiossa Untola olisi tuomittu ja teloitettu.

PAKOYRITYS SOPI tietysti parhaiten valkoiseen totuuteen, ja sitä viljeltiin myöhemminkin. Herättäjä -lehdessä 28.6.1918 kerrottiin XII yleisestä kristillisestä kokouksesta Turussa. Siellä pastori **Urho Murén** oli puhunut voimalla ja hartaalla antautumisella.

”Herran se pelko tulee, nimittäin silloin kun näemme kuolemman edessämme. Jumalaton kirjailija Irmari Rantamala kerskasi röyhkeästi jumalattomuudestaan, mutta kun hänet vietiin kuolemaan tuomittuna mestauspaikalle, tuli hänelle sellainen pelko, että yritti karata.”

Mielenkiintoinen yksityiskohta on monissa lehdissä esiin tullut maininta, että Untola olisi käyttänyt koko vankeusaikansa kirjallisiin töihin ”ennättäen kyhätä kokonaisia pinkkoja käsikirjoituksia”. Nämä paperit olisivat joutuneet viranomaisten haltuun ja ”tulevat ne epäilemättä olemaan mielenkiintoisia todistuskappaleita”. Uutinen julkaistiin esimerkiksi Hämeen Sanomissa, Kalevassa, Savossa, Keskisuomalaisessa ja Kajaanin Lehdessä.

Missä nämä kirjoitukset ovat? Niitä ei ole jälkipolvelle säästynyt.

MONESSA LEHDESSÄ toistettiin Helsingin Sanomien 22.5.1918 uutista ja ilmaisuja Untolan kuolemasta. Siinä mainittiin, että ”suurta pahennusta aikaansaanut yllyttäjä ja kiihottaja” oli ammuttu, ja että vartiosotilaan luoti tappoi tämän ”Työmiehen kynäsankarin”.

Kaikille nämä adjektiivit eivät riittäneet. Wiipurilehdessä kirjailija Rantamala oli ”viimeiseen saakka harjoittanut kiihotusta yllyttäen murhiin ja väkivallan tekoihin”. Savon mukaan hän oli ”kiihottavilla kirjoituksillaan yllyttänyt roistontöihin ja murhiin”. Saarijärven Paavossa uutisoitiin samalla, että Untola-Rantamala-Lassilan kirjat eivät olleet ”erityisellä sisältörikkaudella pilatut. Ovatpahan vain sellaista kevyttä joutohetken lukemista.”

Hinaaja Toskovan kannella kirjailija Kaila oli löytänyt Untolan kangistuneesta kädestä paperirullan, jonka hän oli laatinut puolustuspuheekseen. Kaila oli sen kopioinut.

”Kun kuolen, tiedän kuolevani syyttömänä, sillä tiedän tarkoittaneeni parasta. Olen koettanut saada aikaan rauhaa, ehkäistä julmuuksia, olen rukoillut työväkeä karttamaan julmuutta ja kostoa… olen luvannut ase kädessä viimeiseen veripisaraan asti suojella jokaista porvarisnaista, jos onnettomuus uhkaa…”

”….Kun punakaarti esti lehdessämme julkaisemasta kehotusta laskea aseet, kirjoitin omalla uhallani vielä selvemmän kehoituksen vedoten punaisten parhaisiin tunteisiin ja sain sen menemään oman nimeni voimalla. Olen selittänyt, että työväenkysymystä ei voida aseilla ratkaista, työväki ei pysty vielä ottamaan asioiden hoitoa käsiinsä. Olen ainoa, joka on kirjoittanut rauhan ja sovinnon nimessä ja nähnyt siitä pelastuksen. Olen kirjoittanut vaikeissa oloissa ja omantuntoni mukaan. Jos minua rangaistaan, tehdään minulle vääryyttä. Olen vain nähnyt työväen hädän ja siunaan sen tulevaisuutta, enkä huuda kostoa kenellekään…”

Untolan kalmo kannettiin Toskovasta joukkohautaan, perään ammuttiin muut hinaajan vangit. Vuonna 1925 joukkohaudan päälle rakennettiin Uudenmaan rykmentin sikotarha. Talvisodan alla sukulaiset saivat siirtää Untolan ruumiin Hietaniemen hautausmaalle. Vainaja tunnistettiin punaisesta hiustupsusta. ●

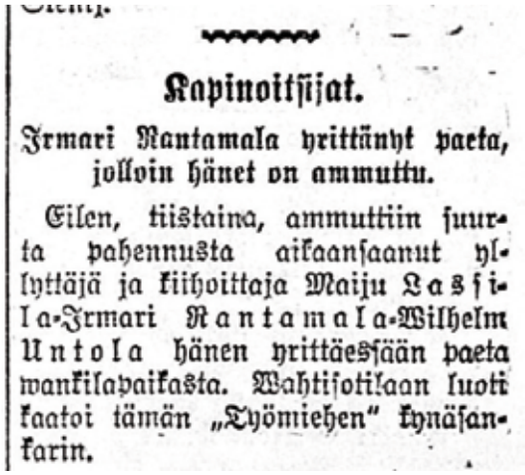

Kapinoitsijat.

Irmari Rantamala yrittänyt paeta, jolloin hänet on ammuttu.

Eilen, tiistaina, ammuttiin suurta pahennusta aikaansaanut yllyttäjä ja kiihoittaja Maiju Lassila-Irmari Rantamala-Wilhelm Untola hänen yrittäessään paeta vankilapaikasta. Wahtisotilaan luoti kaatoi tämän „Työmiehen" kynäsankarin.

Tämä Työväen arkiston kokoelmiin kuuluva tiettävästi esittää Algot Untolan ruumiin siirtoa Santahaminan laivalaiturilta hautauspaikalle

Isoisää etsimässä

Toimittaja Tuomo Lilja selvitti kansallisarkiston papereista, millainen punakaartilainen hänen isoisänsä Kalle Vihtori valtiorikosoikeuden mielestä oli.

Tampereen punakaartin komppania rintamalla. (Kuva: Vapriikin kuva-arkisto)

● *Tuomo Lilja*

Olin vähän epävarma ja hieman jopa peloissani, kun kymmenkunta vuotta sitten menin Kansallisarkistoon ja annoin virkailijalle isoisäni nimen **Kalle Vihtori Lilja**, syntynyt 27.1.1891 Hattulassa. Ei mennyt viittä minuuttiakaan, kun sain kansion, jossa oli parikymmentä liuskaa: kuulustelupöytäkirjoja, kirjeitä ja tuomioistuimen päätöksiä. Virallinen totuus siitä, mitä isoisälle tapahtui keväällä 1918 on noissa papereissa.

Asiakirjoja tarvittiin, sillä isoisä ei juuri koskaan kertonut läheisilleen kevään 1918 tapahtumista. Päiväkirjan tapaista hän piti, paremminkin vuosikirjaa, mutta vuodesta 1918 hän vaikenee. Kalle Vihtori tiivisti 30.7.1932 arvoituksellisesti 25 viimeisintä vuottaan: *”Elämä on ollu vaihe rikasta ja seikkailua koko ajan, mihin minulla on ollu synnynnäinen taipumus.”*

Isoisälläni oli kuusi sisarta ja kolme veljeä. Näistä kolme ei selvinnyt edes kouluikäiseksi. Perhe asui ensin Hattulassa, sitten Kalvolan Heinun kylässä, jossa edelleen on noin 25-neliöinen mökki. Siinä kymmenhenkinen perhe elää kituutti.

Päällikkötehtävissä koko kapinan ajan

Punakapinan, sitä termiä hän itse käytti, alkaessa Kalle Vihtori oli 28-vuotias, siis keskimääräistä iäkkäämpi kapinallinen. Hän kuului Kalvolan pitäjän Heinun kylän työväenyhdistykseen ja oli asiakirjojen mukaan toiminut sen puheenjohtajanakin.

Heinun vasta helmikuussa perustettuun punakaartiin Kalle Vihtori oli liittynyt heti. Kalvolan suojeluskunnan esikunnan mukaan hän olisi toiminut ”alueen punakaartin päällikkönä”. Tarkkoja tietoja ei ole, missä määrin hän osallistui kapinan taistelutoimintaan. Kuulustelupöytäkirjojen perusteella siitä ei edes oltu kovin kiinnostuneita. Mies itse yritti rakentaa kuvaa, että pääosan kapina-ajasta hän olisi ollut kotiseudullaan ja punakaartin lääkintähuollosta vastanneen Punaisen Ristin hommissa. Fakta näyttää olevan, että hän oli päällikkötehtävissä koko kapinan ajan. Toiminnan yksityiskohdat jäävät kuitenkin hyvin hämäriksi.

Kalvola oli niitä paikkakuntia, jotka joutuivat myrskyn silmään sijaintinsa vuoksi. Pitäjä sijaitsi Tampereen ja Hämeenlinnan välisen valtatien varrella ja sitä pitkin virtasi pakenevia punaisia etelään ja itään. Kaikenlaista ikävää sattui. Ennen vetäytymistään (26.4.) punaiset olivat polttaneet kirkon, seuratalo Väinölän ja muutamia muitakin taloja. Ei ole tiedossa, ketkä kirkon polttivat, paikalliset vai muualta tulleet, vetäytymässä olevat punaiset.

Kosto oli melkoinen, Kalvolan työväenyhdistyksen mukaan 132 punaista teloitettiin. Niistä ensimmäiset on pantu toimeen vappuna 1918. Kalle Vihtori oli ollut kotiseudullaan niin keskeinen kapinallinen, ettei hän jäänyt paikallisten tuomittavaksi. Päätös oli varmaan erittäin viisas, hän tuskin olisi selvinnyt ensimmäisten viikkojen silmittömästä kostosta.

Kalle Lilja liittyi pakolaiskolonniin ja yritti siirtyä Venäjälle, mutta antautui muiden mukana 1.5. Kärkölässä. Se vapunpäivä jäi varmasti miehen mieleen. Hän päätyi Hennalan vankileirille yhdessä 22 000 muun punakaartilaisen kanssa. Lahden seudulla punaiset olivat antautuneet, kun he eivät olleet päässeet Loviisassa maihin nousseiden saksalaisten rintaman läpi. Lahdesta Kalle Vihtori siirrettiin ensi Kalvolaan, sitten jostain syystä Toijalaan.

Puoltokirjeen pelastivat hengen

Hennalassa kuulustelut käynnistyivät nopeasti. Kalle Vihtorista pyydettiin lausuntoa paikallisilta ja sen antoi tavan mukaan paikallisen, tässä tapauksessa Kalvolan suojeluskunnan esikunta, käytännössä henkilöt nimeltään **Vilho Nummenpää**, **E. Franssila** ja **Fr. Helenius**. Todennäköisesti he tunsivat isoisän oikein hyvin.

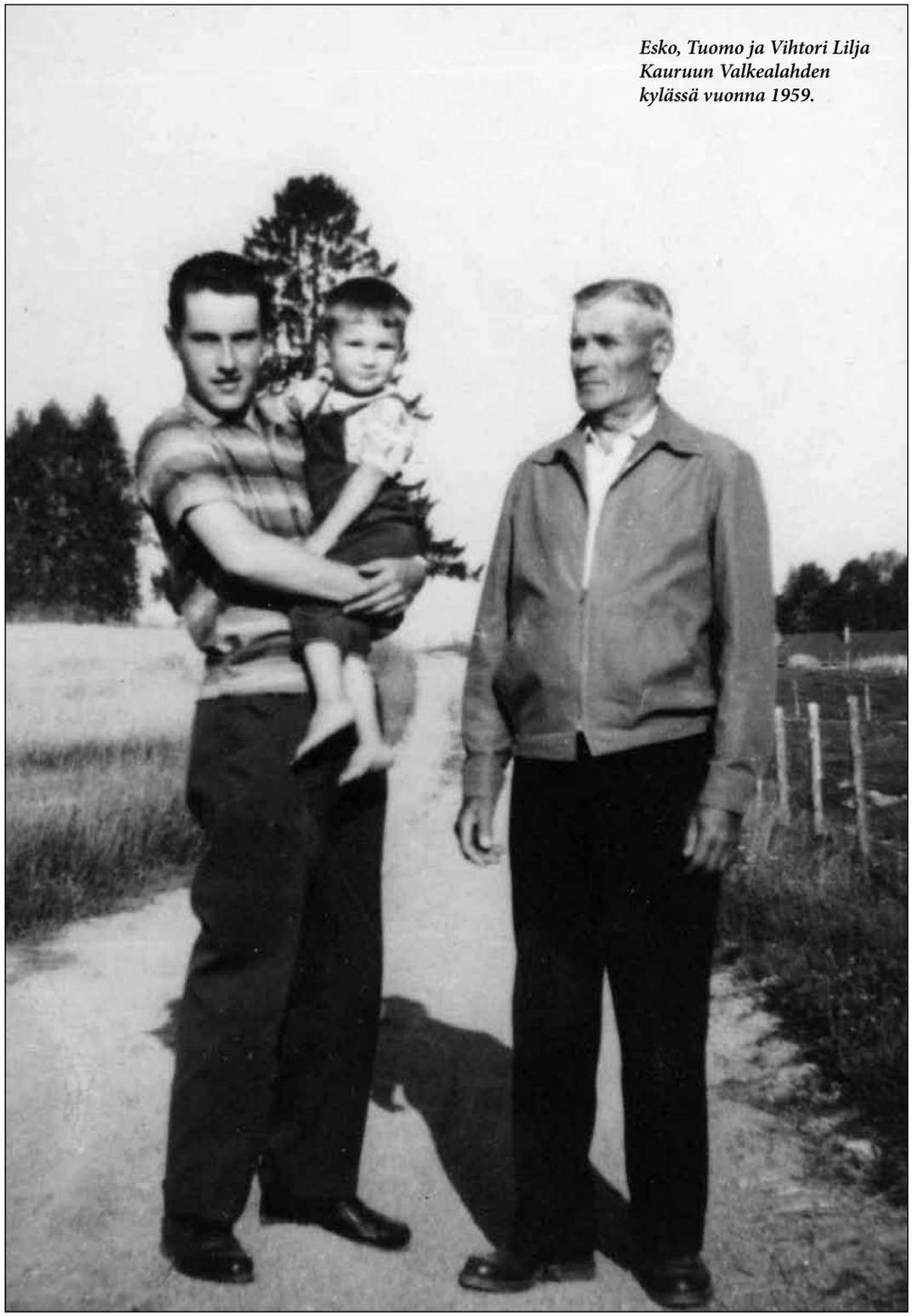

Esko, Tuomo ja Vihtori Lilja Kauruun Valkealahden kylässä vuonna 1959.

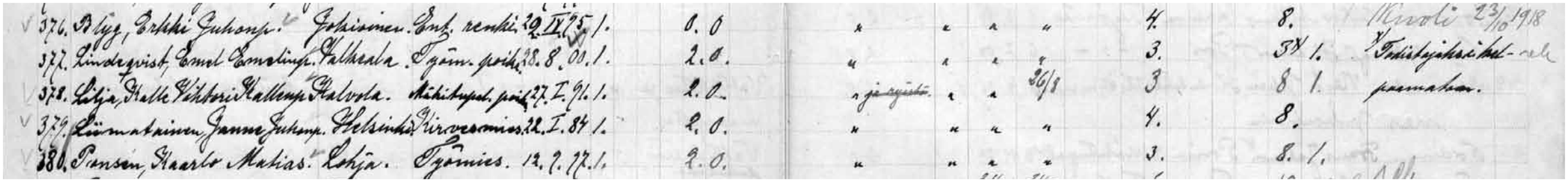

Lausuntopöytäkirja on tehty esipainetulle kaksisivuiselle lomakkeelle, jossa on 16 valmista kysymystä. Kalle Vihtorista annettiin yleisarvio ”kiivasluonteinen, työteliäs, yllyttäjä”. Lausunnossa raskauttavinta oli maininta, että Lilja oli toiminut punakaartin alussa sen päällikkönä ja sen jälkeen Punaisen Ristin päällikkönä. Tyrmäävässä lausunnossa oli kuitenkin liitteenä pelastuksen siemen, etsiväylikonstaapeli **H. Heleniuksen** kirjallinen kertomus Liljan toimista keväällä 1918.

Helander kuvaa omaa kohtaloaan punaisten vankina maalis- ja huhtikuussa -18. Hän oli syytteessä (syytteiden laatu jää hämäräksi) Kalvolan punakaartin vallankumousoikeudessa. Isoisä oli määrätty hänen puolustusasianajajakseen. Ei hänellä mitään pätevyyttä tuohon tehtävään ole voinut olla, mutta hän oli kaikesta päätellen ottanut homman vakavasti. Helander nimittäin kirjoittaa näin:

”Kun minua sitten syytettiin Kalvolan p:kaartin vallankumousoikeudessa, oli sanottu Lilja heikäläisten asettama syytetyn puolustusasijamies ja kun minua silloin päällikkö Valoranta hammasta kiristäen koitti syyttää, puolusti Lilja sielläkin minua ja toverinani ollutta konstaapeli Heleniusta Kalvolasta miesmäisesti.”

Mainittu Helenius kertoo 24.5. päivätyssä kirjallisessa lausunnossaan, että Lilja oli toiminut niin, että hän pääsi lääkärin luokse sairauttaan hoitamaan 16 vuorokauden vangittuna olon jälkeen.

Lääkitsevää kirkkoviiniä

Lausunnot vaikuttivat ainakin sen verran, että isoisä säilyi Hennalassa hengissä ensimmäiset viikot. Hennalasta hänet lähetettiin Kalvolan kautta Toijalaan. Miksi sinne? Se ei selviä. Toijalassa joka tapauksessa on seuraava kuulustelu 28.5.18. Kuulustelupöytäkirjassa isoisä selvästi vähättelee kapinakevään tekemisiään, niinpä tietenkin.

Pöytäkirjassa pääpaino onkin vähän koomisessa yksityiskohdassa, kirkkoviinissä. Isoisä oli 20.4. saanut punakaartin esikunnalta kirjallisen määräyksen noutaa Kalvolan kirkosta viiniä ”lääkinnällisiin tarkoituksiin”. Avaimet noudettiin kirkonisännöitsijä Kyyhkyseltä, *”jonka jälkeen **Kalle Kalsson** ja vastaaja menivät kirkkoon kellariin, josta ottivat 5 kapp. 5 litran pulloa kirkkoviiniä sekä tyhjän tynnyrin, ja vietiin tavarat hevosella Orpoon taloon, jossa P:Risti majaili. Viinit veivät sitten esikunnan miehet vähitellen pois. Vastaaja ei ollut mukana viiniä maistamassa.”*

Toijalasta isoisä siirrettiin Tammisaaren vankileirille. Asia siirtyi Valtiorikosoikeuden 80. osaston ratkaistavaksi. Syyttäjänä toimi lakit.yo **Heino Mäkinen** ja oikeuden jäseninä hovioikeudennotaari **Aleksis Ekholm** (puheenjohtajana), varatuomari **Eliel Jordan**, talonomistaja **Karl Hanerberg**, lehtori **Martin Sundwall** sekä jääkäriluutnantti **Gustav Runar Renholm**. He päättivät isoisän kohtalosta mainittujen kuulustelupöytäkirjojen ja puolen tusinan kalvolalaisen antaman lausunnon perusteella.

Lausunnoista viisi on hyvinkin myönteisiä. Niissä korostetaan Liljan ahkeruutta ja hyvää käytöstä. Kahdessa lausunnossa sitoudutaan ottamaan syytetty heti töihin, jos tämä vapautuu. Kuudes lausunto on erittäin kielteinen. Siinä todetaan, että Lilja on johtanut ”noin 10-miehisen roistosakin” varastamaan browningin (revolveri) ja haulikon eräästä talosta Hattulan Oripellossa. Sieltä ”roistosakki” oli siirtynyt Koskenkylään, jossa erässä talossa oli teurastettu lehmä ja lihat siirretty Kalvolan punakaartiin.

Takavarikkojako vallankumouksen ja köyhälistön tarpeisiin vai aseellisia ryöstöjä? Lain näkökulmasta asiassa ei varmaankaan ole mitään epäselvyyttä.

Hyvä onni pelasti

Tapaus Lilja oli hankala Valtiorikosoikeudellekin. Lausunnot kun olivat erittäin ristiriitaisia. Syyttäjä vaati tuomiota valtiopetoksesta ja ryöstöistä. Oikeus oli erimielinen. Yksi jäsenistä vaati kahdeksan vuoden kuritushuonetuomiota ja puheenjohtaja viittä vuotta. Oikeus päätyi kuitenkin 27. elokuuta 1918 kolmen vuoden kuritushuonetuomioon avunannosta valtiopetokseen ja 11 vuoden kansalaisluottamuksen menetykseen. Ryöstöstä ei tullut tuomiota.

Olen varma, että isoisäni oli erittäin helpottunut saamastaan tuomiosta. Hänellä on yksinkertaisesti ollut hyvä onni. Ratkaisevaa näyttää olleen hänen toimintansa huhtikuussa 1918 ”puolustusasianajajana” ja siitä saadut myönteiset lausunnot. Niitä on ollut vaikea sivuuttaa Hennalan, Kalvolan ja Toijalan kuulusteluissa. Niiden ansiosta isoisä on välttynyt pikaoikeudelta – siis todennäköisesti teloitukselta - ja hänen tuomitsemisensa on siirtynyt kahdesti tai kolmesti eteenpäin. Siirtojen aikana kuumimmat tunteet ehtivät viilentyä.

Kapinan jälkeen isoisä ei mitenkään voinut palata Kalvolaan. Hän muutti Pohjois-Hämeeseen, ensin Mänttään, sitten Kuoreveden Syväjärven kylään ja toimi muurarina ja pienviljelijänä. Hän perusti perheen vasta yli kolmekymppisenä. Poikia perheeseen syntyi neljä, heistä kuopus Esko vuonna 1937. Hän on kirjoittajan isä. ●

Kirjoittaja on eläkkeellä oleva toimittaja

”Elämä on ollu vaihe rikasta ja seikkailua koko ajan, mihin minulla on ollu synnynnäinen taipumus.”

Kapinasta tuomittu entinen punakaartilainen Kalle Vihtori Lilja muistikirjassaan vuonna 1937.

Liiton tyttö ja sisällissota

SSSL:n varapuheenjohtajuudesta vuonna 2018 luopuva pitkän linjan toimittaja Annakati Mattila on yksi heistä, joita vuosi 1918 koskettaa läheltä. Oma isä Arvi oli punakaartin 15-vuotias lähetti, joka joutui Hennalan vankileirille.

● *Jukka Halonen*

SSSL:n liittohallituksen kokous oli juuri päättynyt, ja keskustelu jäi pyörimään sisällissodan tapahtumissa. Surun vuotta oli käsitelty jonkin aikaa, kunnes Annakati Mattila sanoi minulle: ”Mun oma tarinahan on sellainen, että isä oli punavankileirillä.”

Havahduin. Sisällissodasta ei olekaan niin kaukana. Ei kulunut montaa hetkeä, kun ehdotin jutun tekemistä. Annakatin, liiton keskeisen persoonan, oman tarinan kuuluisi tulla kerrotuksi. Ensin hän vastasi siihen napakan ein. Kokemus osoittaa, että määrätietoisen liiton tytön päätä ei tuosta vain käännetäkään. Erityisesti yksi peruste oli hyvä: ”Olen toimittaja. Ei toimittajat haastattele toimittajia.”

Tällä kertaa en antanut periksi. Kun Annakati Mattila vielä jättää vuoden 2018 lopussa SSSL:n varapuheenjohtajan tehtävät, se oli hyvä lisäperuste haastattelulle.

Evakkoreissu ei auttanut

Kotkan itäpuolisella Tiutisen saarella asunut Johan ja Fanny Mattilan perhe ei ollut mitenkään poliittinen. Sen sijaan Tiutusen saaren työläisyhteisö oli tiivis. Saareen 1800-luvun lopulla syntynyt yhdyskunta sai elantonsa paitsi merestä, myös Tiutisen laatikkotehtaasta ja pohjoispuolisen Hallan saaren sahalta.

Tiutiseen rakentui kapeiden kujein varsille tiheä kaupunkimainen yhteisö ilman kaavasuunnittelua, rakennuspiirrokset klubiaskin kanteen raapustaen. Työväentalo Tiutiseen nousi jo 1907, kansakoulu vuotta myöhemmin. Työväentalon näytelmäseurassa aloitti uransa taiteilija Eine Laine, joka muistelmissaan kuvasi, että ”kaikki tunsivat toisensa ja toistensa elämän”.

Työväen yhteisössä oli varsin selvää, mille puolelle sisällissodan lähestyessä mentiin. Äiti Fanny kuitenkin huolehti 15-vuotiaasta Arvid Johanista. Poika sai mennä Mäntyharjulle sukulaisiin siinä toivossa, ettei lapsi joutuisi mukaan sotaan.

”Saariyhteisössä ruvettiin kuitenkin kyselemään, että missä se Mattilan poika oikein on, kun ei mene rintamalle. Painostus vain kasvoi häviön häämöttäessä. Niinpä Arvi sitten palasi kotiin – ja joutui 7.4.1918 punakaartiin”, Annakati Mattila kertoo isästään.

Saksalaisia vastaan

Arvi liittyi punakaartiin sattumoisin samana päivänä, jolloin saksalainen Osasto Brandenstein nousi maihin Loviisassa. Prikaatin komentajan, eversti Otto von Brandesteinin pääsuunta oli pohjoiseen, kohti Lahden-Kouvolan rataa. Hän kuitenkin lähetti varmistusosaston itään Kotkan suuntaan tiedustelutehtäviin ja sivustaa suojaamaan.

Saksalaiset työnsivät edestään pienet punakaartilaisosastot Ahvenkoskelta ja Pyhtäältä ja pääsivät aina Kyminlinnaan asti. Punaiset hälyttivät apua Kouvolasta ja Kotkasta. Taistelujen jälkeen saksalaiset ajettiin takaisin Pyhtään Ahvenkoskelle, jonne punaiset jäivät puolustusasemiin.

Sisällissota päättyi käytännössä siihen, kun viimeiset 800 punakaartilaista antautuivat 5.5.1918 saksalaisille juuri Ahvenkoskella. Muiden joukossa kivääristään luopui myös 15-vuotias punakaartin lähetti Arvi Mattila. Hän päätyi toisten lailla Lahden Hennalaan.

Kotona ei koskaan puhuttu

Isältään tytär ei koskaan saanut kuulla, millaista oli kokea Hennalan helvetti. Isä menehtyi 47-vuotiaana vuonna 1950, jolloin Annakati oli kuusivuotias. Kotona asiasta ei puhuttu koskaan. Arvin nuoruuden vaiheista punakaartissa ja Hennalan vankileirillä kertoi vasta paljon myöhemmin isän sisko Lempi. Täti oli itsekin ollut Kotkan naiskaartissa.

Annakati kuvailee elävästi Lempin kertomaa, että

Arvi Mattila kuvattuna sisällissodan jälkeen. Hän joutui Hennalan vankileirille vain 15-vuotiaana, toimittuaan punakaartin lähettinä

”siel kivisillal miekin kävelin kiväärin kanssa vahdissa. En mie tienny, mitä sen pyssyn kans olis pitänyt tehdä.” Lempi kertoi Arvin olleen lähettitehtävissä. Hän myös tiesi, miksi Arvi selvisi Hennalasta hengissä.

”Isoisäni, siis Arvin isä, konemestari Johan Fabian Mattila oli mennyt hädissään Kotkasta Lahteen poikaansa pelastamaan. Hennalassa oli sattumoisin ollut yhtenä vartiovuoropäällikkönä Hallan sahan työnjohtaja, joka tuttuna miehenä antoi isälle mahdollisuuden vielä ruokaa pojalleen.”

Valtiorikosoikeuden osasto 138 antoi tuomionsa Kotkassa 7. lokakuuta 1918. Vankeusaika oli siis kestänyt viisi kuukautta. Nuori ikä ei ollut vauhdittanut Arvin asian käsittelyä, sillä hänet käsiteltiin osaston tapauksena numero 316.

Arvi Mattila sai vuoden kuritushuonetuomion, joka muutettiin ehdolliseksi. Hän menetti kansalaisluottamuksensa kahdeksi vuodeksi. Tiutisen työväenyhdistyksen jäseniä oli sisällissodassa menehtynyt rintamalla, teloituksissa ja vankileireillä noin sata.

Vankileiri jätti jälkensä

SIsällissodasta toivuttuaan Arvi meni Kotkassa samaan ammattikouluun samaan aikaan kuin ikätoveri, tuleva kirjailija Toivo Pekkanen. Arvi Mattila jatkokoulutti itseään erilaisilla kursseilla. Hänestä tuli työnjohtaja kotisaari Tiutisen Gutzeitin laatikkotehtaalle, alaisinaan penkkarit, kaapparit, skaavarit, sliipparit ja risparit.

Ollessaan sitä ennen puutavaran ostajana hän löysi reissuillaan Kurkijoelta vaimokseen Laina Lötjösen. Perhe alkoi kasvaa, mutta Arvilta kului viisi vuotta talvi- ja jatkosodan rintamilla. Hän selvisi sieltäkin hengissä. Siinä välissä perhe oli muuttanut Joutsenoon, jonne Arvi pestattiin ensin Hackmanin Honkalahden sahan ja sitten puutalotehtaan työnjohtajaksi.

Kun Arvi oli 47 vuoden ikäinen, kunto heikkeni. Hänen epäiltiin sairastavan tuberkuloosia. Arvi joutui sairaalaan, jossa hän kuoli pian sydäninfarktiin.

”Hennalan sillinpääkuuri ja kenties myös talvi- ja jatkosodan sairastelut edesauttoivat isän varhaista poismenoa. Sydän ei niitä kestänyt. Sen muistan, että isällä oli aina kauheita vatsavaivoja. Hän joi pelkästään piimää ja söi talkkunaa”, Annakati kertoo.

”Meitä oli viisi lasta, joista vanhin 17-vuotias ja nuorin kaksivuotias. Äiti sai siivoojan hommia, mutta hänellä ei ollut mitään mahdollisuutta hoitaa meitä kaikkia. Näin minä jouduin kuusivuotiaana Kolille äidin vanhimman siskon hoiviin. Olin siellä pari vuotta. En viihtynyt, kun ei siellä ollut muita lapsia. Hienot vaatteetkaan eivät korvanneet sisarusten menetystä.”

”Tuskin osasi ampuakaan”

Isän saamaa tuomiota Annakati Mattila ei vieläkään ymmärrä. Hän sanoo, että isä ei ollut todellakaan mikään sotaisa tyyppi. Hän oli se perheen rauhallinen, tasapainottava hahmo.

”Tuskin isä osasi edes ampua. En voisi kuvitellakaan, että hän olisi silloin voinut tappaa jonkun ihmisen. Hän oli kaartin lähettinä vajaan kuukauden. Vuosi kuritushuonetta tuntuu sen takia käsittämättömältä. Voin vain kuvitella, mitä isä on ajatellut. Minulla on itselläni 15-vuotias lapsenlapsi.”

”Muistan, kun isä piti minua sylissään. Hän oli lapsiystävällinen ja kiva. Odotin aina tien päässä, että isä tulee kotiin. Kun nuorempi veljeni syntyi, olin kateellinen – en ollut enää se pahnanpohjimmainen.

Arvi Mattilan kuollessa perheen omakotitalon rakentaminen oli vielä kesken. Hackmanin tehtaan työmiehet tulivat auttamaan sen viimeistelyssä. Se kertonee, että työnjohtaja oli työmaallakin tykätty mies.

”Vaikka isä oli harhaanjohdettu lapsi silloin sisällissodan aikana, niin olen tietysti miettinyt niitä vuosia. Eihän nyt ihmiset todellakaan syyttä suotta tällaiseen kahinaan rupea. Kysymys on siitä, että olot olivat kerta kaikkiaan niin kamalat, että mitta tuli täyteen.”

”Sitten voidaan puhua, millaisia johtajia punaisella puolella oli, ja oliko se kapinoiminen viisasta. Mutta edelleen voidaan kysyä, miksi niin moni sotaa vastustanutkin joutui tuomiolle. Pikkupojista puhumattakaan.” ●

● P*unavangin tyttärestä Annakati Mattilasta tuli aikuisiällä toimittaja, joka työskenteli Saimaan Sanomissa, Demarissa ja SDP:n eduskuntaryhmässä, josta hänet palkattiin Puuliiton lehteen. Eläkkeelle hän jäi liiton Särmä-lehden päätoimittajan hommista. Annakati oli töissä ammattiyhdistysliikkeessä kahta kuukautta vaille 30 vuotta.*

Annakati Mattila liittyi SSSL:n jäseneksi vuonna 1964. Vuosikymmenten kuluessa hän on toiminut monissa liiton vastuutehtävissä, viimeksi varapuheenjohtajana 2015-2018. Hänet palkittiin Mustemaalaripalkinnolla vuonna 2010. Annakati on myös liiton kunniajäsen.

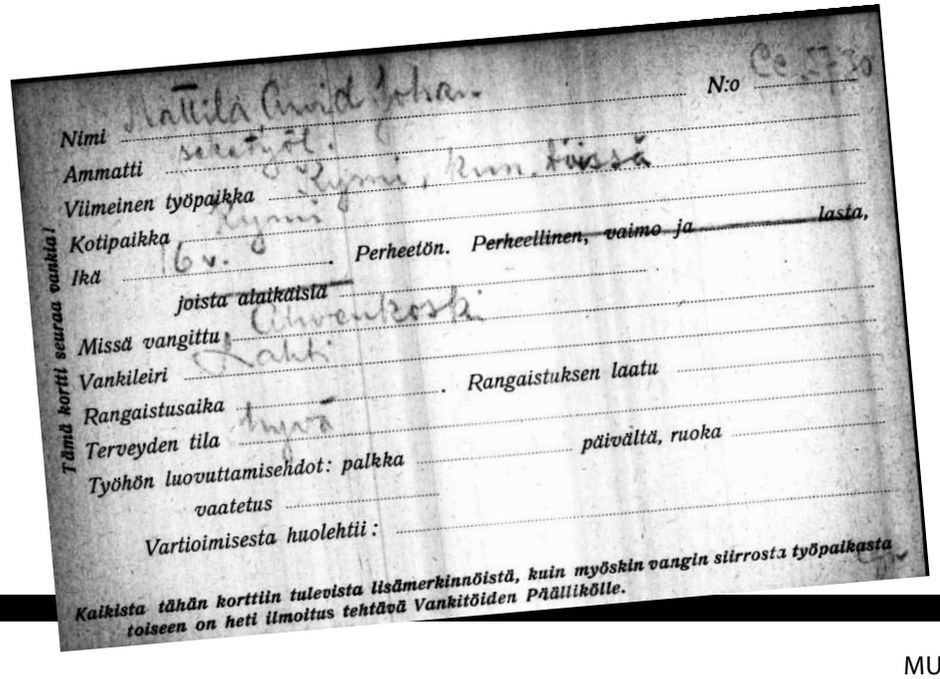

Tampereen taistelun aikana tuhoutunutta Tammelan kaupunginosaa. (Kuva: E. A. Bergius, Vapriikin kuva-arkisto)

Sisällissodan tapahtumista, sen syistä ja seurauksista aina sodan nimeä myöten on keskusteltu ja kiistelty vuosisadan ajan. Kotimaiset historian kouluoppikirjat peilaavat hyvin sodan tulkinnoissa ajan mittaan tapahtuneita muutoksia.

Sota koulukirjoissa

● *Virpi Kivioja*

Historian oppikirjailijoiden kruunaamattomat kuninkaat – ainakin kirjojen ja painosten määrällä mitattuna – ovat olleet oppikirjailijat **Oskari Mantere** ja **Gunnar Sarva**. Heidän kirjoistaan päntättiin oppia itsenäisyyden ajan ensimmäiset 50 vuotta niin kansa-, keski- kuin oppikouluissakin. Mantereen ja Sarvan vaikutus suomalaiseen historianymmärrykseen ja -tulkintaan on siten ollut valtaisa.

Mantere ja Sarva olivat molemmat opettajia, ensiksi mainittu äidinkielen ja historian ja jälkimmäinen erityisesti taloushistoriaa tunteva historianopettaja. Mantere toimi myös kansanedustajana (1919–1939) ja opetusministerinä (1932–1936). Sarva puolestaan oli kouluhallituksen virkamies. Kumpikin oli ensimmäisessä tasavallassa liberaalia keskustaa edustaneen Edistyspuolueen jäsen. Mitä nämä keskustaliberaalit historianopetuksen suurnimet sitten kirjoittivat suomalaisten kansallisesta traumasta?

Levoton työväestö

Ensimmäiset itsenäisessä Suomessa koulunkäyntinsä aloittaneet vuosiluokat lukivat Mantereen ja Sarvan *Historian oppikirjaa kansakouluja varten* (WSOY). Kirjan ensimmäinen painos julkaistiin vuonna 1918. Seuraavassa käsittelen kirjan painosta vuodelta 1929. Tuolloin etäisyyttä surun vuoteen 1918 oli jo kertynyt, mutta kirjan näkökulma suomalaiseen yhteiskuntaan on valkoiselle Suomelle tyypillisesti kansallismielisen porvarillinen. Suomen itsenäistyminen tapahtuu yksin suomalaisin voimin, ilman kytköksiä maailmanlaajuiseen politiikkaan ja ensimmäiseen maailmansotaan. Itsenäistymistä seuranneen sodan käsittely puolestaan alkaa työväestön uhkaavuuden osoittamisella keväällä 1917:

> ***”Vapaussota.*** *Maamme työväestön keskuudessa oli levoton mieliala jatkuvasti vallalla. Se ilmaantui tiheinä työlakkoina, elintarvevaltauksina ja väkivaltaisena sekaantumisena viranomaisten toimintaa, vieläpä uhkaavana esiintymisenä itse eduskuntaa vastaan.” (s. 339)*

Seuraavaksi työläisten kerrotaan perustavan punakaarteja, ”joiden avulla sosialistien vaatimukset piti ajaa perille”; mitä nämä vaatimukset ovat, ei tosin kerrota. Pian julistavat ”kumoukselliset vasemmistososialistit suurlakon yrittäen riistää vallan köyhälistön käsiin”, mutta yritys epäonnistuu.

Mitään syytä kuvatulle toiminnalle ei anneta. Kuva jatkuvasti levottomasta työväestöstä on melkeinpä kuin jostain eläinlaumasta, jolla ei ole vaistoja kummempia perusteita töytäilylleen. 1900-luvun alun sivistyneistö – kuten oppikirjailijat – näkikin maattoman ja palkkatyöllä elantonsa saavan ”rahvaan” sivistymättömänä, lapsen tasolle jääneenä. Siis massana, joka saattoi villiintyä mitä ikävimmin seurauksin.

Kapinaa ja vapaussotaa

Porvarillisten suojeluskuntien perustaminen esitetään *Historian oppikirjassa* reaktiona, aivan kuin niiden järjestäytymisen taustalla ei olisi ollut mitään omia aktiivisia tavoitteita. Suojeluskunnat ovat vastaus yhtäältä työväen levottomuuksiin ja rikoksiin ja toisaalta Suomessa yhä asemissa olevan venäläisen sotaväen pyrkimyksiin sekaantua Suomen sisäisiin asioihin. Varsinaisen lähtölaukauksen antaa kirjan mukaan punaisten puoli:

> *”Kun eduskunta sitten tammikuun lopulla 1918 antoi hallituksen tehtäväksi ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin lujan järjestysvallan luomiseksi, julisti sosialidemokraattisen puolueen vallankumouksellinen johto uuden suurlakon sekä anasti punakaartin ja maassa olevan venäläisen sotaväen avulla valtiovallan eduskunnalta ja maan lailliselta hallitukselta. Näin alkoi n.s.* ***punakaartilaiskapina*** *ja* ***vapaussota****.” (s. 339)*

Sodan kulun kuvauksessa sekoittuvatkin sitten kapina ja vapaussota toisiinsa. ”Kapinalliset” pitävät vallassaan koko Etelä-Suomea. Pohjois-Suomessa suojeluskunnat kutsutaan aseisiin ja muodostetaan valkoinen armeija, jonka ylipäällikkyys annetaan **C. G. E. Mannerheimille**. Kirjan sivuakin tässä kohtaa koristaa Mannerheimin potretti ja seuraavalla aukeamalla ensimmäisten presidenttien **K.J. Ståhlbergin** ja **Lauri Relanderin** valokuvat. Valkoinen armeija käy sitten Pohjois- ja Itä-Suomessa sotaan – mutta ei kapinallisia vaan venäläisiä vastaan. Missä vaiheessa aseet käännetään omia kansalaisia vastaan ja sodan luonne muuttuu kansalaissodaksi, ei mainita.

Jääkäreiden vahvistamana valkoinen armeija valloittaa seuraavaksi ”verisessä taistelussa” Tampereen. Pääkaupungin vapauttajien viitta lasketaan saksa-

Kenraali Mannerheim.

laisten harteille: ”Huhtikuun alussa *saksalainen avustusjoukko* nousi maihin Hangossa, ja muutamia päiviä myöhemmin se vapautti *Helsingin* vapaaehtoisten suojeluskuntajoukkojen avulla.” (s. 340) Jännittävästi saksalaisten osallistuminen sotaan käy kuin itsestään: kenenkään ei kerrota pyytäneen heitä avuksi.

Voittajan armeliaisuus

Valkoisten valloitettua Viipurin katkeavat ”kapinoitsijain” yhteydet Venäjän neuvostohallitukseen. Punaisten vastarinta laantuu, ja toukokuussa on jälleen rauha maassa. Viimeisenä sodasta kerrotaan sen seuraukset hävinneelle osapuolelle:

> *”Kapinoitsijain pääjohtajat pääsivät pakenemaan Venäjälle, mutta lähes 80000 kapinan osanottajaa joutui vangiksi. Näistä osa mestattiin, osa päästettiin vapaaksi, muut suljettiin vankiloihin. Seuraavina vuosina on tuomitut vähä vähältä armahdettu ja päästetty vapauteen.” (s. 340)*

Mestaamisia lukuun ottamatta rangaistukset kuulostavat vähäisiltä: osa vapautuu melkein heti ja loputkin jo muutaman vuoden vankeuden jälkeen. Voittaja osoittaa näin armeliaisuuttaan. Sodan hävinnyttä osapuolta suorastaan tullaan vastaan. Yhteiskunnallisia uudistuksia käsittelevässä luvussa kerrotaan eduskunnan säätäneen vuonna 1919 lain, joka oikeuttaa torpparit lunastamaan vuokra-alueensa kohtuullista summaa vastaan itsenäisiksi tiloiksi. Seurauksena on pientilallisten määrän kasvu. Vuonna 1922 säädetty uusi asutuslaki, niin kutsuttu Lex Kallio, vielä tehostaa keinoja saada maata maattomille.

Mantereen ja Sarvan varhaisen sisällissodan kuvauksen kunniaksi on sanottava, että se on kirjoitettu kohtuullisen intohimottomalla kielellä ja tavalla. Sodan selostus on tiivis ja toteava, eikä kuvaus ole mitenkään voittajia ihannoiva tai häviäjiä demonisoiva. Rauhallinen ote on ollut tarpeen sisäisen kriisin jälkeen, varsinkin kansakoulussa, jota porvarillinen sivistyneistö piti keskeisenä kanavana kasvattaa ”kapinallisten” jälkipolvesta kunnollisia kansalaisia. Sodan kuvaus heittää kuitenkin varjon koko sosiaalidemokraattisen puolueen ylle, kun kapinaan ryhtyneiden ja puolueen muiden kannattajien suhdetta ei avata – aivan kuin kaikki sosiaalidemokraatit olisivat vallankumouksellisia.

Historioitsija **Maria Lähteenmäki** on luonnehtinut Mantereen ja Sarvan historianopetuksen olleen ”sisällissodassa voittaneiden valkoisten tulkintaa keskustaliberalistisella vivahteella”. Lähteenmäen mukaan keskustaliberalismi näkyy kaksikon oppikirjoissa muun muassa juuri kiihkottomana kielenä sekä tietyistä aiheista vaikenemisena. Edellä siteeratussa sisällissodan kuvauksessa kertomatta jääkin paljon, ja vasta vuosikymmeniä myöhemmin oppikirjat paljastavat tapahtumista enemmän.

Oppikoulun opetukset

Toistakymmentä vuotta ajassa eteenpäin, ja Suomi oli keskellä toista maailmansotaa. Jatkosodan vuosina oppikouluissa luettiin Mantereen ja Sarvan toista oppikirjaklassikkoa, *Keskikoulun Suomen historiaa* (WSOY). Historiantutkija **Jukka Rantalan** mukaan Mantereen ja Sarvan kansakoulu- ja oppikoulutason kirjoissa ei juuri ollut eroa käsittelytavassa, vaan ainoastaan käsittelyn laajuus oli oppikoulun kirjoissa suurempi. Väite ei kaikilta osin päde, kuten seuraavassa käy ilmi.

Jatkosodan viimeisen vuoden 1944 alussa päivätyn *Keskikoulun Suomen historian* selostus muistuttaa kyllä edellä esiteltyä kansakoulun kirjaa. Levottomuuksien alku selostetaan samaan tapaan: työväestö on keväällä 1917 levotonta ja harrastaa rikollista toimintaa, ja syyskesällä se perustaa punakaarteja. Oppikoululaisille uskalletaan kuitenkin kertoa enemmän tapahtuneista: marraskuussa Venäjän bolševikkien vallankumouksen myötä ”He [vasemmistososialistit] julistivat jo suurlakon, jonka aikana muutamat kansalaiset saivat surmansa. [– –] Vihdoin epäjärjestys maassa kasvoi niin suureksi, että aseistetut joukot mielin määrin panivat toimeen ryöstöjä.” (s. 311)

Kuten kansakoulun kirjassa, oppikouluversiossakin suojeluskunnat ovat vain reaktio väkivaltaisille teoille. Vastaavasti varsinaisen toiminnan alkuunpanijakin on sosialidemokraattisen puolueen kumouksellinen johto, joka ”julisti uuden suurlakon sekä anasti valtiovallan eduskunnalta ja maan lailliselta hallitukselta. Näin alkoi n.s. *punakaartilaiskapina.*”

Kaartilaiset saavat tekstin mukaan tällä kertaa haltuunsa Etelä-Suomen lisäksi Länsi-Suomenkin. Asi-

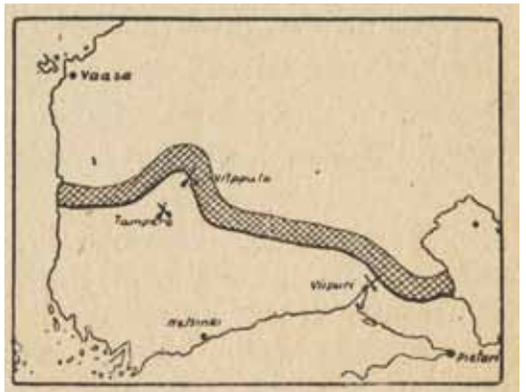

Vapaussodan rintama-alue.

aa havainnollistava kartta vaikuttaa kuitenkin kertovan vähän toista: siinä rintamalinja kulkee länsirannikolla heti Porin pohjoispuolella Vilppulan kautta Viipurin pohjoispuolitse Karjalankannakselle. Kartta kuvannee hieman myöhäisempää sotatilannetta kuin teksti.

Rosvouksia ja hävityksiä

Oppikoululaisten kirjassa kuvatut ”punakaartilaiskapinan” alkuvaiheet sisältävät nekin enemmän yksityiskohtia kuin kansakoululaisten kirjassa:

> *”Tätä [punaisten] aluetta hallitsemaan he asettivat Helsinkiin **kansanvaltuuskunnan**, jolla kuitenkin oli verraten vähän sananvaltaa, sillä punakaartilaisosastot toimivat täysin mielivaltaisesti. Tuhansia rauhallisia kansalaisia murhattiin; rosvouksia ja varkauksia tapahtui ehtimiseen. Sitä paitsi punakaartilaiset hävittivät ja pilasivat viljaa ja muita ruokatavaroita, joita muutoinkin, vallitsevan sotatilan takia, oli niukasti, joten maata rupesi uhkaamaan nälänhätä. Kapinalliset toimivat yksissä neuvoin venäläisten sotajoukkojen kanssa. Venäjältä tuotiin aseita ja ampumavaroja ja venäläisiä sotavoimia otti osaa eräisiin taisteluihin.” (s. 311–312)*

Punakaartilaisten pahuudella ei nyt näytä olevan mitään rajaa. Myös venäläisten rooli on suurempi kuin aiemmin kerrotussa: he ovat punakaartilaisten rikostovereita ja aseveljiä. En ole saanut haltuuni oppikoulun kirjan varhaisempia painoksia, mutta olisi kiinnostavaa tutkailla niistä, onko jatkosodan aikaiseen painokseen mahdollisesti lisätty venäläisten aktiivisuuden kuvauksia. Ainakaan maantiedon oppikirjoista en tutkimuksissani ole löytänyt sotakaudellakaan merkittävää venäläisvastaisuutta. Kenties Mantereen ja Sarvan kirjassa kyse on 1920-luvulla porvarillisissa piireissä muotiin tulleesta venäläisvihasta. Oppikoululaiset olivat kyllä vihalle oikea yleisö, sillä he olivat pääosin juuri sinivalkoisten talonpoikais- ja porvarilaisperheiden vesoja.

Sodan jatko kulkee *Keskikoulun Suomen historiassa* tuttuun tapaan. Suojeluskunnista muodostettu valkoinen armeija voittaa venäläiset joukot Pohjois- ja Itä-Suomessa, ja jääkärit vahvistavat armeijaa. Kirja kertoo myös, että punaisten yritykset murtautua läpi rintamalinjan epäonnistuvat niin Vilppulassa kuin venäläisten tuestakin huolimatta Karjalassakin.

Sankarillisia urotöitä

Oppikoululaisille annetaan sankarillisia esimerkkimiehiä ihailtavaksi kertomalla yksittäisten komentajien urotöistä, kuten eversti **Aarne Sihvon** voitokkuudesta Karjalassa ja eversti **Karl Wilkaman** suorituksista Tampereen taistelussa. Tampereen taistelun kulku kuvataan erityisen tarkkaan, ja tässä kohtaa kerrotaan myös sodan surullisista vaikutuksista: ”Molemmin puolin oli taistelun aikana menetetty tuhansia miehiä, m.m. puolet valkoisen armeijan päälliköistä oli kaatunut. Sitä paitsi oli melkoinen osa Tampereen kaupunkia tuhoutunut.” (s. 314)

Toisin kuin kansakoulun kirjassa, oppikoulun versiossa saksalaisten kerrotaan tulleen apuun Suomen hallituksen nimenomaisesta pyynnöstä. Apua pyydettiin nimenomaan venäläisten karkottamiseen. Saksalaiset ovat tälläkin kertaa Helsingin vapauttajia. Mannerheimin armeija puolestaan valloittaa Viipurin ja katkaisee punakaartilaisten ja Venäjän välisen yhteyden. Sota loppuu jo aiemmin kerrotulla tavalla punaisten vastustuskyvyn murtumiseen ja rauhan laskeutumiseen toukokuussa.

Sodan kuvausta seuraa pitkä, todennäköisesti vapaaehtoisesti luettavaksi tarkoitettu teksti Mannerheimin henkilöhistoriasta. Hänen suoritustaan kouluttamattoman valkoisen armeijan johtajana kiitellään luonnollisesti vuolaasti. Kiinnostavaa tekstissä on saksalaisten sotajoukkojen merkityksen vähättely:

”Mannerheimin tarkoitus oli, että Suomi alusta alkaen omin voimin ja ilman vieraiden joukkojen apua suorittaisi vapaustaistelun. Vain siten Suomen kansa voisi tuntea sitä itseluottamusta, joka vapaalle kansalle on välttämätön. Siitäpä syystä ei lainkaan ollut hänen mieleensä, että maahan kutsuttiin saksalaisia apujoukkoja. Kun kuitenkin niitä saapui, hän osasi valvoa maamme arvoa siten, että ne asetettiin hänen komennettavikseen, joten vapaustaistelu sittenkin jäi puhtaasti suomalaiseksi saavutukseksi.” (s. 316)

Nationalistinen käsitys

Suomalaisessa historiankirjoituksessa 1900-luvun alkupuoliskolla oli vallalla nationalistinen käsitys historiasta. Tässä käsityksessä aitojen kansakuntien kohtalona oli kehittyä itsenäiseksi ja vapaaksi kansallisvaltioksi, ja lopullinen ”tulikaste” prosessissa oli sortajaa vastaan käyty aseellinen taistelu. Nationalistisessa ymmärryksessä vapauden saavuttamiseksi käyty sota oli siis välttämättömyys, sillä muuten ei kansakunta olisi aidosti itsenäinen.

Vuonna 1918 käyty sekava sota, johon osallistui sekä suomalaisia että ulkomaisia joukkoja, oli selitettävä oppikirjassa parhain päin. Ei saanut syntyä käsitystä, että saksalaiset olisivat vapauttaneet Suomen, vaan sen oli oltava suomalaisten suorittama urotyö. Ajatus resonoi hyvin myös tässä käsitellyn painoksen julkaisuajan, toisen maailmansodan tilanteen kanssa: jälleen kerran suomalaisten oli taisteltava vapautensa puolesta. ”Vapaussodasta” puhuminen kuitenkin peitti näkyvistä sen, että sodassa oli taisteltu oman maan kansalaisia vastaan.

Oppikoulun kirja ei kerro, mikä punaisten kohtalo sodan jälkeen oli. Sodan seurauksista mainitaan ainoastaan Tampereen taistelun kuvauksessa sekä kirjan myöhemmässä luvussa sodanjälkeisestä yhteiskunnallisesta ja puoluekehityksestä:

*”Kapinan jälkeen sosialidemokraattinen puolue hajaantui kahtia. Toinen ryhmä, joka yhä sanoi itseään **sosialidemokraattiseksi**, tahtoi ajaa työväenluokan asiaa laillisin keinoin. Toinen ryhmä, joka mielipiteiltään oli **kommunistinen**, oli valmis kumouksellisesti anastamaan vallan työväen luokalle. Viimeksimainittujen puolueiden yhteiskunnallisessa ohjelmassa oli myös eroa, sillä sosialidemokraatit tahtoivat ottaa valtion huostaan tuotanto-, mutta ei kulutusvälineitä, jota vastoin kommunistit halusivat siirtää valtiolle omistusoikeuden molempiin.” (s. 319–320)*

Tasavallan ensimmäisestä presidentistä Ståhlbergista kerrotaan, että hänen tehtäväkseen tuli ”maan rauhoittaminen levottomien sota-aikojen jälkeen, sen suhteiden vakaannuttaminen ulkovaltoihin ja eri kansanluokkien lähentäminen toisiinsa.” (s. 320)

Kaiken kaikkiaan oppikoululaisille 1940-luvulla on kerrottu vuoden 1918 sodan tapahtumista ja myös sen raa’asta puolesta enemmän kuin kansakoululaisille 1920-luvulla. Oppikoululaiset ovat kyllä ikänsä puolesta olleet kypsempiä kuulemaan sodan todellisuudesta. Missä määrin kirjojen sisältö on riippunut niiden julkaisuajasta, jää tässä selvittämättä. Todennäköisenä pidän kuitenkin sitä, että oppikoulun kirja on 1920-luvulta lähtien ollut lähes muuttumaton.

Sodan syiden raottamista

Kansakoulun kirjassa vuodelta 1929 ei millään tavalla selitetty, miksi työväestössä oli valmiutta väkivaltaiseen toimintaan. Oppikoulun kirja vuodelta 1944 valaisee hieman tätä puolta. Erikoista kyllä, asiasta kerrotaan vasta toistakymmentä sivua sodan käsittelyn jälkeen, yhteiskunnallisia uudistuksia käsittelevässä luvussa. Maanomistusoloja käsittelevä teksti kertoo:

*”Ehkäpä tärkeimpänä syynä siihen, että suuri osa kansaamme yhtyi n.s. punakaartilaiskapinaan, olivat maassamme vallalle päässeet epäkohdat maanomistusolojen alalla. Ensiksikin oli **torpparilaitos** päässyt kehittymään luonnottomalle kannalle. Ja toiseksi oli muodostunut suuri **tilaton maatyöläisten luokka**. Niin hyvin torpparit kuin tilattomat olivat oloihin tyytymättömiä ja toivoivat kumouksen tietä saavansa ne parannetuiksi. Epäkohdat oli kyllä jo havaittu maassamme ennen kapinaa ja niitä oli ruvettu korjaamaan, mutta uudistukset olivat vielä puolinaisia Venäjän vallankumouksien sattuessa, jonka takia kumoukselliset opit pääsivät juurtumaan erääseen työväenryhmään. Kapinan kukistumisen jälkeen jatkettiin keskeytynyttä uudistustyötä. [– –] Varhaisemmin oli torpparien asema maassamme varsin epävarma. Niinpä vuokra-aika saattoi olla lyhyt ja lain mukaan kauppa rikkoi vuokrasopimuksen, niin että uusi omistaja oli oikeutettu ilman muuta sanomaan vuokramiehen irti, eikä torpparilla ollut oikeutta vaatia maanomistajalta korvausta torpassa tekemistään parannuksista. Tästä oli seurauksena, että torppien viljelykset olivat yleensä huonommassa kunnossa kuin itsenäisten tilojen ja että yhteiskunnassa oli suurilukuinen tyytymätön väestö.” (s. 334–335)*

Torpparien asema lain edessä siis myönnetään heikoksi. Tilastokuva maanomistuksesta maaseudulla vuonna 1901 pyrkii visualisoimaan tilannetta, vaikkakin kuva on melko vaikeasti tulkittava. Teksti jatkuu selostuksella, mitä torpparien ja muiden maata omistamattomien tilanteen parantamiseksi Suomessa on tehty jo ennen vuotta 1918 ja vielä sen jälkeenkin. Myös aiemmin samaisessa luvussa on kerrottu lavealti erilaisista työsuojelulainsäädännön uudistuksista ennen itsenäistymistä.

Ehkä työväen asemaa parantavien uudistusten luetteloinnissa on havaittavissa selittelyn makua, ehkä ei. Joka tapauksessa maattoman väestön ahdingon ja väkivaltaisuuksiin ryhtymisen yhteys jää kirjan esityksessä kaukaiseksi, kun sodan syitä ei käsitellä samassa yhteydessä itse sodan kanssa. Voi kysyä, kuinka saumattomasti oppikoululainenkaan on asiat osannut mielessään yhdistää, kun kirja ei sitä tee. Punaiset esiintyvät näin sodassa irrationaalisena joukkona, jonka ilkivaltaan suojeluskunnat syntyvät reagoimaan. Rivien välissä punainen osapuoli on siten syypää sotaan.

Ennen toisen maailmansodan loppua vallinneen, valkoisen Suomen oppikirjojen sisällissotakuvaa voi luonnehtia suurimmaksi osaksi harhaisena viattomuutena. Huomattavaa on, että mahdollisesti kuvatut maanomistuksen epäkohdat eivät ole kirjoissa kenenkään syytä. Maata ja teollisuuslaitoksia omistaneiden ylä- ja keskiluokan toiminnassa ei siis voi olla moitteen sanaa. Näinpä on vain johdonmukaista, että työväenpuolueiden toimintaa kirja kutsuu vain ”vaatimusten esittämiseksi”, ei esimerkiksi yhteiskunnan parantamiseksi. Ja jos vaatimukset ovat kantaneet hedelmää, ketä voi lopulta kiittää? ”Valtiomme onkin katsonut kohtuulliseksi monessa suhteessa tyydyttää työläisten taholta esitettyjä vaatimuksia”, kirja kertoo (s. 333).

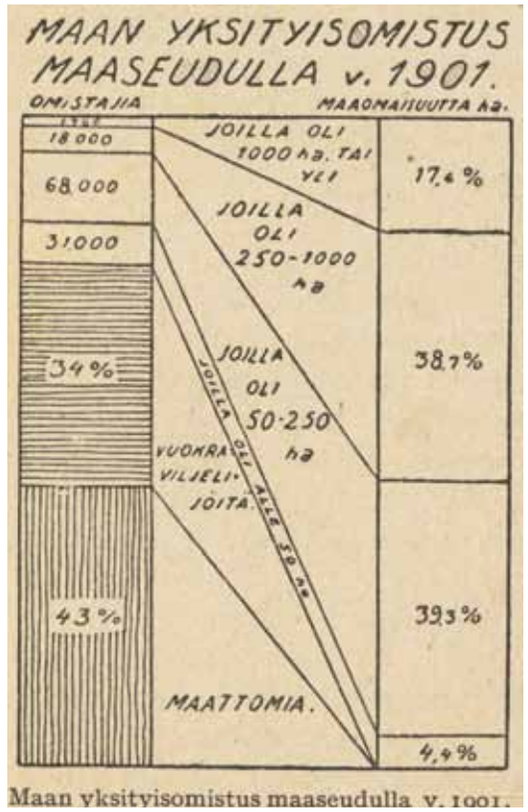

Maan yksityisomistus maaseudulla v. 1901.

Uudet totuudet uudella aikakaudella

Jatkosodan loputtua Suomi oli uudenlaisessa poliittisessa tilanteessa. Tarve ylläpitää rauhantila ja luottamus Neuvostoliiton ”karhun kainalossa” ulotti vaikutuksensa myös kouluopetuksen sisältöön. Vuosien 1944 ja 1945 taitteessa erityinen toimikunta tarkisti käytössä olleet oppikirjat venäläisvastaisuuden ja saksalaismielisyyden karsimiseksi niistäkin. Mantereen ja Sarvan kirja kansakouluille päätyi kiellettävien kirjojen listalle, ja kirjasta oppikouluille suositeltiin korjattavaksi ”punakapinan” kuvaus ”liian räikeänä”. Neuvostoliiton lepyttely sai sisällissodan kuvan muuttumaan. **Sirkka Ahosen** mukaan suomalainen historiankirjoitus alkoi muutenkin jatkosodan jälkeen etääntyä kansallismielisestä paatoksesta ja vaatia lähteiden kriittistä tulkintaa ideologisen tulkinnan sijaan.

Historian oppikirja kansakouluja varten selvisi sensuurista, todennäköisesti sisällön uudistamisen ansi-

osta. Seuraavassa käy ilmi tilanne vuoden 1950 painoksessa. Sisällissodan alku kuvataan tasapuolisesti:

> *”**Kansalaissota**. Kesällä 1917 kärjistyivät eri kansalaispiirien välit Suomessa siinä määrin, että kummallakin taholla pantiin jalkeille aseellisia joukkoja, toisella taholla punakaarteja, toisella suojeluskuntia. Tammikuun lopulla 1918 molemmat kansalaisryhmät joutuivat ilmitaisteluun toistensa kanssa.” (s. 355)*

Venäläisten sotavoimien osallistumista taisteluun kuvataan heti edellisen tekstinkatkelman perässä: ”Saksalaisten maihinnousua estämään maahan jätetyt venäläiset sotaväenosastot yhtyivät paikka paikoin punakaartilaisiin ja siten sisällissota muodostui myös vapaussodaksi.” Aiempi ”punakaartilaiskapina” on sodan nimenä kadonnut, ja taistelun luonne on nyt sekä maan sisällä käyty sisällis- tai kansalaissota että ulospäin suuntautunut vapaussota. Kieli keskellä suuta kerrottaessa jää epäselväksi, mitkä kansanosat tai poliittiset ryhmittymät oikeastaan toistensa kanssa taistelemaan päätyvät. Samoin jäävät kummankin puolen taistelunhalun motiivit tässä kohtaa pimentoon – nimitys ”vapaussota” tosin antaa ainakin viitteitä toisen osapuolen tavoitteista.

Muilta osin sodan kuvaus on muuttumaton. Suojeluskuntien nimittäminen valkoiseksi armeijaksi ja sodan kulun kuvaukset vastaavat vuoden 1929 painosta, samoin saksalaisille annettu ansio Helsingin vapauttajina. Kirjan kuvituskaan ei ole vaihtunut, vaan sisällissotatekstiä koristavat edelleen Mannerheimin ja ensimmäisten presidenttien potretit. Sodan jälkinäytöksestä tai vaikutuksesta yksilöihin tai yhteiskuntaan ei edelleenkään kerrota mitään. Myös sotaa seuranneiden vuosien yhteiskunnallisten uudistusten – torpparilaki 1919 ja Lex Kallio 1922 – kuvaus on ennallaan.

Uudet päivittäjät

Keskikoulun Suomen historiaan muutosten tuulet puhalsivat voimakkaammin, viimeistään vuoden 1959 painokseen. Mantere ja Sarva olivat tuolloin olleet jo vuosia poissa oppikirjailijoiden riveistä, ja mainitun painoksen olivat tarkistaneet ja osittain uudistaneetkin eri alojen asiantuntijoista koostunut työryhmä. Suomen sotahistorian osalta asiantuntijana toimi yleisesikuntakomentaja **Jouko Pirhonen** ja uudemman historian osalta 1800-luvun puolivälistä eteenpäin historiantutkija **Aira Kemiläinen**.

Uudet tekijät kajosivat moniin kohtiin kirjassa. Esimerkiksi sisällissodan tausta saa uudistetussa kirjassa vihdoin selvitystä. Taustoitus alkaa jo kuvauksessa itsenäistymisen poliittisesta prosessista ja siinä porvariston ja vasemmiston välillä käydystä valtakamppailusta:

> *”Venäjän väliaikainen hallitus kuitenkin hajoitti [kesällä 1917] eduskunnan, ja porvarilliset noudattivat määräystä, sillä he eivät mielellään halunneet suoda korkeinta valtaa eduskunnalle, jossa vasemmistolla oli enemmistö. Tämä tapahtuma huononsi maamme porvarillisten ja sosiaalidemokraattien välejä. Syksyllä valitussa uudessa eduskunnassa sosiaalidemokraatit jäivät vähemmistöön.” (s. 355)*

Valkoisten ja punaisten tavoitteet käyvät puolestaan ilmi sodan alkua käsittelevässä osassa:

> *”**Vapaustaistelu ja kansalaissota**. Tammikuun 1918 alkuun mennessä olivat Neuvostoliitto ja eräät muut maat tunnustaneet maamme itsenäisyyden, mutta rauhassa ei maamme saanut aloittaa itsenäistä elämäänsä. Vapausjuhlien sijaan itsenäinen Suomi joutui heti olemassaolonsa alussa veriseen taisteluun, joka vaaransi vasta saavutetun riippumattomuuden ja jätti kirvelevät muistot moneksi vuosikymmeneksi. Tammikuun lopulla alkoi taistelu, jonka tarkoituksena valkoisten suunnitelmien mukaan oli maahan jääneiden venäläisten joukkojen aseista riisuminen, mutta joka heti muuttui kansalaissodaksi vasemmiston aloittaessa samanaikaisesti kapinan.” (s. 358)*

Kummallakin osapuolella on siis omat tavoitteensa: valkoiset haluavat riisua venäläiset aseista ja punaiset kohottaa kapinan. Toimiin ei ryhdytä vain reaktiona vastapuolen tekoihin, vaan kummatkin ajavat omaa ohjelmaansa.

Syytkin puntariin

Punaisten ja valkoisten motiivien lisäksi kerrotaan vielä vallinneesta poliittisesta, yhteiskunnallisesta ja

Punakaartin päällystöä rintamalla. Punainen päällystö ei ollut saanut sotilaskoulutusta. Osittain se muodostui vallankumouksellisista äärimmäisyysaineksista, jopa edesvastuuttomista kiihottajista, osaksi taas työväenliikkeen vakaumuksellisista ja ihanteellisista johtajista. — Sotahistoriallinen tutkimuslaitos.

taloudellisesta tyytymättömyydestä Suomessa katkelmassa ”Sodan syyt”: Sosiaalidemokraatit yrittävät Suomen valtiollisen aseman – osa Venäjää vai ei? – epävarmuutta hyväksikäyttämällä saada lisää valtaa. Puolueen aloitteellisuus Suomen itsenäiseksi julistamisessa niin sanotulla valtalailla karahtaa kuitenkin kiville Venäjän väliaikaisen hallituksen hajottaessa eduskunnan. Seuraukset ovat kohtalokkaat:

> *”Epäonnistuminen valtalain toimeenpanossa katkeroitti vasemmistoa, ja yhä enemmän kannatusta alkoi saada puolueen vallankumouksellinen siipi, joka uskoi edistyksen tapahtuvan vallankumouksen tietä ja piti Venäjän bolševikkivallankumousta uuden aikakauden alkamisen merkkinä. Sen oli sitäkin helpompi saada vaikutusvaltaa, kun yhteiskunnassa oli pitkiä aikoja ollut kytevää tyytymättömyyttä ja levottomuutta, joka johtui siitä, että työläisten asema monin paikoin oli järjestämätön ja huono. Lisäksi kumousajatus sai paljon kannatusta maaseudun vähäväkisten keskuudessa, sillä he katsoivat turhaan odottaneensa parannuksia. Sortokauden aikanahan uudistustyötä jarrutettiin, ja vanhoillisuuteen taipuvat vanhat valtiomiehet toimivat varovaisesti ja hitaasti. Elintarvikepula ja järjestysvallan heikkous lisäsivät niiden mellakoiden lukua, joita v. 1917 alkoi yhä enemmän esiintyä.” (s. 360)*

Teksti on täysin uudistunut jatkosodan aikaisesta painoksesta. Työläisten keskuudessa on jo valmiiksi tyytymättömyyttä, pulaa ja epävarmuutta, eikä suinkaan kaikki vasemmistosta vaan vain osa radikalisoituu väkivaltaan valmiiksi. Syypäitä työläisten onnettomiin oloihin ovat aiemmat, uudistuksissa hidastelleet vallanpitäjät.

Teksti jatkuu uudella edelleen uusilla ajatuksilla siitä, että kun maahan on muodostunut kaksi toisilleen vihamielistä sotilaallista ryhmää, punakaartilaiset ja suojeluskunnat, yhteenotto on vain ajan kysymys. Soppaa sekoittavat vielä venäläiset, jotka paitsi asettuvat punaisen osapuolen leiriin myös itse tuottavat epäjärjestystä. Uusi, punakaartin komentajia esittävän valokuvan ”Punakaartin päällystöä rintamalla” kuvateksti kertoo punakaartiin lähteneistä: ”Punainen päällystö ei ollut saanut sotilaskoulutusta.

Osittain se muodostui vallankumouksellisista äärimmäisyysaineksista, jopa edesvastuuttomista kiihottajista, osaksi taas työväenliikkeen vakaumuksellisista ja ihanteellisista johtajista." (s. 359, kuva saatu Sotahistoriallisesta tutkimuslaitoksesta)

Synninpäästö maltillisille

Lähtöasetelmat sotaan kuvataan vanhemmista kirjoista osin tutulla sisällöllä mutta osin uutta tietoa antaen:

> *"Kun eduskunta tammikuussa 1918 antoi hallituksen tehtäväksi ryhtyä toimenpiteisiin lujan järjestysvallan luomiseksi ja julisti suojeluskunnat hallituksen joukoiksi, sosiaalidemokraattisen puolueen johto julisti suurlakon ja otti väkivaltaisesti vallan käsiinsä. Tällöin jyrkemmän suunnan edustajat saivat vallan eikä maltillisilla ollut muuta mahdollisuutta kuin seurata mukana tai irtaantua liikkeestä. Suojeluskunnat muodostuivat hallituksen joukoiksi, valkoiseksi armeijaksi." (s. 360)*

Sosiaalidemokraattisen puolueen jyrkimmän siiven radikalisoituminen ajaa koko puolueen ahdinkoon. Maltilliset vasemmistolaiset saavat näin synninpäästön: tilanne oli heillekin vaikea.

Tapahtumat lähtevät vyöryyn yhtäaikaisesti kummallakin puolella. Varsinaisen sodankäynnin alusta saadaan täysin uusi kuva, kun Mannerheimin omavaltainen toiminta Pohjanmaalla otetaan esiin:

> *"Sotatoimet alkoivat siten, että hallituksen joukkojen ylipäälliköksi nimitetty kenraali **Gustaf Mannerheim** tammikuun 28 päivänä 1918 omalla vastuullaan aloitti venäläisten joukkojen aseistariisumisen Etelä-Pohjanmaalla. Samaan aikaan vasemmisto otti vallan käsiinsä Länsi- ja Etelä-Suomessa ja Helsinkiin asetettiin oma hallitus, ns. kansanvaltuuskunta." (s. 360)*

Sodan kulku puolestaan vastaa aiemman painoksen kuvausta aina valkoisten voitoista Pohjois- ja Itä-Suomessa jääkärien mukaan tuloon. Uutena tietona kerrotaan punakaartien kokemattomuudesta: "Punaisilla oli vain vähän sellaisia päällikköjä, joilla oli sotatottumusta." Sitten taas jatketaan vanhan tekstin mukaisesti sodan kulusta punaisten läpimurtoyrityksineen ja Tampereen – tosin lyhennettyine – taistelukuvauksineen. Kerrontaa elävöittämään kirjaan on liitetty valokuva vöyriläisistä koulupojista konekivääriharjoituksissa lumisessa peltomaastossa (s. 361)

Raudussa antautunut punakaartilainen valkoisten kuvaamana. (Kuva: Kansallisarkisto)

Kuva laajenee

Sodan loppuvaiheiden kuvaus on sekin pysynyt ennallaan. Jälleen uutta kirjassa kerrotaan, kun päästään rauhanaikaan. Suomessa vallitsee nälkä ja kurjuus, ja niin valkoiset kuin punaisetkin ovat kokeneet raskaita tappioita. Kiertäen ilmaistaan, että osa punaisten oikeudenkäynneistä ja tuomioista ei ollut täysin laillisia taikka oikeudenmukaisia:

> *"Ylivoimaisen vaikean ongelman muodostivat sotavankileirit, joissa oli lähes 100 000 kapinaan osallistunutta maan kansalaista. Useimmat heistä olivat menneet kapinaan vain joukon mukana, mutta kaikkien vapauttamiseen ei uskallettu heti ryhtyä. Sotavankien asian ratkaisemiseksi perustettiin valtiorikosoikeuksia, jotka herättivät vasemmistossa suurta katkeruutta, sillä ne sotivat perustuslakiemme henkeä vastaan. Tarkoitus tosin oli jouduttaa täten asiain käsittelyä, mutta kun mieliala oli kiihtynyt, tarkoitus käsitettiin eräissä tapauksissa väärin." (s. 362–363)*

Juuri vihan vallassa tehdyt ylilyönnit pääsevät nyt julki oppikirjassa, eivätkä veritöitä tehneet ainoastaan punaiset, kuten aiemmissa painoksissa on kerrottu. Molemmilla puolilla on menetetty itsehillintä. Jälkipolvet näin toteavat, että kummassakin osapuolessa on oikein ja väärin toimineita eikä kapinaankaan nousseet olleet yksinomaan paholaisia:

> *"Mellakoivat punakaartilaiset olivat ennen kansalaissotaa toimeenpanneet joitakin veritöitä, ja monet olivat joutuneet heidän uhreikseen. Sodankäynti oli molemmin puolin sekä urhoollista ja sitkeätä että julmaa. Kun sota oli ohi, eivät myöskään valkoiset kyenneet kaikin paikoin hillitsemään vihaansa, ja sen sijaan että olisivat esiintyneet tuomareina eräät olivat kostajia, jotka ottivat oikeudenkäytön omiin käsiinsä. Punaiset nähtiin ilkityöntekijöinä ja isänmaanpettureina eikä muistettu, että monet olivat tosiaan taistelleet aatteen puolesta ja että yhteiskunnallinen kurjuus oli ollut toisia ajamassa toimintaan vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä vastaan." (s. 363)*

Sodan vaikutus sisäiseen ilmapiiriin Suomessa on synkistävä: "Katkera vihamielisyys painoikin leimansa äärimmäisen oikeiston ja vasemmiston suhteisiin itsenäisyyden ensi vuosikymmenien aikana". Vasta kaksi vuosikymmentä myöhemmin, ulkoisen vihollisen uhatessa Suomea tuholla oli sovinnollisempi asenne mahdollinen. Sisällissodan kuvaus päättyy valkoisen Suomen kädenojennukseen: "marsalkka Mannerheim talvisodan jälkeen kehotti kunnioittamaan myös v:n 1918 punaisella puolella kaatuneita sotilaita, jotka olivat uhranneet henkensä vakaumuksensa puolesta." (s. 363) ●

Virpi Kivioja valmistelee parhaillaan Turun yliopistossa väitöskirjaa, jonka työotsikkona on "Suomi länsi- ja itäsaksalaisissa ja Länsi- ja Itä-Saksa suomalaisissa maantiedon kouluoppikirjoissa kylmässä sodassa".

Tietolähteet

- *Sirkka Ahonen: Suomalaisuuden monet myytit. Kansallinen katse historian kirjoissa. Gaudeamus 2017.*
- *Virpi Kivioja: Ristiriitainen ryssä. Venäläinen kansanluonne, rotu ja viholliskuva suomalaisissa ja saksalaisissa maantieteen kouluoppikirjoissa 1933–1944. Poliittisen historian tutkimuksia 42. Turun yliopisto 2016.*
- *Leena Koski: Sivistystyön ihmiskäsitys: villi-ihmisestä aikuiseksi yksilöksi. Artikkeli teoksessa Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Toim. Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2011.*
- *Maria Lähteenmäki: Mantere & Sarva, miehet jotka retusoivat Suomen historian pitkän linjan. Artikkeli teoksessa Kulkijapoika on nähnyt sen. Kirjoituksia nykyhistoriasta. Toim. Kimmo Rentola ja Tauno Saarela. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2014.*
- *Oppikirjojen tarkastustoimikunnan mietintö oppikirjoista. Komiteanmietintö 1945:5. Helsinki 1945.*
- *Jukka Rantala: Historian oppikirjoja sadan vuoden ajalta. Luonteenkasvatuksesta kriittisyyteen. Artikkeli teoksessa Oppikirja Suomea rakentamassa. Toim. Pirjo Hiidenmaa, Markku Löytönen ja Helena Ruuska. Suomen tietokirjailijat ry 2017.*

Filmille tallentunut sota

Sisällissodasta 1918 tallentunut valokuvamateriaali on sodan verisyydestä huolimatta otettu enimmäkseen kuvaamo-olosuhteissa. Propagandan taitoa oli vain saksalaisilla. Valkoinen Suomi omaksui propagandan merkityksen vasta myöhemmin, kirjoittaa tohtori Olli Kleemola.

Saksalaiset etenivät resiinoilla Hangosta kohti Helsinkiä 1918.

● *Olli Kleemola*

Sisällissota kuuluu kiistatta itsenäisen Suomen historian avaintapahtumiin, ja sisällissodan kuvilla on sen mukaisesti erityisasema suomalaisten kansallisen kuvaston joukossa. Kuvat herättävät tunteita ja intohimoja puolin ja toisin.

Tunteiden liikahdukset olivat huomattavissa esimerkiksi Rahapajan keväällä 2017 paljastuneen juhlaraha-aikeen synnyttämästä vilkkaasta keskustelusta. Rahapaja julkisti tuolloin aikeensa lanseerata Suomen itsenäisyyden vuosikymmeniä juhlistava juhlarahasarja, jossa yhden kolikon kääntöpuolta olisi koristanut lavastettu kuva sisällissodan teloituksista. Hanke vedettiin lopulta takaisin sen kohtaaman laajan kritiikin johdosta.

Vaikka juhlarahahanketta ei lopulta toteutettukaan, se osoitti kiistatta, miten suuri voima kuvilla on. Nykyajan visualisoituvassa yhteiskunnassa kuvien merkitys historiallisten tapahtumien välittämisessä on joidenkin tutkijoiden mukaan jopa tekstiä suurempi. Saksalaisen sosiaalipsykologi **Harald Welzerin** mukaan ”muistimme tarvitsee kuvia, joihin kerrottu ja muistettu historia kiinnittyy”. Kuvilla on kyky tiivistää ja kiteyttää monimutkaiset ja monivaiheiset tapahtumakulut, ja usein yksittäisestä kuvasta voi tulla kokonaisen tapahtumasarjan symboli.

Rahapajan suunnittelema juhlaraha. (Suomen Rahapaja)

Seuraavassa tarkastelen sitä, kuka kuvasi Suomen sisällissotaa 1918, minkälaisia kuvia ja elokuvia sodasta tuotettiin, ja miten kuvien avulla on eri aikoina rakennettu, muokattu ja lujitettu sodan julkista muistoa.

Propagandan alkuaskeleet

Sen paremmin valkoisen kuin punaisenkaan puolen sodanjohto ei taistelujen alkaessa ollut varustautunut kuvalliseen sodankäyntiin. Kummankaan armeijan vahvuuksiin ei kuulunut propagandayksiköitä, eikä kuvallista propagandatoimintaa oltu edes suunniteltu.

Sotaan osallistuvista ulkovalloista yksinomaan keisarillisen Saksan joukoilla oli kokemusta kuvallisesta propagandasta. Heidänkin osaamisensa oli syntynyt enemmänkin pakon edessä: saksalainen upseeristo oli vielä ensimmäisen maailmansodan kestäessä julistanut henkisen sodankäynnin olevan kunniatonta ja saksalaisen sotilaan arvolle sopimatonta. Kun ympärysvaltojen propaganda vuosi toisensa jälkeen murensi saksalaissotilaiden ja -siviilien henkistä kestävyyttä, nähtiin vastatoimet lopulta välttämättömiksi.

Tammikuun lopussa 1917 Saksan armeija perusti *Bild- und Filmamtin* (Kuva- ja filmitoimisto), joka muodostui saksalaispropagandan keskustoimipisteeksi. Myös BUFA-lyhenteenä tunnettu *Bild- und Filmamt* tuotti Suomen sisällissodasta filmin ***Deutsche Hilfe für Finnland*** (Saksalaista apua Suomelle), joka esitti sisällissodan lähinnä saksalaisena suorituksena. Valkoisen Suomen ”vastaisku” seurasi hieman myöhemmin: *AB Maxim Oy:n* tuottamassa ***Suomen kansallinen sotajoukko*** -elokuvassa (1918) keskityttiin yksinomaan valkoisten paraatiin Helsingissä.

Myös sodan punainen ehti debytoida valkokankaalla. **Mihail Koltsovin** ohjaama, Venäjällä 1918

tuotettu elokuva ***Punainen Suomi*** ei tarjoa katsojalleen voitonparaateja, vaan pikemminkin välähdyksenomaisia kohtauksia sodan keskeltä. Vilppulan rintamalta otetut, nykynäkökulmasta teennäiset ja poseeraavat ”sotakuvatkin” olivat luonteeltaan lähinnä dokumentaarisia. Jonkinlaista propaganda-arvoa voidaan sentään nähdä aikansa sotateknologian huipun, panssarijunan esittelyssä.

Kameroita vain vähän

Verrattuna elokuvatuotantoon, joka sodan kestäessä jakautui varsin loogisesti edellä mainittujen osapuolten kesken, valokuvauksen suhteen tilanne oli vielä huomattavasti sekavampi. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä kamera ei suinkaan ollut jokamiehen väline, vaan kameroita oli oikeastaan vain varakkaimpiin kansakerroksiin kuuluvilla – sekä heillä, jotka tienasivat valokuvaamalla leipänsä. Yksittäistä sotilaista kameroita oli siis lähinnä upseeristolla ja miehistöstä vain varakkaimmilla. Myös muutamilla sotaan osallistuneista ruotsalaisista vapaaehtoisista tiedetään olleen kameroita.

Sodan alkuvaiheessa, kun eteläinen Suomi oli punaisten hallussa, valokuvaamot palvelivat punaisia, myöhemmin, vallan vaihduttua, valkoiset vapaussoturit kuvauttivat itsensä osin samojen taustakankaiden edessä. Useimmat kuvaamot selvisivät vallanvaihdoksesta vaivatta, vain muutama voittajien silmissä ”punikkikuvaamoksi” leimautunut joutui sittemmin lopettamaan ja etsimään leipäpuun muualta.

Hyvänä esimerkkinä valokuvaamojen muuttuvista toimintaympäristöistä sodan aikana oli Helsingin Siltasaaressa toiminut **Tyyne Böökin** ateljeekuvaamo. Böök ehti kameroineen dokumentoimaan muun muassa saksalaisten marssia pääkaupunkiin, punaisten antautumista ja myöhemmin vielä sodan päättymisen kunniaksi järjestettyä voitonparaatia.

Kuvat eivät näytä sotaa

Minkälaista kuvaa eri osapuolten tuottavat valo- ja elokuvat sitten antavat vuoden 1918 sodasta?

Elokuvista ainoastaan saksalaisten ***Deutsche Hilfe für Finnland*** ja Venäjällä tuotettu ***Punainen Suomi (alkukuvat yllä)*** koskettelevat varsinaista sodankäyntiä, ***Suomen kansallinen sotajoukko*** -filmi puolestaan esittelee yksinomaan paraatinäkymiä.

Näyttävillä merimatkakohtauksilla alkavassa ***Deutsche Hilfe für Finnland*** -elokuvassa suuren huomion saa hankolaisten saksalaisille osoittama ystävällinen, jopa riemukas vastaanotto. Elokuva tukee siten osaltaan saksalaisten propagandassaan korostamaa viestiä siitä, että he olivat tulleet Suomeen nimenomaan vapauttajina. Nykykatsojan silmään elokuva ei näytä kovin sotaisalta: ainakin elokuvan alkupuolella merkittävin vastus ovat Suomen huonot tieolot, ja sodankäynti esitetään pitkälti logistisena suorituksena. Varsinaisia ”taistelutilanteita” vilmissä näytetään vain vähän, ja nekin ovat lähinnä lavastettua ammuskelua ja tykinlaukauksia, mikä selittyy osittain tuonaikaisen kuvauskaluston rajoitteilla: kookkailla, hidasta filmiä käyttävillä kameroilla, jotka vaativat paljon valoa, todellisen taistelun nopeiden käänteiden tallentamista ei voitu ajatellakaan, vaan tapahtumia piti lavastaa ja näytellä uudelleen.

Saksalaisessa filmissä valkokaartilaiset ampuvat punaisia Helsingin Esplanadilla.

Venäläisessä filmissä punaiset tutkivat karttaa Hämeen rintamalla.

Kokonaisuutena elokuva näyttää kurinalaisen, voitokkaan Saksan armeijan, jonka suomalaiset ottavat riemuiten vastaan. Elokuva ei tiettävästi koskaan tullut Suomessa laajaan levitykseen, mihin lienee osaltaan vaikuttanut Suomen luopuminen saksalaissuuntauksesta ja toisaalta myös **Mannerheimin** ja muun valkoisen armeijan päällystön halu esittää sisällissota korostetun kansallisena kamppailuna.

Venäläisten tekemässä ***Punainen Suomi*** -elokuvassa kontrasti saksalaiseen versioon nähden on valtava. Siinä, missä saksalainen elokuva luo kuvan hyvin varustellusta, vastustamattomasti ja johdonmukaisesti etenevästä Saksan armeijasta, näyttää ***Punainen Suomi*** -filmi ainoastaan välähdyksiä sieltä täältä. Varsinaista sotaa tai edes lavastettuja taisteluja ei tässä elokuvassa nähdä. Punaisten raskain ase, yksi heidän panssarijunistaan, kyllä näytetään elokuvassa, mutta toisaalta filmissä näytetään peittelemättä myös punakaartilaisten kirjavaa varustusta.

Jäykät potretit

Entä miltä sisällissota näytti valokuvissa? Ensimmäinen havainto, jonka nykykatsoja usein tekee vuoden 1918 kuvia katsoessaan, on jäykkien poseeraus- tai potrettikuvien suuri määrä. Edustivat kuvauksen kohteet sitten kumpaa sodan osapuolta tahansa, kuvien enemmistö on sodan verisyydestä huolimatta usein kuvaamo-olosuhteissa tai ulkona otettuja potretteja.

Tähän on useampiakin syitä. Yhtäältä potrettikuvilla oli tärkeä rooli aikansa valokuvauskulttuurissa ja jopa sosiaalisessa kanssakäymisessä: niitä esiteltiin ystäville ja tuttaville ja kuvia vaihtamalla rakennettiin omaa verkostoa, aivan kuten nykyajan sosiaalisissa medioissa.

Aikakauden tekninen varustus rajoitti, aivan kuten elokuvienkin tapauksessa, nopeiden tilannekuvien ottoa. Siksi esimerkiksi ”taistelutilanteita” esittävät kuvat lavastettiin usein uudestaan varsinaisen tapahtuman jälkeen. Tähän vaikutti toisaalta myös nykyaikaan verrattuna poikkeava ymmärrys lehtikuvien merkityksestä: ensimmäisen maailmansodan aikana pääasiallista ei ollut niinkään kuvien aitous kuin niiden näyttävyys. Kuvia tuotettiin joko lavastamalla tilanteita jälkeenpäin uudelleen, tai niitä otettiin esimerkiksi koulutustilanteista. Koulutuskuvilla lienee osaltaan haluttu kuvata valkoisen armeijan taidon ja pätevyyden kasvua.

Muistoista valkoisen vallan välineiksi

Valkoisten puolella valokuvien arvo propagandavälineenä ymmärrettiin viimeistään sodan jälkeen. Kaksi viikkoa Tampereen taisteluiden jälkeen päätettiin *”Vapaussodan ja punakapinan muistot talteen”* -hankkeen puitteissa ryhtyä keräämään materiaalia, jolla ajateltiin voitavan niin omalle kansalle kuin ulkomaillekin vakuuttaa sodan välttämättömyyttä ja voiton oikeutusta. Senaatille saapuneessa hanke-ehdotuksessa painotettiin erityisesti ”punaisen hirmuvallan” jälkien valokuvaamista. Samoihin aikoihin myös Kansallismuseo käynnisti oman keräyshankkeensa, jonka tuloksena erityisesti toivottiin ”valokuvia punaisten tuhoamista rakennuksista sekä punaisten tappamista sotilaista ja siviileistä”.

Viimeistään 1930-luvun alussa syntyi ajatus koota ”vapaussodasta” myös näyttävä kuvateos. Teoksen syntysanat lausuttiin sodan 15-vuotismuistojuhlissa, kun Mannerheim kehotti keräämään talteen sodan valokuvia: ”ei ole unohdettava erästä tähän asti melkein laiminlyötyä kunniatehtävää [– –] Vapaussodasta otettujen valokuvien kerääminen ei siksi enää siedä viivytystä, sillä jokainen taaksejäävä vuosi hävittää tästä arvokkaasta aineistosta korvaamattoman osan.”

Käynnistynyt keräys tuotti lopulta yli 5.000 valokuvaa. Näiden pohjalta koottiin vuonna 1934 ilmestynyt ***Suomen vapaussota kuvissa***. Kaksiosaisessa teoksessa oli mittava määrä sisällissodan valokuvien parhaimmistoa. Joukossa oli niin edellä mainittuja lavastettuja taistelukuvia, kuin punaisten hirmuhallinnon todisteeksi kerättyjä kuvia ryöstetyistä asunnoista ja häväistyistä kirkoista. Teokseen oli toki mahtunut myös nykyäänkin tunnettu kuva punaisten Viipurin lääninvankilassa suorittamista vankien teloituksista, josta muotoutui punaista terroria symboloiva ikoni.

Yksipuolinen toimituskunta

Kiinnostavana yksityiskohtana voidaan mainita molemmissa teoksissa varsinaisten valokuvien ja kuvatekstien rinnalla kulkeva ”toinen narratiivi” eli kirjoihin sellaisenaan painetut sanomalehtiartikkelit, sähkeet ja muut asiakirjalähteet. Ne kulkevat kuva-aineiston rinnalla muodostaen oman, tapahtumia kommentoivan kokonaisuutensa. Tähän kokonaisuuteen on valittu myös aineistoa, joka esittää tapahtumat punaisten näkökulmasta, kuten leikkeitä punaisessa Suomessa ilmestyneistä sanomalehdistä. Minkäänlaisesta aidosta pyrkimyksestä tasapuolisuuteen ei kuitenkaan ole kyse, vaan pikemminkin punaiset lehdet voidaan nähdä ironisina kommentteina.

Kokonaisuutena kirjan sävy oli jyrkän propagandistinen, eikä ihme, sillä sen toimituskunta oli täynnä valkoisen Suomen tukipylväitä. **Lauri Malmberg**

Aukeama teoksesta Suomen vapaussota kuvissa.

oli jääkäri ja toimi Suojeluskuntajärjestön päällikkönä. **Hugo Österman** oli niin ikään jääkäri ja toimi sotaväen päällikkönä (nykynimitys Puolustusvoimien komentaja). **Yrjö Ylänne** puolestaan oli Suojeluskuntajärjestön Hakkapeliitta-lehden päätoimittaja, ja **Martti Kivilinna** toimi Suojeluskuntajärjestön valistuspäällikkönä. Toimituskunnan viimeisen jäsenen, Otavan reklaamijohtajana työskennelleen **Hillari Johannes Viherjuuren** asema ei ollut yhtä näkyvä kuin muiden, mutta työpaikastaan päätellen hänetkin voidaan lukea valkoisen Suomen kannattajien joukkoon – olivathan Otavan ja Puolustusvoimien suhteet monessa mielessä varsin läheiset.

Teoksen sivuilla esiintyvistä kuvista ehdottomasti suurin osa on poseerauskuvia. Jotkin näistä, kuten esimerkiksi keväällä 1918 punaisten miehittämässä Helsingissä panosvyöt yllään kuvattu ”kuularuiskutyttö”, valkoisia avustanut ja pian sodan jälkeen syöpään kuollut **Verna Eriksson**, ovat nimenomaan tämän teoksen ansiosta nousseet sisällissodan ikoneiksi.

Myös anonyymien henkilöiden tuntemattomat potretit ja poseerauskuvat voivat kuitenkin kertoa mielenkiintoisia tarinoita sisällissodasta. Hyvä esimerkki tästä on tämän artikkelin yhteydessä oleva kuva teoksen kuva-aukeamasta. Aukeamalle on koottu punakaartilaisten ja sairaanhoitajien itsestään otattamia poseerauskuvia. Punaiset sotilaat ja sairaanhoitajat otattivat sisällissodan kestäessä itsestään usein vallankumousromantiikkaa tihkuvia kuvia, jotka sodan jälkeen joutuivat valkoisten haltuun. Nämä käyttivät kuvia muun muassa todisteena punakaartiin kuulumisesta.

Suomen vapaussota kuvissa -teoksessa punaisten poseerauskuvat on koottu yhteisen kuvatekstin alle. Kuvateksti ”Punakaartilaistyyppejä” muuttaa alunperin yksityisessä muistotarkoituksessa otettujen kuvien kontekstin ja asettaa kuvat osaksi pitkään valokuvauksen parissa vaikuttanutta niin sanottua tyyppikuvien traditiota. Tyyppikuvatraditio juontaa juurensa siirtomaiden ja löytöretkien aikakaudelta, jolloin eurooppalaiset käyttivät alokuvausta yhtenä toiseuttamisen keinona kohdatessaan mielestään eksoottisia ihmistyyppejä. Tyypillistä näitä eksoottisia ihmisiä esittäville kuville oli lyhyt kuvausetäisyys, kuvattavan suora katse kameraan ja rajauksen rintakuvamaisuus tai potrettimaisuus. Kuvia käytettiin 1930-luvun Euroopassa yleisesti toiseuttamisen elementteinä, missä tarkoituksessa ne lienee otettu mukaan myös Suomen vapaussota kuvissa -teokseen. Näin punaisten itsensä muistoksi otattamista kuvista tehtiin valkoisten vapaussotaa muistelevassa kuvateoksessa toiseuttamisen väline. Sen muotona on eräänlainen kuvakollaasi, jossa kuvatut eivät suinkaan esiinny alkuperäisen kuvan tapaan yksilöinä, vaan voitokkaista valkoisista selvästi erottuvan ryhmän, ”punaisuuden” edustajina. Näin punaisten omilla kuvilla saatiin luotua pala valkoisen Suomen aateilmastoon sopivaa narratiivia.

Edellämainittujen kuvatyyppien lisäksi teokseen oli luonnollisesti päätynyt runsaasti kuvia, jotka korostivat valkoisen osapuolen voittoa. Tällaisia olivat esimerkiksi kuvat vangituista punaisista, valkoisen osapuolen sotasaaliiksi saamasta aseistuksesta sekä yllättäen myös kaatuneista.

Ei ollut kovinkaan tyypillistä, että laajalle yleisölle tarkoitettu sotahistoriallinen kuvakirja tuohon aikaan julkaisi kuvia edes vihollisen, saati oman puolen kaatuneista. Suomen vapaussota kuvissa kuitenkin julkaisi muun muassa punaisia kaatuneita Tampereen Kalevankankaalla esittävän kuvan ja lisäksi vielä kuvia valkoisista kaatuneista. Oheiset kuvat (*viereisellä sivulla*) näyttävät hyvin punaisten ja valkoisten kaatuneiden välisen arvostuksen eron: punaiset vainajat saivat lojua röykkiöissä, yksittäiselle valkoiselle kaatuneelle sitä vastoin pidettiin kunniavartioita ja eri paikkakunnat jopa kinastelivat keskenään siitä, kuka saisi sankarit haudattavakseen.

Muuttuva maailma, vaihtuvat kuvat

Kuten edellä osoitin, valokuvat Suomen sisällissodasta 1918 mobilisoitiin sotienvälisenä aikana tehokkaasti rakentamaan ”valkoista kuvakertomusta”. Tähän ”tehtävään” joutui osa niistäkin kuvista, jotka punaiset olivat sodan kestäessä ottaneet omiksi muistoikseen. Punaisilla oli toki rooli myös valkoisten ottamissa kuvissa – nimittäin teloitettavan tai vangitun rooli.

Sisällissodasta rakennettiin vahvan, nationalistisen valkoisen Suomen syntymyyttiä, ja kuvateokset olivat avainasemassa, kun tätä myyttiä iskostettiin kansan tietoisuuteen. Kun Suomen vapaussota valokuvissa vuonna 1934 ilmestyi, pahimman kiihkoilun ajat alkoivat kuitenkin olla ohitse. Neljä vuotta myö-

Kaksi tapaa kuvata sisällisodan sankarivainajia: Ylhäällä Axel Tammelanderin valokuva valkoisten sankarihautajaisista 19.5.1918 Teiskossa. Alhaalla punaisten ruumiita Kalevankankaan hautausmaalla. (Kuvat: Vapriikin kuva-arkisto)

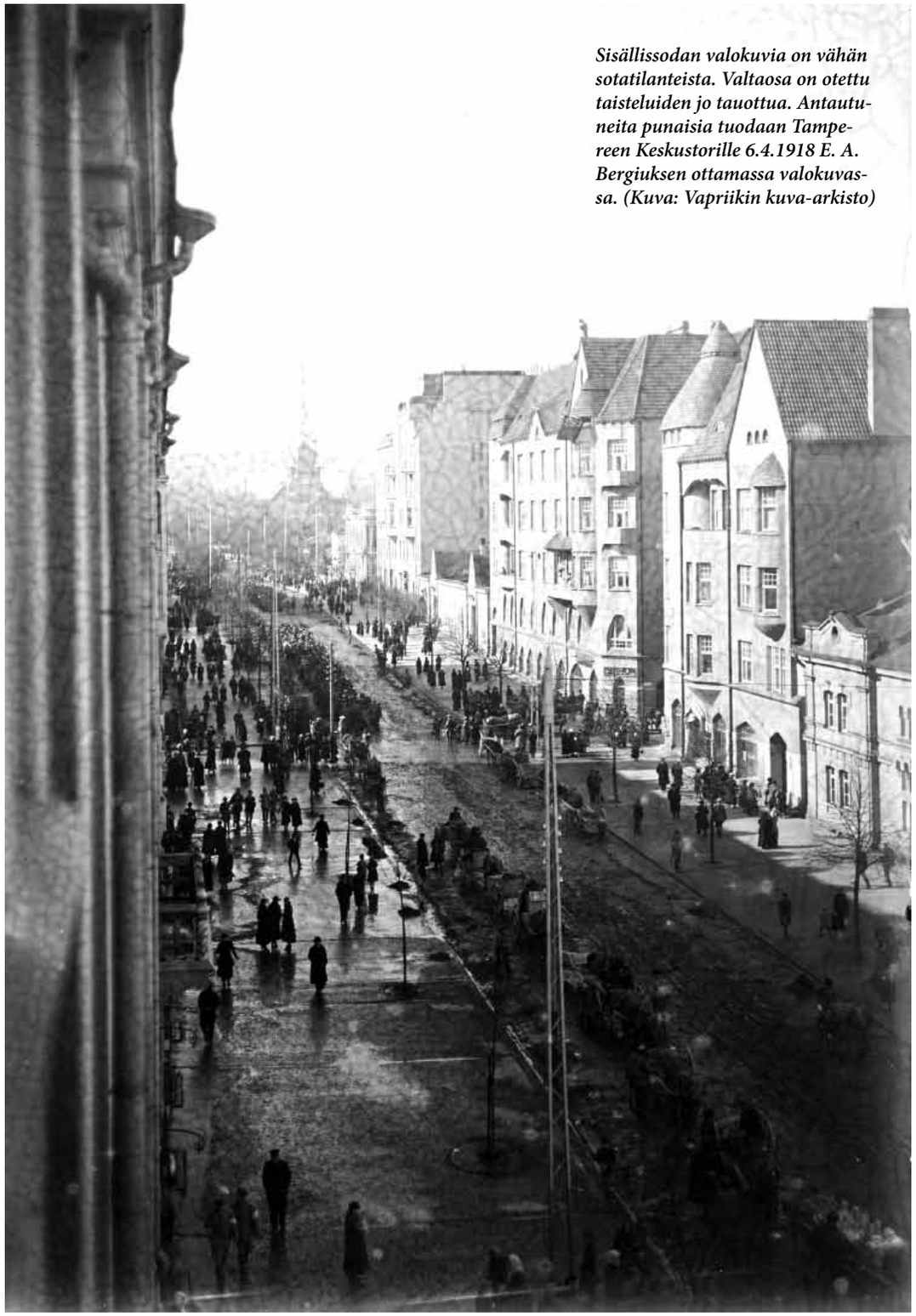

Sisällissodan valokuvia on vähän sotatilanteista. Valtaosa on otettu taisteluiden jo tauottua. Antautuneita punaisia tuodaan Tampereen Keskustorille 6.4.1918 E. A. Bergiuksen ottamassa valokuvassa. (Kuva: Vapriikin kuva-arkisto)

hemmin teoksen pohjalta tehtiin supistettu kansanpainos, Vapaussodan kuvahistoria, jonka kuvakertomuksen sävy oli jo sovinnollisempi: punaisia ei enää toiseutettu eikä demonisoitu läheskään niin voimakkaasti kuin edellisessä teoksessa.

Todellisena muutoksen avaimena toimi toisen maailmansodan lopputulos. Valkoinen Suomi koki sodan päättymisen myötä ideologisen haaksirikon ja uusi poliittinen linja avasi tietä moniäänisemmille tulkinnoille sisällissodasta. Vähitellen myös sisällissodan kuvakertomus muuttui: valkoisten sankarien ja punaisten roistojen kuvat hävisivät, ja kuvakerrontakin moniäänistyi, kun esimerkiksi kuvat Hennalan vankileirin surkeista oloista ja valkoiseen terroriin kuuluneista teloituksista nousivat laajempaan tietoisuuteen. Nykyään olemme toivottavasti kaikki nousseet ideologisista juoksuhaudoista niin, että voimme todeta kuten sisällissodan tutkimuksella mainetta niittänyt professori **Jaakko Paavolainen**: ”[sisällissodan] valokuvissa näemme kummallakin puolen samat kasvot, saman varren, saman luonteen, älyn ja luonnonlahjat. Eroa on vain ajatusmaailmoissa.” ●

Valtiotieteen tohtori Olli Kleemola on perehtynyt sotavalokuvien ja propagandan historiaan. Kleemola esitelmöi vuoden 2018 aikana lukuisissa tilaisuuksissa sisällissodan valokuvien kerronnasta.

Lisälukemista kiinnostuneille

Kleemola, Olli (2017): Gedenken mit dem Bild einer Hinrichtung? Finnische Münzen im Jubiläumsjahr 2017. Artikkeli verkkojournaalissa Visual-History.de Online-Nachschlagwerk für die historische Bildforschung 12.6.2017 <https://www.visual-history.de/2017/06/12/gedenken-mit-dem-bild-einer-hinrichtung/>

Kinnunen, Tiina (2014): The Post-Cold War Memory Culture of the Civil War: Old-New Patterns and New Approaches. Teoksessa Tuomas Tepora & Aapo Roselius (Toim.) The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legagy. Brill, Leiden. 401-440.

Kukkonen, Jukka (2008): Valokuvaajat sisällissodassa. Katsaus valokuvaperinteeseen. Teoksessa Jukka Kukkonen & Elina Heikka (toim.) Punamustavalkea. 1918 kuvat. Avain & Suomen Valokuvataiteen museo, Helsinki. 23–40.

Lintunen, Tiina (2015): Punaisten naisten tiet. Valtiorikosoikeuteen vuonna 1918 joutuneiden Porin seudun naisten toiminta sota-aikana, tuomiot ja myöhemmät elämänvaiheet. Turun yliopisto, Turku.

Männistö-Funk, Tiina (2014): Itse tehty moderni. Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle. Turun yliopisto, Turku.

Peltonen, Ulla-Maija (1996): Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. Suomalaisen Kirjallisuuden seura, Helsinki.

Peltonen, Ulla-Maija (2003): Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. Suomalaisen Kirjallisuuden seura, Helsinki.

Peltonen, Ulla-Maija (2008): Yksityisiä kuvia 1918. Teoksessa Jukka Kukkonen & Elina Heikka (toim.) Punamustavalkea. 1918 kuvat. Avain & Suomen Valokuvataiteen museo, Helsinki. 135–150.

Perko, Touko (2018): Haastaja Saksasta - von der Goltz ja Mannerheim. Docendo, Jyväskylä.

Roselius, Aapo (2013): Isänmaallinen kevät. Vapaussotamyytin alkulähteillä. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Roselius, Aapo (2014): The War of Liberation, the Civil Guards, and the Veterans' Union: Public Memory in the Interwar Period. Teoksessa Tuomas Tepora & Aapo Roselius (Toim.) The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legagy. Brill, Leiden. 297–330.

Siironen, Mika (2012): Valkoiset. Vapaussodan perintö. Vastapaino, Tampere.

Tepora, Tuomas (2014): Changing Perceptions of 1918; World War II and Post-War Rise of the Left. Teoksessa Tuomas Tepora & Aapo Roselius (Toim.) The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legagy. Brill, Leiden. 364-400.

Vanhanen, Hannu & Kiimalainen, Kimmo (2008): Sisällissota saksalaisin silmin. Spektaakkeleita ja kuvaväärennöksiä. Teoksessa Jukka Kukkonen & Elina Heikka (toim.) Punamustavalkea. 1918 kuvat. Avain & Suomen Valokuvataiteen museo, Helsinki. 151–165.

Pitkä matka kotimaahan

Saksalainen luutnantti Fritz Güth juuttui punaiseen Suomeen sisällissodan keskelle kohtalotovereidensa, saksalaisten sotainvalidien kanssa. Mustemaalari julkaisee ainutlaatuisen muistelman, joka kertoo Güthin kokemuksista.

Saksalaisia sotilaita konekivääreineen Päävartion edustalla Helsingissä. (Kuva: G. Lönnqvist, Helsingin kaupunginmuseo)

● *Lyhennelmän toimittanut Olli Kleemola*

Fritz Güth oli Saarbrückenistä kotoisin oleva Saksan keisarillisen armeijan tykistön luutnantti, joka osallistui ensimmäiseen maailmansotaan itärintamalla. Hän haavoittui vaikeasti nk. Brusilovin hyökkäyksen yhteydessä 1916 ja joutui sotavankeuteen Venäjälle, missä häntä siirreltiin vankileiriltä toiseen. Hän saapui Moskovasta Pietariin Venäjän vallakumouksen kestäessä, edelleen toipilaana, ja päätti paeta sieltä viimeisen invalidivankikuljetuksen mukana Suomeen, minne hän saapui helmikuun alussa noin 250 muun saksalaishaavoittuneen kanssa – joutuen heti keskelle sisällissotaa.

Monien vaiheiden jälkeen Güth kohtasi Ahvenanmaan saaristossa Saksan Suomeen lähettämän Itämeren divisioonan sotilaita ja pääsi palaamaan kotimaahansa. Matkatessaan Suomeen Güth oli tuhonnut alkuperäiset päiväkirjansa, mutta kirjoitti ne 1920-luvun alussa uudelleen, ja julkaisemattomia päiväkirjoja säilytettiin perhepiirissä näihin päiviin asti. Sotapäiväkirjan Suomea koskevat osat tarjoavat mielenkiintoisen, joskaan ei aina täysin tarkan kuvauksen sisällissodan tapahtumiin ulkomaalaisen kokijan näkökulmasta.

Güthin sympatiat olivat selvästi valkoisten puolella, mutta hänen muistelmiaan voidaan silti pitää arvokkaana ajankuvana. Muistelmien Suomea koskevat osat julkaistaan tässä lyhennettynä, kommentein varustettuina.

Sodan jälkeen Güth palasi Turkuun ja hänet ja päiväkirjassakin useaan otteeseen mainittu Margit Haglund vihittiin 22.12.1920. Fritz Güth valmistui Saksassa vuori-insinööriksi 1922.

Toisen maailmansodan aikana Güth kieltäytyi Ukrainassa sijaitsevan kaivoksen työntekijöiden teloituksesta, mistä johtuen hänet palautettiin kotirintamalle, mutta hän ei tiettävästi joutunut kenttäoikeuteen. Hänen kerrotaan myös olleen löyhästi mukana Hitlerin salamurhaa 1944 yrittäneessä vastarintaliikkeessä. Sodan jälkeen Güth jatkoi työskentelyä kommunistisessa DDR:ssä aina kuolemaansa 1978 asti.

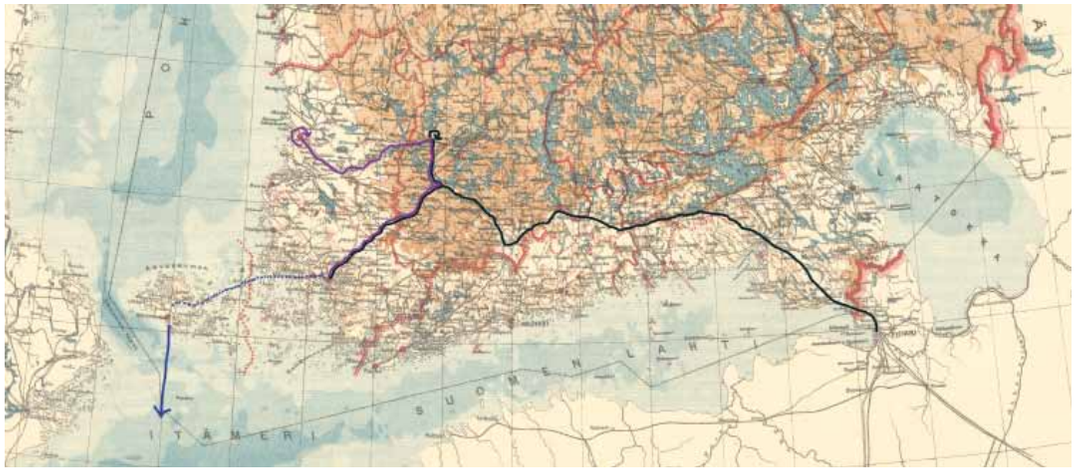

Kartassa mustalla merkittynä saksalaisten junamatka Pietarista Tampereen kautta Turkuun tammi-helmikuun vaihteessa. Violetilla merkittynä junamatka Poriin ja takaisin. Sinisellä maaliskuinen matka jäätä pitkin Ahvenanmaalle ja laivalla Danzigiin.

Saksalaiset saapuivat junalla Pietarista. Heitä on 60 upseeria ja pari sataa sotilasta. Güth kuvaa päiväkirjassaan ahtautta. Upseerit matkaavat toisen luokan, miehistö kolmannen luokan vaunuissa. Ikkunat on maalattu kalkilla ja naulattu estämään "vakoilun harjoittamisen".

Junan kolkutellessa 31. tammikuuta 1918 yöllä Pietarista pohjoiseen, vangeilla on upea tunne kotimatkasta. Güth herää toveriensa jutusteluun aamulla. Juna on pysähdyksissä. Missä ollaan?

HALUAMME SAADA tietoa – mutta junan ovet ovat lukossa. Ikkuna riuhdotaan väkivalloin auki; kivääritruli alkaa sinkoilla sisään. Ikkuna kiinni!

Junaa ympäröivät aseistetut, punaista käsivarsinauhaa pitävät siviilit. Se on ensitapaamisemme Suomen punakaartin kanssa. Suomessa on puhjennut kommunistien kapina, jota bolsevikit avustavat ja tukevat uutterasti. Meille on selvää, että tällainen tapahtuma voi vaikuttaa matkamme kulkuun epäsuotuisasti. Kukaan ei tule selvittämään meille, mitä tapahtuu. Juna jää koko iltapäiväksi seisomaan samalle raiteelle.

Tuhoan matkan aikana päiväkirjani lukuun ottamatta yhtä, vankeusaikani ensimmäistä ajalta, kun venäläiset kohtelivat minua vielä jotakuinkin säällisesti. Revin vihot ohuiksi suikaleiksi. Pelkään, että ne voisivat joutua venäläisten käsiin, ja silloin kotimatkani olisi ohi. Kunpa en olisi ollut niin hätäinen! Olisin saanut tuotua ne ehjinä kotiin.

Tällä kertaa kukaan ei nuku rajanylityksen aikana. Kuulemme sydämiemme lyönnit. Onnistuuko tämä? Invalidiedustajisto lähtee junasta papereinemme. "Älkää päästäkö niitä käsistänne!", heidän peräänsä huudetaan sadoista suista.

Bolsevikkien roskajoukko tulee sitten kävelemään junaa päästä päähän laskien kovaan ääneen. Kunpa laskeminen ei olisi niin vaikeaa. Jokin monista eriävistä laskennan tuloksista kuitenkin selvästikin kävi yksiin papereissa olleen luvun kanssa, sillä muutoin olisi jatkettu laskemista, vaikka se olisi kestänyt kolme päivää.

Juna lähtee vihdoin hitaasti liikkeelle.

"Minne?"

"Eteenpäin!"

"Luojan kiitos!"

Kaikki huokaisevat helpotuksesta.

Fritz Güth asepuvussaan. Kuva otettu Turussa 1918.

Sitten juna pysähtyy, lähtee uudelleen liikkeelle – taaksepäin. En saata sanoin kuvailla tunteitamme sillä hetkellä. Mehän emme tiedä, että junaa vasta järjestellään. Haluamme niin kiihkeästi päästä pois Venäjältä, ettei sellainen mahdollisuus tule mieleenkään. Mutta kun olemme ohittaneet ensimmäisen aseman Suomen puolella, kaikkien kasvoille ilmestyy onnellinen hymy, ja vasta nyt pystymme käymään nukkumaan.

Suomen puolella

HELMIKUUN TOINEN. Saavumme suureen uudenaikaiseen asemahalliin. Täällä Viipurissa lasken ensi kertaa jalkani Suomen maaperälle. Aamu on vielä varhainen ja asemalla on vain vähän ihmisiä.

Viipurin rautatieasema, jonka asemahallissa Güth ”ensi kerran laski jalkansa suomalaiselle maaperälle. Kuva anonyymin saksalaissotilaan albumista.

Siitä, miten he ottavat meidät vastaan, huomaamme kuitenkin, ettemme enää ole sotavankeja vaan että olemme ystävämaassa.

Tunnelma on korkealla kulkiessamme sisämaan suuntaan ohi sievien, matalista puutaloista koostuvien kylien. Monien kilometrien päässä soraharjut näyttävät tietä, jota jääkauden suuret jäätiköt ovat piirtäneet. Raiteiden molemmin puolin on kilometrikaupalla siirtolohkareita. Maanviljelijöillä ei ole ollut helppoa raivata näitä kivierämaita pelloiksi. Tietämme reunustavat laajat metsät, enimmäkseen ne ovat havumetsää, välillä myös koivua, joka eteläsaksalaisesta katsantokannastani on hieman kitukasvuista.

Yritämme turhaan nähdä ”tuhansia järviä”. Ehkä nekin ovat lumi- ja jääpeitteen alla, joka peittää koko maata ja saa sen näyttämään loistavassa valkeudessaan kahden verroin puhtaammalta ja ystävällisemmältä.

MATKALLA KOUVOLAAN emme tajua olevamme maassa, jossa on jo joitakin päiviä riehunut verinen kapina. Ilahdumme nähdessämme rauhallisen ja siistin pikkukylän, joka on virkistävällä tavalla venäläiskylien vastakohta. Koska edellisyönä jouduin jälleen käyttämään polvilumpioitani tyynynäni, yritän ottaa jossakin Kymijoen itäpuolella iltapäivänokoset matkatavaraverkossa, onnistuneesti jopa, mutta epämiellyttävästi keskeytettynä, sillä raju töytäisy heittää minut säälimättömästi ulos verkosta. Olisin saattanut taittaa pudotessa niskani, jos en olisi viime hetkellä saanut kiinni ulommasta pituussuuntaisesta ristikon osasta.

Ajoimme edellä olevan vaunun perään. Muutamat tovereistamme nojailevat kalpeina ja uupuneina ikkunanurkkauksiin. Kysyessäni, mitä tapahtuu, saan vastaukseksi vain, että henkemme olivat jälleen yhden ohuen langan varassa.

Valkokaarti oli räjäyttänyt Kymijoen ylittävän sillan. Kiskot olivat säilyneet ehjinä, ja ne roikkuivat ratapölkkyjen kera osin ilmassa, molemmin puolin siltapilareiden jäänteisiin tukeutuen. Siltaa ei saattanut ylittää yksikään ihminen, olisi ollut mieletöntä ajatellakaan, että juna pääsisi siitä. Punaiset onnistuivat senkin tempun tekemään. He yksinkertaisesti erottivat kuljetusjunamme vaunut toisistaan ja laittoivat veturin työntämään vaunun kerrallaan sillan ääreen ja päästämään sen vierimään äkkijyrkkää rataa. Se oli perkeleellinen hullunrohkea yritys, jonka tarkoituksena oli joko käyttää meitä koekaniineina sillan rasituskokeessa tai syöstä meidät syövereihin, jotta punaiset olisivat voineet vierittää syyn sillan räjäyttäneiden valkoisten niskoille. Meidän vaunumme lienee ollut viimeinen, joka sillan ääreen työnnettiin.

[– –] vaunumme uhkasi pysähtyä vaarallisimpaan kohtaan, kallistui sivulle, mutta säästyi kuin ihmeen kaupalla syöksymästä rotkoon, jossa se olisi murskautunut valtaisiin teräviin jäälauttoihin.

MATKA JATKUU Lahteen, pikkukaupunkiin, josta tasan kolme kuukautta myöhemmin tuli Suomen vapaussodan päätöstaistelun näyttämö. Lahdessa loputkin punaiset joutuivat antautumaan raskaan, peltoaukealla käydyn taistelun jälkeen pohjoisesta lähestyvän valkokaartin ja etelästä hyökänneiden kenraali Brandensteinin johtamien saksalaisjoukkojen edessä.

Punaiset vartioivat kuljetusjunaamme tiukasti. Joka vaunun jokaisessa tuulikaapissa seisoo aseistettuja punaisia siviilejä, joilla on punaiset käsivarsinauhat. Lisäksi junamme edessä kulkee kommunistien juna. Näemme vielä paljon venäläisiä sotilaita, joilla ei oikeastaan ole ollut enää mitään syytä olla täällä sen jälkeen, kun bolsevikit pakotettiin Brest-Litovskissa tunnustamaan Suomen itsenäisyys.

Punaiset käyttäytyvät meitä kohtaan äärimmäisen asiallisesti. He eivät selvästikään itsekään oikein tiedä, olemmeko me ystäviä vai vihollisia. Pysähdymme kaikilla asemilla, joilla on liiketoimintaa. Meitä ilahduttaa erityisesti ruoka, jollaiseen emme ole ensinkään tottuneet, sekä se, että oikeasti saamme ostettua rahoillamme jotakin. Ostamme monet asemapuodit kirjaimellisesti tyhjäksi. Venäjällä totuimme siihen, ettei yhdenkään ruokailumahdollisuuden tule antaa mennä ohi, koska koskaan ei voinut tietää, oliko seuraavassa paikassa saatavilla jotakin syömäkelpoista.

SAAVUMME TAMPEREELLE iltapäivän myöhäisinä tunteina. Asema kuhisee punakaartilaisia, jotka epäävät meiltä matkan jatkamisen, koska rautatie kulkee täällä rintamalinjan läpi, ja juoksuhaudat ja piikkilankaesteet estävät rautatien käytön.

Seisoskelemme neuvottomina tietämättä, mitä tehdä. Tänne me emme voi jäädä, ja paluu Venäjälle ei tule kysymykseen. Ehkä me voisimme onnistua neuvottelemaan vihollisjoukkojen kanssa mahdollisuuden kulkea rintamalinjan läpi jalan? Toiselta puolen menee varmasti jokin juna Ruotsiin.

Punakommando on valmis saattamaan meidät juoksuhautojen läpi, ja he lähettävät neuvottelijoita valkokaartilaisten luo varmistamaan, ettei heidän puoleltaan aseteta tiellemme esteitä. Asettaudumme siksi aikaa odotussaliin ja juhlistamme veljestymistä punaisten kanssa. Muutaman tunnin päästä meille tuodaan tieto, että kenraali Mannerheim kieltää meitä kulkemasta rintaman läpi. (Kenraali Mannerheim selitti myöhemmin, ettei häneltä koskaan kysytty sellaista, sillä muuten hän olisi tehnyt kaikkensa auttaakseen meitä. Punaiset siis huiputtivat meitä, ehkäpä saadakseen meidän valkoisia kohtaan tuntemamme myötämielisyyden murenemaan.) Mitähän nyt? Vain yhdestä asiasta olemme kaikki samaa mieltä: missään tapauksessa emme lähde takaisin Venäjälle.

Silloin ilmestyy pelastajamme. Hyvännäköinen pitkänhuiskea suomalainen. ”Orjatsalo” , hän esittäytyy. Hän puhuu moitteetonta saksaa. Näillä main tavallisen punaisen käsivarsinauhan sijaan hänellä on Punaisen Ristin nauha. Lisäksi hänellä on urheilupuku ja tyylikkäät nahkaiset säärystimet. Hän kertoo, ettei hän ensinkään jaa punaisten näkemyksiä, vaan oli ollut näyttelijänä Pietarissa, hänellä on paljon velkoja ja punaiset maksavat hyvin. Nyt hän haluaisi pysytellä seurassamme ja mahdollisesti matkustaa kanssamme Saksaan.

”Mutta ensin teidän pitää syödä kunnolla.”

”Miten voin muuten olla teille avuksi?”, hän kysyy syötyämme itsemme kylläisiksi ja pidettyämme tarpeeksi veljestymispuheita.

”Viemällä meidät Saksaan!”

”Toki, mutta ensin täytyy selvittää reitti sinne. Ruotsin kautta maitse ei onnistu, kuten kävi ilmi. Jos emme halua takaisin Pietariin ja sieltä läpi Saksan rintamalinjan, jää ainoastaan meritie Tukholmaan.”

TUTKIMME ODOTUSSALIN seinälle ripustetulta Suomen kartalta soveltuvien satamien sijaintia. Rauma, Pori, Turku ja Hanko. Orjatsalo ottaa niihin puhelimitse yhteyttä.

”Tien Raumalle sulkevat valkokaartin räjäytykset”,

on ensimmäinen saamamme tieto.

”Rautatie Tampereelta Poriin on kunnossa vaikkakin vaarallinen. Satamassa on kuitenkin röykkiöittäin ahtojäätä. Tiedossa ei ole ulkomaisen laivan saapumista. Jäätilanteen kohentuessakaan satamassa ei ole Ruotsiin lähtemiseksi soveltuvaa laivaa.”

Kolmas tieto Turusta kuulostaa hieman paremmalta: ”Jäänmurtaja pitää väylää vapaana. Tällä hetkellä siellä ei ole yhtään ruotsalaista laivaa, mutta sellaisen saapuminen lähiaikoina on mahdollista.”

Päätämme tässä tilanteessa suunnata siis Turkuun. Sitä paitsi siellä me emme ole liian kaukana Hangosta, jos sikäläisestä satamasta sattuisi järjestymään mahdollisuus lähteä aiemmin.

Orjatsalo hoitaa junamatkamme jatkamiseen tarvittavat muodollisuudet. Meillä kaikilla on tunnelma korkealla syötyämme hyvin ja matkan näyttäessä jatkuvan. Sotilaamme laulavat saksalaisia lauluja. Punaiset karjuvat suosionosoituksia, myös silloin, kun joku invalideista pitää puheen, jonka lopuksi kajautetaan kolminkertainen eläköön-huuto Saksalle tai keisari Vilhelmille. Saksaa, venäjää ja suomea puhutaan sekaisin, mitä kovempaa, sen parempi. Osapuolten ei ole tarpeen ymmärtää toisiaan. Tärkeintä ovat hurraa-huudot. Punaiset pitävät niistä niin paljon, etteivät he koko illan aikana tee muuta kuin sanovat muutaman lauseen ja huutavat sen jälkeen kuorossa hurraa, hurraa, hurraa.

”Nälästä kärsiminen on lopullisesti ohi!”

Hurmion huippu saavutetaan, kun junamme lopultakin nytkähtää jälleen liikkeelle. Asemalla kaikuvat huudot ja kiljahdukset taatusti kovemmin kuin Tampereella aikoihin. Ja kuinka kaukana maailmankatsomuksemme toisistamme ovatkaan, kaikesta veljestymisestä huolimatta!

Orjatsalo on asettunut meidän junaamme. Ei varmastikaan meidän takiamme, vaan henkilökohtaisen turvallisuutensa vuoksi hän antaa toisen junan mennä edeltä. ”Jos osuus on miinoitettu, se juna lentää ilmaan”, hän selittää kylmästi hymyillen. Kastamme tienraivaajamme ”panssarijunaksemme”. Siinä on veturi, huoltovaunu, yksi vaunu, jossa on haulikoin ja konekiväärein aseistautuneita punakaartilaisia, sekä toinen vaunu, jossa on punaisia lääkintänaisia. Emme oikein käsitä, mitä he siellä tekevät, sillä jos koko juna räjähtää ilmaan, lääkintänaiset tuskin pystyvät tekemään tointaan. Se lienee oikea näkemys, että he ovat urheiden soturien kanssa kentälle lähteviä ystävättäriä.

Saapuessamme asemalle panssarijunamme on jo siellä, ja junamiehistö ottaa meidät vastaan kolminkertaisin hurraa-huudoin. Sen jälkeen juna lähtee jälleen edellemme, ja me seuraamme hitaasti perässä. Seuraavalla asemalla näytelmä toistuu. Orjatsalo ottaa puheluita jokaisella asemalla. Hän on omassa elementissään ja järjestelee vastaanottomme Turussa.

Turussa

PÄÄSEMME PERILLE varhaisina aamun tunteina. Asemalla seisoo sairasvaunuja, joissa on paareja ja kantajia vuodepotilaille. Jalkavaivaisia varten on kuljetus. Matkatavaramme ahdetaan kärryille, ja me marssimme järjestäytyneinä, upseerit edellä, punakaartin kunniavartiossa Suomen toiseksi suurimpaan kaupunkiin. Kaduilla on täysin hiljaista. Liikennettä ei ole eikä liiketoimintaa. Vallankumous vaikuttaa tukahduttaneen kaiken elämän täältä. Monet näyteikkunat ovat säpäleinä ja esillä olleet tavarat on ryöstetty, mutta useimmat näyteikkunat on naulattu umpeen.

Punakaarti oli yöllä takavarikoinut meitä varten ruotsalaisen yhteiskoulun, jossa meidät otti vastaan äskettäin asioitamme hoitamaan nimetty erikoiskomissaari. Aivan ensimmäiseksi meille selvitetään, että: ”Upseerien ja miehistön välillä ei ole mitään eroa. Ruoka ja majoitus ovat kaikille samat. Emme hyväksy erottamista erillisiin tiloihin!”

Se oli tarkoitettu iskuksi meitä upseereja vastaan, mutta se ei liikauta meitä vähimmissäkään määrin, sillä vankeudessa määräävää ei niinkään ole sotilasarvo vaan asema yhteisössä ja persoonallisuus. Muodostamme ryhmämme sen mukaan, ketkä olivat yhdessä ja ystävystyivät jo vankeuden aikana. Miehistön joukossa jakautuminen tapahtuu jo kielen takia kansallisuuksien mukaan. Unkarilaiset saavat suurimpana osastona suurimman käytettävissä olevan tilan, voimistelusalin. Muut jakautuvat 10–20 miehen ryhminä noin kymmeneen luokkahuoneeseen. Hienoin

Turun ruotsalainen yhteiskoulu, jonka punakaarti takavarikoi invalidivankien majoituspaikaksi. Kuva Rakennustaito-lehdestä 22/1911.

tila, juhlasali, varataan pahimmin loukkaantuneille. Minä asettaudun asumaan fysiikan luokkaan, koska siellä on peseytymis- ja keittomahdollisuus. Kanssani tulevat kapteeni Joetze, v. d. Hagen, Saats, luutnantti Bracht, Paasche, Offizierstellvertreter Wycinsk ja viisi muuta kaveria, jotka olemme ottaneet seuraamme. Heidän joukossaan on Leo Lemke, joka on myös Suomessa ollessamme pysynyt uskollisena kapteeni Joetzelle ja minulle

Orjatsalo punaisineen huolehtii majoituksestamme, mutta ruokailun järjestämiseen heillä ei ole mahdollisuutta. Koska meidän täytyy viettää täällä mahdollisesti viikkoja, meidän on keksittävä keino, miten hankimme elantomme, ja koska sotavangeista huolehtiminen on Ruotsin vastuulla, käännymme Ruotsin konsulin puoleen. Vaikka hän on tueksemme nimitetty henkilö, emme saaneet häneltä vähäisintäkään apua. Onneksi emme myöskään olleet riippuvaisia siitä. Näin konsulin, vanhemmanpuoleisen herran, pikaisesti ensimmäisenä iltapäivänä enkä sen jälkeen kertaakaan. En saata arvioida, oliko hän saksalaisvastainen vai oliko hän käsittänyt, että asiat luonnistuvat myös ilman häntä, siten mahdollisesti paremminkin, eikä sen vuoksi ole laittanut tikkuakaan ristiin. Hänen sijastaan paikalle saapuu herra Baltis, lähistöllä asuva Sveitsin konsuli, ja tarjoaa meille apuaan.

TIETO LEVIÄÄ kulovalkean lailla läpi kaupungin: ”Saksalaiset sotainvalidit on majoitettu yhteiskouluun!” Saksalaisia ja saksalaismielisiä virtaa majapaikkaamme laumoittain, ja iltapäivällä punakaartilaisten on jo suljettava portti massaryntäyksen vuoksi. Sisään pääsee vain, jos tuo avustuksia mukanaan.

Nälästä kärsiminen on lopullisesti ohi. Yksi pohjakerroksen huoneista on muuttunut muutamassa tunnissa herkutteluleiriksi. Leipää tulee vaunukuormittain, voita viidenkymmenen kilon lasteissa. Myllynkivenmuotoisia, halkaisijaltaan puolitoistametrisiä emmentalkiekkoja kierii pitkin eteisen lattiaa, ja ne pinotaan yhteen kulmaan torneiksi. Näkymätön käsi ohjaa. Kaikki seikat on otettu huomioon. Pihalla täytetään olkisäkkejä. Seuraavana yönä jokainen nukkuu hyvin, pahasti sairaat pehmeillä patjoilla ja kaikki hohtavan valkoisissa liinavaatteissa, ja seuraavana aamuna kaikki vaihtavat ylleen puhtaat alusvaatteet, pesevät itsensä avustussaippualla ja kuivaavat itsensä avustuspyyhkeeseen.

Ensimmäisen päivän iltapäivänä kapteeni Joetze tulee sanomaan minulle: ”Kävin äsken ulkona tuossa kadulla. Eräs poika sanoi minulle, että hänen vanhemmistaan olisi hienoa saada tänä iltana vieraikseen kaksi saksalaista, ja kysyi, pääsisinkö tulemaan ja voisinko tuoda ystävän mukanani. Mennäänkö?”

”Sopii.”

Sovittuna hetkenä pääportilla noin neljätoistavuotias Carl Erik Nordfors odottaa meitä. Ilosta hypähdellen hän toistelee meille, kuinka hänen vanhempansa ilahtuvat niin kovin. Hän on hyvin ylpeä saksantaidostaan, jota tosin koulussa oli pidetty alaarvoisena, kuten myöhemmin sain tietää.

Jo kahden minuutin päästä seisomme Nordforsin perheen oven takana, sillä meidän piti vain kääntyä seuraavasta kadunkulmasta Aurakadulle. Rouva Nordfors, joka ei varsinaisesti ole mikään nälkäkurki, ottaa meidät vastaan kyynelsilmin ja sulkee meidät syleilyynsä – luulen jopa, että hän saattoi suukottaa minua poskelle. Talon isäntä, yhtä hyvin ravittu ja yhtä hyväsydäminen, johdattaa meidät viihtyisään nurkkaukseen, jossa odottavat lasit tervetuliaismaljoja varten.

”Saako olla viiniä vai kuohuviiniä?”

”Jos nyt saan valita niin molempia!”, sanoo kapteeni Joetze.

Meille tarjoillaan tälle seudulle tyypillinen alkupalapöytä, ”smörgåsbord”. Kukaan ei hötkyile, vaan kaikki ottavat innolla ruokaa. Venäjän-ajan jälkeen hyvä ruoka on parasta, mitä meille voi tarjota. Siihen vielä lisäksi mainioita juomia ja joukko ihmisiä, joille on suuri ilo tehdä olostamme mahdollisimman

Saksalaissotilaiden majoittumisasioissa avustaneen ”komitean” jäseniä. Christine Haglund (os. Sothmann, syntynyt Kielissä 1877, on kolmas vasemmalta takarivissä. Hän oli ruotsin ja saksan opettaja, koulussa minkä luokkahuoneesssa kuva on ilmeisesti otettu. Koulu oli invalidivankien majoituskäytössä ja kuvan henkilöt ovat kolmea sotilasta (takarivissä) lukuun ottamatta joko majoituksessa avustavaa väkeä tai mahdollisesti koulun henkilökuntaa.

mukava. Olemassaolomme on äkisti muuttanut muotoaan.

”Kehon hyvinvoinnista puuttuisi enää kunnon mannermainen kylpy.”

”Sitä varten teidän ei tarvitse kauaksi mennä, tässä talossa on kaupungin paras kylpylä.”

Minun ei tarvitse kuin nähdä Joetzen loistavat kasvot tietääkseni, että aiomme heti huomenna korvata tämän kauan kärsityn puutteen.

HERRA NORDFORS on viinikauppias – siksi hänellä on tarjota meille hyviä laatuja –, ja koska hän on hyvin toimeentuleva mies, punaiset tietysti ryöstivät häneltäkin. Kun hän oli perheineen paenneena kesähuvilalle Ruissalon saarelle, hänen asuntonsa oli käännetty ylösalaisin. Hän näyttää meille valokuvia asuntonsa tilasta paluunsa jälkeen sekä arvoesineistä, joita ei ollut ryöstetty vaan tuhottu.

Kun katselen ympärilleni asunnossa, en voi olla ajattelematta, että jos minun pitäisi asua täällä, punaiset roistot eivät olisi voineet tehdä minulle suurempaa palvelusta kuin että olisivat ottaneet mukaansa enemmänkin esineistöä. Niin arvokkaita kuin yksittäiset esineet saattavatkin olla, tässä yhdistelmässä ne eivät miellytä minua. Täällä haisee helppo raha. Liiankin helposti näkyy, että on yritetty hankkia mahdollisimman paljon ja mahdollisimman kalliita taide-esineitä. Ihastuttava isäntäparimme ei hyvinvoipuudessaan ja poroporvarillisuudessaan sovi tähän asuntoon, eikä tämä asunto heille.

Talon vanhin poika on vapaaehtoisena valkoisella rintamalla. Nostamme maljat hänen kunniakseen, ja valloitamme siten talon emännän sydämen. Carl Erik saa vastoin tapoja viettää illan aikuisten seurassa, koska hänen sankaritekonsa ansiosta me tulimme vieraisille. Seurassamme viettää muutaman minuutin balttilaisrouva, entisen kenraalin Borgenströmin vaimo. Hän oli kuullut, että Nordforsin perheellä on saksalaisia upseereita vieraanaan, ja hän emännöisi sellaisia joskus mieluusti myös omassa kodissaan. Otamme kutsun kiitollisina vastaan.

Hyvästelemme ensimmäiset ystävämme Turussa ja lupaamme tulla pian uudelleen. Meistä tuntuu, että 4. helmikuuta on käännekohta vankeusajassamme.

HUOLEHTIAKSEEN RUUMIILLISESTA hyvinvoinnistamme järjestäytyneesti parisenkymmentä kaupunkilaisrouvaa ja -herraa ovat muodostaneet niin kutsutun Invalidikomitean. He toimivat kiinteässä yhteistyössä kapteeni Gerlachin ja hänen esikuntansa sekä pakon edessä punaisen erikoiskomissaari Sundquistin kanssa, jolla on toimisto asuintalomme pohjakerroksessa. Sundquist on vajaa kaksikymmenvuotias riidanhaluinen simputtaja. Virkaansa hänet ovat pätevöittäneet punaisen puolueen jäsenyys sekä saksantaito. Kaikki talossa tapahtuva edellyttää hänen suostumustaan. On selvää, ettei kukaan saata sietää häntä, varsinkaan porvarismieliset suomalaiset. Tiedetään kuitenkin myös, ettei näinä aikoina voida tehdä mitään ilman punaisia, ja Sundquist on kuitenkin komissaari, joka on, kun osaa esittää asiansa oikein, kiedottavissa pikkusormen ympärille.

Turun punaiset vallanpitäjät ovat hyvillään, kun joku muu on ottanut hoitaakseen meistä huolehtimisen. Heillä on tarpeeksi tekemistä omissa asioissaankin, ja pääasiahan on, ettei heidän nyt tarvitse käyttää meihin rahaa. Jottei meidän ja porvarispiirien välille kehittynyt tiiviimpi yhteistyö muodostaisi vaaraa bolsevikeille, Sundquist on asetettu vakoojaksi koulurakennukseemme, jota vahtii aseistettu parivartio.

Tärkeintä on myötäillä punikkien turhamaisuutta.

Komitea osaa kyllä pitää nämä miehet säyseinä. Joka lauseessa Sundquistia puhutellaan jopa kolmasti ”herra komissaariksi”, häneltä pyydetään usein neuvoa tai lupaa vaikka loppujen lopuksi tehdäänkin oman pään mukaan. Tärkeintä on myötäillä punikkien turhamaisuutta. Tiedetäänhän kuitenkin, ettei heidän hurmansa tule kestämään kovinkaan kauaa, ja sen jälkeen koittaa takaisinmaksun aika. Sundquist pidätettiin Turun vapauttamisen jälkeen, ja hänet oli määrä ampua yhdessä kollegojensa kanssa. Hän sai kuitenkin oikeuden uskomaan, ettei koskaan ole ollutkaan komissaari, ja pääsi pienellä rangaistuksella.

SYVÄN KIITOLLISUUDENTUNTEEN vallassa näemme suomalaisen saksalaismielisyyden ja vieraanvaraisuuden ruumiillistuvan komitean jäsenissä. Uskomme päässeemme heidän kauttaan Turun seurapiireihin emmekä huomaa, että juuri ne ihmiset, jotka pitävät meistä niin epäitsekkäästi huolta, ovat syynä siihen, että parhaat ja aidoimmat Saksanystävät pysyttelevät meistä etäällä. Vain harvat minun silloisista tovereistani, joilla sittemmin on ollut henkilökohtaisia yhteyksiä todelliseen Suomeen, tietävät, että komitea koostui suurelta osin sodan voittajista ja nousukkaista, joiden kanssa kunnolliset ihmiset eivät halunneet olla missään tekemisissä.

Mehän emme kuitenkaan näe kulissien taakse, ja meillä on näiden ihmisten seurassa hyvä olla. Parhaiden suomalaisten kanssa – sikäli kun kyseessä eivät ole vanhahkot miehet, jotka eivät kykene kantamaan asetta – emme luonnollisista syistä pääse näinä vallankumouksen päivinä yhteyksiin. He ovat rintamalla, vankilassa tai heidän on piileskeltävä maan alla. Äkisti Turussa on jälleen Saksan kansalaisia, joiden on täytynyt liiketoiminnallisista syistä tai henkilökohtaisen turvallisuutensa vuoksi sopeutua ja jotka ovat vasta nyt, kun Saksan kansaa juhlitaan eikä vaaraa enää ole, löytäneet uudelleen saksalaisen sydämensä. Ne järkähtämättömät Suomessa olleet saksalaiset päätyivät tietenkin sodan syttymisen aikaan venäläisiin vankiloihin, jos heidän ei onnistunut palata kotimaahan.

Komitean tehtävä on huolehtia ehtymättömästä lahjoitusten virrasta ja lahjoitusten jakamisesta. Joka huoneelle on määrätty yksi nainen, jota me kutsumme tuvanvanhimmaksi, joka vastaa siitä, että kaikki saavat osansa. Jopa voimistelusalilla on oma vastuunaisensa, vaikka melko pian tuli ilmi, että salin asukkaat olivat tuoneet mukanaan kelpo kokoelman venäläisiä kuusijalkaisia kotieläimiä.

Naisille komiteaan kuuluminen ei suinkaan ole silkkaa riemua. Sitä varten pitää nousta aamulla varhain. Kun me vielä loikoilemme kääriytyneinä lämpimiin peittoihimme, kuulemme jo naapurihuoneesta, kuinka sisään kannetaan koreissa leipää, voita ja makkaraa, kahvitonkkia ja maitokannuja. Sen jälkeen herkät naisenkädet leikkaavat leipää leivän jälkeen, kunnes sormet ovat kipeinä, ja kun me sitten nousemme ja olemme ensin kaikessa rauhassa suorittaneet aamutoimemme, meille katetaan aamiaispöytä: kahvia, maitoa ja erilaisia voileipiä. Iltapa-

laksi on enimmäkseen jälleen voileipiä ja teetä. Päivällisen syövät koululla vain vuodepotilaat ja jalkavaivaiset. Muut syövät ilmaiseksi eräässä ravintolassa kaupungilla. Minä kävin siellä koko aikana vain kerran, koska minut kutsuttiin aina perheisiin syömään. En tiedosta, että maaseudulla vallitsee nälänhätä. Minusta tuntuu, ettei Suomessa päivisin tehdä juuri muuta kuin syödään.

TOISENA PÄIVÄNÄ Turussa menen kapteeni Joetzen kanssa kylpemään. Nordforsin talon kolmannessa kerroksessa on ovessa kyltti Sauna, joka on suomenkielinen sana kylpypaikalle. Minusta tuntuu oudolta, että sellainen sijaitsee kerrostalossa. Mahtaakohan katon läpi toisinaan tihkua vettä?

Kassalla maksamme kaksi Suomen markkaa kumpikin. Meidän ei tarvitse jäädä odotushuoneeseen. Saunaemäntä ottaa meidät vastaan ja ohjaa miesten puolelle. Emäntä, joka on vanhemmanpuoleinen ystävällinen rouva, opastaa minut pukuhuoneeseen. Hän esittelee itsensä Finaksi ja jättää minut yksin. Etsiskelen turhaan kylpyammetta. Sisustukseen kuuluu kuitenkin vain kangaspäällysteinen laveri, tuoli, vaatekaappi ja peili. Koska minulla ei ole syytä epäillä, etteikö tämä olisi pukuhuone, alan kuoriutua vaatekerroksistani.

Fina ei vaikuta olevan tietoinen, ettei ole sopivaa astua herrain pukuhuoneeseen heidän ollessaan juuri riisuutumassa. En ymmärrä, mitä hän sanoo, ja hän vain jatkaa puhumista, kunnes sanon hänelle ”ej svenska”. Vasta, kun hän sanoo ”var så god”, jonka opin eilen tarkoittavan ”ole hyvä”, ja näyttää sormellaan ulospäin, ymmärrän, että minun tulisi lähteä pukuhuoneesta. Paita ylläkö? Ulkopuolella on muihin pukukoppeihin johtava avoin käytävä. Ei, ilman paitaa, kuvittelen ymmärtäväni jotakuinkin ”paita pois”. Maassa maan tavalla. Emäntähän kuitenkin tiennee, kuinka toimia. Minä tottelen ja seuraan häntä kiltisti putipuhtaaseen pesutilaan. Amme on valmiiksi täytetty, emäntä säätelee lämpötilaa toiveideni mukaiseksi, näyttää sähköistä soittokelloa ja poistuu.

Kuinka kauan siitä onkaan, kun viimeksi istuin kylpyammeessa? Edellinen kerta oli puolitoista vuotta sitten Moskovassa sairastaessani keuhkopussitulehduksen. Ainoastaan sellainen henkilö, jonka on näin kauan tarvinnut tulla toimeen ilman suloista kylpyä, voi ymmärtää, kuinka hyvältä minusta nyt tuntuu. Kaipaan saippuaa ja kylpypyyhettä. Toivottavasti pystyn tekemään itseni saunaemännälle ymmärretyksi. Soitan kelloa.

Fina ymmärtää, mitä tahdon. Hän tuo saippuaa, pyyhkeen, sienen ja harjan. Hän ei kuitenkaan poistu vaan tarttuu minua päästä ja saippuoi hiukseni niin, että vaahto vain roiskuu. Lopuksi hän valaa kauhallisen kylmää vettä kasvoilleni. En tietenkään ymmärtänyt hänen kehotustaan sulkea silmät ja suu. Pärskin, ja häntä naurattaa. Hän harjaa käsivarteni, keskivartaloni ja jalkani ja kertoo jatkuvasti juttuja. Ymmärrän vain, että kyse on punaisista, sillä heidän haukkumanimensä ”huligaanit”, jota hän jatkuvasti toistaa, on jo tullut minulle tutuksi. Sitten hän komentaa ”andra sidan”. Hämmästyn, että ymmärrän saksan pohjalta ruotsia ja käännyn toisinpäin. Kun toinenkin puoli on pesty, ensimmäinen osa on ohi. Fina kuivaa kasvoni pyyhkeellä ja avaa sivuoven suihkuhuoneeseen. Hän jää itse ulkopuolelle kääntämään hanoista. Hän tarkkailee uhriaan seinässä olevasta aukosta.

Ylhäältä päin valuu ihanaa, lämmintä sadetta. Vesi muuttuu kylmemmäksi ja kylmemmäksi ja kun hytisen, jälleen lämpimäksi. Yhtäkkiä minusta tuntuu kuin yhdessä nurkassa räjähtäisi putki, käsivarrenpaksuinen jääkylmä hyöky paiskaa minut toiseen nurkkaan. Fina nauraa kauhistukselleni. Nyt alhaalta tulee ensin lämmintä ja sitten neulanterävää kylmää kaikkien seinien rei’istä. Lopulta koittaa rauha. Hengähdän helpottuneena. Fina pukee minut valmiiksi lämmitettyyn kylpytakkiin ja ohjaa minut takaisin pukuhuoneeseen. Minun täytyy mennä makaamaan laverille, Fina kuivaa minut ja sen jälkeen hieroo, silittelee, painelee, töykkii ja lyö, ylhäältä alas ja alhaalta ylös. Lopuksi hän antaa lempeän läpsäyksen takapuolelle kuin sanoakseen, että ”nyt on valmista!”

OLEN OLLUT jo kauan pukeutuneena, mutta kapteeni Joetze antaa vielä pitkään odottaa itseään. Lopulta hän ilmaantuu kasvot loistaen: ”Tullaanko huomenna uudestaan?”

”Tietysti”, sanon.

Joetzen saunaemäntä on vielä nuori ja nimeltään Fino. Annamme juomarahaa yhden Suomen markan mieheen. On hupaisaa katsoa ikääntyneen Finani kiitosniiausta.

Turussa olomme aikana käymme kylpemässä miltei päivittäin. Toisella kerralla kassaneiti kieltäytyy ottamasta rahaa: ”Saksalaissotilailla on ilmainen sisäänpääsy!”

Joka kerta Fina ja Fino kirmaavat luoksemme ja joka kerta he saavat myös juomarahansa.

Toisinaan meidän on odotettava hetki kunnes kamarineitomme vapautuvat toimistaan. Ja kun me olemme valmiita, kerromme aina toisillemme kokemistamme yllätyksistä, sillä joka kerta jokin on eri tavalla kuin edellisellä kerralla. Kerran minut punnitaan, toisella kerralla kylpyvedessä on tuoksuvaa kylpyvaahtoa, joskus hieronta etenee toisin kuin aiemmin ja joskus alusvaatteet ja sukat lämmitetään ennen kuin ne annetaan minulle puettaviksi. Mutta yksi asia on varma: tässä saunassa meitä kohdellaan hellästi, ja siksi menemme sinne mieluusti.

Herätämme punaisissa kunnioitusta.

Myöhemmin myös toverimme käyvät mielellään samassa saunassa. Kaikille käy niin, että menettely tuntuu aluksi jotenkin nololta, mutta myöhemmin kaikki se on täysin itsestäänselvää. Kaikki kehuvat suomalaista saunaa. Minulle valkenee kuitenkin vasta myöhemmillä Suomen matkoillani, että tämä sauna muistuttaa lähinnä eurooppalaista luksuskylpylää. Tavallinen suomalainen sauna on aivan toista maata.

Güth selittää huolellisesti, kuinka kauppaopiston opettaja Wiklund pitää saksalaisille kauppaopistolla kuultokuvaesityksen suomalaisista. Esitelmä kiinnostaa, varsinkin, kun siinä annetaan erityistä arvoa Suomen ja Saksan vuosisataisille kulttuurisille ja taloudellisille suhteille. Matkalla Viipuriin saksalaiset eivät tienneet Suomesta juuri mitään. Eräs postimerkkeilyä harrastava upseeri tiesi kertoa, että Finnland on suomeksi Suomi.

SAAMME KÄSITYKSEN suomalaisesta musiikkielämästä Turun Soitannollisen Seuran 17. helmikuuta kunniaksemme järjestämässä konsertissa. Karl von Ekmanin johdolla Turun sinfoniaorkesteri esittää ohjelman ensimmäisessä osassa teoksia läsnä olevien sotavankien kotimaiden säveltäjiltä: Wagnerilta, Lisztiltä, Dvořákilta ja Straußilta, ja toisessa osassa merkittävimmältä suomalaissäveltäjältä Jean Sibeliukselta sekä Palmgrenilta. Koko tapahtuma on kunnianosoitus suurelle, voitokkaalle Saksalle. Suomalaiset, ja varsinkin suomalaisnuoret, laulavat innolla mukana saksalaisia isänmaallisia lauluja, ja lopuksi kuunnellaan seisten sointuja Porilaisten marssista. Ilman meidän läsnäoloamme seura ei olisi uskaltanut järjestää tällaista juhlaa tänä punaisen vallankumouksen aikana.

Tietämättämme olemme kaupungin suojelijoita. Niin kauan kuin olemme kaupungissa, vallankumoukselliset eivät tee enää yhtään murhaa. Kaupunkilaiset tuntevat olonsa jälleen vapaammaksi, liike-elämä herää jälleen. Vaikka meitä on tuskin 200 miestä, meillä ei ole lainkaan aseita, eivätkä useimmat meistä edes ole ruumiillisesti kyvykkäitä sellaista käyttämään, herätämme punaisissa kuitenkin kunnioitusta. Merkittävässä roolissa tässä on jälleen vahva, mahtava Saksa, jota meidän nähdään edustavan ja jonka kanssa tulee olla hyvissä väleissä – sikäli kuin nuoren Suomen vapautta uhkaava venäläinen bolsevismi nyt on kykenevä solmimaan sen kanssa rauhaa. Punaiset odottavat taistelultaan Saksan puolueettomuutta, valkoiset Saksan väliintuloa.

ME EMME TIEDÄ, että Suomen senaattori Svinhufvud, jonka viimeisen tsaarin hallitus karkotti Siperiaan, oleskelee keisarin luona päämajassa, ja että Ludendorff puoltaa aseapua ja avun tulo on jo päätetty tosiasia. Kenraali Mannerheim on kuulemma luvannut lähteä keväällä marssille kohti etelää. Jos apu tulee ulkoa, vapautussota saataneen loppumaan aiemmin ja todennäköisesti vähemmällä verenvuodatuksella…

…Turun asukkaat kyselevät meiltä, mahtaakohan Saksa rientää apuun. Vaikka kovin mielellämme näkisimme, kuinka hädässä olevan kansan toive toteutuisi, emme kuitenkaan saata piilotella sitä, että näkymät Saksan sotilaalliseen väliintuloon ovat heikot. Saksa käy itse taistelua olemassaolostaan. Itärintamalla on vihdoin kolmen ja puolen vuoden jälkeen saavutettu voitto, mutta suurin osa joukoista ei vieläkään käytettävissä. Lännessä kaivataan kaikkia miehiä. Saksan joukot ovat Italiassa, Kreikassa, Palestiinassa. Vaikka olisikin mahdollisuus irrottaa vielä sotilasretkikunta Suomeen, miten korkea diplo-

matia siihen suhtautuisi? Voiko se hyökätä bolsevismia vastaan käydessään sen kanssa Venäjällä rauhanneuvotteluja? On Suomen onni, että äänillä, jotka pelkäävät väliintulosta seuraavia diplomaattisia sotkuja, ei vielä ole Saksassa sananvaltaa.

Siitä, mitä ulkona suuressa maailmassa tapahtuu, kuulemme onnellisen vähän. Yhteys on olemassa vain Venäjälle. Radioasemat ovat punaisten miehittämiä, ja myös kaikki sanomalehdet ovat näiden sensuurin alla. Meille lahjoitetaan avustuksina postikortteja, joihin on liimattu suomalaisia ja venäläisiä postimerkkejä (molemmat ovat voimassa). Me kirjoitamme niihin kotiosoitteemme ja laitamme ne postilaatikkoon, mutta toivomme, että olemme kotona ennen niitä.

Avustuspostikorttien ja avustuspostimerkkien lisäksi on tietenkin myös avustuslyijykyniä. Kaikkea on ajateltu. Koko olemassaolomme perustuu avustuksille. Kuka meistä olisi aavistanut, että ympärillämme vallitsee kurjuus, valtaisa nälänhätä! Emme aavista, että kahviloissa ylettömästi nautiskelemiemme kakkujen jauho on kerätty gramma kerrallaan ja sokeria säästetty viikkokaupalla, että perheessä, jossa tänään laitetaan kunniaksemme pöytä koreaksi, joudutaan huomisesta alkaen paastoamaan.

EN TAJUA, miten törmään kaikkiin näihin ihmisiin, jotka kutsuvat minut luokseen. Monia isännistä tuskin enää muistankaan.

Erittäin hyvin muistan kuitenkin kunnianarvoisan valtioneuvos Bergin, [– –]. Bergit ovat kuurinmaalaisia, väkeä, jota saksalaismieliset suomalaiset halveksivat. Baltteja katsotaan yleisesti pahalla, koska he julistautuivat vapaaehtoisesti Venäjän kansalaisiksi ja varsinkin, koska heidän poikansa taistelevat Venäjän armeijassa. Niin alas ei vajonnut yksikään kansallismielinen suomalainen. Venäjä on ja on jo sata vuotta ollut vihollismaa. Joka on sen puolella, on petturi. Luoja siunatkoon suomalaista miestä, joka astui Venäjän armeijaan tai josta tuli Venäjän virkamies, luoja siunatkoon suomalaista naista, joka nai venäläisen. Näitä rikoksia ei voi antaa anteeksi. Edes kenraali Mannerheim, Suomen vapauttaja, ei voi olla sataprosenttinen kansallissankari, koska hänen kontollaan on upseerimenneisyys Venäjän armeijassa.

Maanantaina 11. helmikuuta me olemme käymässä rouva Ebba Sohlmannin luona. Tässä talossa vallitsee suuri salaisuus. Jos osasin ratkaista arvoituksen oikein, herra Sohlmann toimii kuriirina punaisten valtaaman alueen ja valkokaartin välillä. Hän piileskelee jossakin, ja punaiset etsivät häntä jatkuvasti. Joka tapauksessa kyse on elämästä ja kuolemasta. Koska myös seinillä on korvat, asiasta vaietaan.

Pärjäämme Suomessa hyvin saksan kielellä. Koulutetut aikuiset ymmärtävät kaikki saksaa, ja nuoriso on opiskellut sitä erityisellä hartaudella sen jälkeen, kun venäläiset ovat sodan alusta alkaen kaikin keinoin torjuneet saksan opetuksen.

Luutnantti Güth kertoo saksalaisia hoitaneen rouva Haglundin perheestä. Opettajarouvalla on kaksi nuorinta tytärtä kotonaan. Kaksi vanhinta tytärtä ovat Helsingistä. Perheenisällä Axelilla on ollut apteekki Karjalassa Säkkijärvellä.

Apteekki oli paikkakunnan kaunein rakennus, joten punaiset valloittivat sen päämajakseen. On itsestäänselvää, että sinne murtauduttiin. Valloitus kuitenkin pelasti rakennuksen poroksi palamiselta. Herra Haglund, vaikka hän on miltei 50-vuotias eikä ole koskaan saanut sotilaskoulutusta, tarttui kivääriin ja liittyi valkokaartin taistelujoukkoihin. Häntä auttoi paossa hevosillaan eräs maatalon poika, jonka punaiset ampuivat.

Kuka meistä olisi aavistanut, että ympärillämme vallitsee kurjuus!

Herra Haglundin asenteesta Saksaa kohtaan kertoo hänen käyttäytymisensä, kun venäläiset tarjosivat hänen omistamastaan lyijyhohdekaivoksesta moninkertaisesti sen arvon ylittäneen valtaisan summan, hän kieltäytyi myymästä, koska sitä lyijyä tultaisiin käyttämään srapnellin luoteina saksalaisia vastaan. Kieltäytyminen ei johtanut pakkolunastukseen, koska venäläiset saivat muualta riittämiin lyijyä, mutta häneltä meni sen johdosta omaisuus ohi. Sodan jälkeen kaivos oli arvoton.

Suomeen juurtuneiden, saksalaissyntyisten suomalaisten näemme harjoittavan Turussa päinvastaista toimintaa. He eivät kaihtaneet osallistumista Venäjän sotatarviketoimituksiin, ja he ovatkin nykyään

Ympärys- ja keskusvallat vaihtoivat vuosina 1915-1918 noin 66000 invalidisoitunutta sotavankia Suomen ja Ruotsin kautta. Varsinainen vaihto tapahtui Torniosta Haaparannan kautta. Operaatio ja sen mittasuhteet olivat maailmanlaajuisesti ainutlaatuiset. Fritz Güth pakeni Venäjältä yhdellä viimeisistä invalidikuljetuksista, mutta hänen matkansa katkesi Suomen sisällissotaan. Vanhan postikortin kuvassa aiemman kuljetuksen saksalaisinvalideja, jotka ovat päässeet onnellisesti Haaparantaan.

miljonäärejä ja palavasieluisia ”Saksan-ystäviä”. Eräs heistä muutti myöhemmin Saksaan, piti tällä tavalla saadulla rahalla suurta taloa ja liikkui korkeimman luokan perheissä. Yhdestä hänen tyttärestään tuli sittemmin merkittävän saksalaisen valtion virkamiehen vaimo. Tutustuin mieheen myöhemmin ja mietin, mahtoiko hän tietää, että hänen vaimonsa omaisuus oli peräisin vihollisemme palveluksessa saadusta sotasaaliista.

Seuraavaksi Güth kuvaa vanhimman tyttären Hjordiksen retkeä. Hän oli ollut käymässä Säkkijärvellä punaisten vallatessa apteekin, ja lähtenyt valkoisten kanssa jäätä pitkin yli Viipurilahden, päätyen lopulta saksalaiseen sota-alukseen. Hjordis oli ollut Loviisaan maihinnousseen osasto Brandensteinen sairaanhoitajana ja saanut Saksan punaisen ristin mitalin.

ENSIMMÄISENÄ ROUVA Haglundin hoidokeista kuoli saksalainen Ernst Albert, 1. jalkaväkirykmentin reserviläinen. Hänen hautajaisissaan suomalaiset saivat syyn antaa maailmansodassa kaatuneille saksalaisille koskettavat myrskyisät suosionosoitukset. Kurjaa Albert-sotilasta kun juuri kukaan ei tuntenut. Hänen ruumiinsa tuotiin käytävään, arkku notkui kukkien ja musta-valko-punaisilla, musta-keltaisilla ja puna-valko-vihreillä nauhoilla koristeltujen seppelten painosta.

Puhallinorkesteri johtaa hautajaisjuhlaa Chopinin surumarssilla. Yksi suomalainen sanoo muutaman sanan, ja sen jälkeen suuri surusaatto lähtee liikkeelle. Turkulaiset nuoret kantavat kulkueen edellä suurta musta-valko-punaista lippua ja tyynyä, jolla on menehtyneen rautaristi. Ne meistä vammautuneista, jotka pystyvät kulkemaan muutaman kilometrin matkan hautausmaalle, saattavat kuollutta toveria.

Hänet lasketaan haudan lepoon kauniilla metsähautausmaalla. Vain muutamaa päivää myöhemmin hänen viereensä lasketaan unkarilaissotilas. Muutamaa viikkoa myöhemmin tämän kalmiston rauhassa lepää jo neljä sotainvalidikuljetuksessamme saapunutta miestä, kaksi saksalaista ja kaksi

unkarilaista. Yksi turkkilainen on haudattu muslimihautausmaalle. Jossain päin Turun maita maannee kuitenkin vielä kaksi muuta, jotka kuolivat myöhemmin sairaalassa.

VAIKKA MEILLÄ ON parempi olla kuin koskaan ennen, teemme kaikkemme selvitellessämme välineitä ja keinoja, joiden avulla voisimme palata mahdollisimman nopeasti Saksaan. Muutamalla tuhannella Suomen markalla voisimme ostaa punaisilta heidän takavarikoimansa matkustajahöyrylaiva Balticin. Rahan saisimme kyllä kasaan, koneenkäyttäjä joukossamme on myös, mutta valitettavasti kukaan ei ymmärrä merenkulkua.

Huhut kertovat, että Porista saatettaisiin luoda yhteys Ruotsiin. Tästä kuultuamme päätämme, että lähetämme edustajan Tukholmaan kertomaan Saksan lähetystölle oleskelustamme Turussa ja hankkimaan lupauksen, että varustettaisiin laiva noutamaan meidät. Edustajuus lankeaa epäilemättä kapteeni Joetzelle. Luutnantti Räder lähtee hänelle tulkiksi, koska hän on ainoa meistä, joka osaa hieman ruotsia. Adjutantin hän saa valita itse.

On alusta asti selvää, että Räder haluaa valita minut siihen toimeen. Mutta kun upseerit kokoontuvat neuvottelemaan koko matkaa koskevista asioista, ilmoittautuu käräjätuomarin ja reservin yliluutnantin johdolla eräs vastaehdokas, joka aivan liian mielellään haluaisi lähteä itse. Koska enemmistö on kuitenkin minun lähtöni puolesta, niin tehdään, koska muussa tapauksessa kapteeni Joetzekaan ei olisi lähtenyt.

Kiitos hyvän hoidon tunnen oloni jo kahden viikon Turussa oleskelun jälkeen niin hyväksi, että uskon pystyväni kestämään rankan matkan. Tullessani tänne minulla meni vielä verrattoman huonosti. Kun napitin asetakkini kauluksen kiinni ja kallistin päätäni taaksepäin, siitä kaulavaltimoihin muodostunut vähäinen paine riitti viemään minulta tajun. Säälittävää vaikutelmaa lisäsi side, joka peitti koko pääni ja jätti näkyviin vain nenän, suun ja silmät. Jouduin kantamaan sidettä Moskovassa saamani lihamyrkytyksen seurauksena. Matkan aikana herra v. W. vaihtoi siteeni, ja olen hänelle kiitollinen avusta, mutten kuitenkaan saata sietää häntä. Koska suomalaiset katsoivat minua aina säälien ja kyselivät pahasta päävammastani, otin siteen jo kahden päivän jälkeen pois.

Niinkin nopeasta toipumisestani saan kiittää ennen kaikkea rouva Haglundia. Hän otti huolehtiakseen päivittäin suurissa kanistereissa toimitetun tuoreen maidon jakelun ja hän piti myös huolta siitä, että sitä jaettiin vain tosisimmassa hädässä olleille. Minulle hän määräsi päivittäiseksi annokseksi litran päälikermaa. Niin paljon ja niin hyvää kermaa en ole juonut sitä ennen enkä sittemmin. Se oli parasta lääkettä, jota minulle saatettiin määrätä.

Kunnes matkamme muodollisuudet on selvitetty punaisten viranomaisten kanssa, kuluu vielä muutama päivä tavalliseen tapaan.

Tässä välissä luutnantti Güth kertoo tärkeästä kohtaamisestaan 19. helmikuuta. Haglundin perheen 19-vuotias tytär Margit saapuu Turkuun ja Güth rakastuu häneen heti.

SILLÄ HETKELLÄ OVI tempaistaan auki ja joku tiedottaa, että minua odotetaan Sveitsin konsulaatissa, Ruotsin-matkalaisten passit ovat valmiina ja punaisilta pitää hankkia hetimmiten viisumi, sillä juna Poriin lähtee huomenaamulla. Olen niin kauan odottanut kotiinlähdön hetkeä. Kuinka usein olen hereillä ollessani uneksinut tästä hetkestä. Ja nyt, kun se koitti, voi Jumala, antaisin mitä tahansa siitä, että voisin siirtää sitä eteenpäin!

Tuskin ehdin löytää onneani, tajuta sitä edes, kun se on jo ulottumattomissani.

Konsuli Baltis on valmistanut varmuuden vuoksi samoin tein kaikille seurueemme jäsenille kaksi passia. Ensimmäiseen, jonka pitäisi päteä bolsevistisen Suomen ulkopuolella, on käytetty virallista nelikielistä (ruotsi, suomi, venäjä, saksa) lomaketta, jossa on Sveitsin vaakuna, ja toiseen konsulaattikirjepaperia. Sillä Sveitsin valaliiton konsuli todistaa, että kuulumme saksalaiseen sotainvalidikuljetukseen, joka jostain syystä on joutunut oleskelemaan Suomessa, ja pyytää kaikkia yleisestä järjestyksestä ja turvallisuudesta vastaavia viranomaisia päästämään meidät etenemään esteettä. Esitän tämän kirjelmän Turun punaiselle diktaattorille, ”miliisipäällikkö” W. Lundbergille todisteena matkustusluvasta Tampereen kautta Poriin.

Tietoisena vallastaan ja hurmaavuudestaan tämä punainen murhaaja, jonka valkokaarti myöhemmin oikeutetusti hirtti, istuu paitahihasillaan tyylikkäässä ryhdikkäässä nojatuolissa ja polttaa paksuja sikareita. Hänen luokseen pääsee vain tuntikausien odottamisen jälkeen. Minua ärsyttää menetetty aika, jonka olisin tuhat kertaa mieluummin viettänyt koululla.

On jo pimeää, kun minulla vihdoin on kaikki tarvittavat allekirjoitukset ja leimat papereissamme. Kiiruhdan ripein askelin koululle ainoana toiveenani tavata Margit siellä vielä kerran. Minulla on kyllä onni nähdä hänet yhdessä siskojensa kanssa odottamassa äitiänsä, mutta jälleen käy kuten lounaalla, että minulla ei ole mitään sanottavaa.

Porissa

MATKAKASSA ON kukkurainen. Muutama hyvinvoiva porvari perusti lainasäätiöitä, joita kuljetuksemme upseerit hallinnoivat. Lainan saamiseksi ei tarvitse kuin kirjoittaa kuitti ja luvata lähettävänsä kotiin päästyään vastaavan summan koroitta yhteyshenkilölle Saksassa. Olen nostanut lainaa jo kahdesti, ensin 50 ja sitten 100 Suomen markkaa. Ruotsiin matkustamista varten nostan jälleen 100 markkaa. Se riittää Tukholmaan asti, jossa saan varmasti lisää rahaa Saksan lähetystöstä. Tätä ”virkamatkaa” varten minulle annetaan 800 markkaa, joista vastaa Saksan valtio.

Näemme usein täydennysjoukkoja ja haavoittuneiden kuljetuksia.

Tilattu reki pysähtyy helmikuun 20. aamuna täsmällisesti koulun portin eteen ja vie matkatavaramme asemalle. Hyvästelemme sydämellisesti toverimme ja komitean toivoen toisillemme kaikkea parasta. Ajattelen vaaroja, joita tänne jäävät joutuvat vielä kohtaamaan. Kevät lähestyy, ja siis punaisten ja valkoisten väliset taistelut leimahtavat täyteen liekkiinsä.

Miten punaiset sitten kohtelevat porvareita? Vaikka Turussa ei enää tehdäkään murhia, muualta kantautuu riittämiin kauhu-uutisia hirmuteoista, joita hirveytensä tähden ei saata kuvaillakaan. Jos Turku jonain päivänä vapautetaan, myös sen kaduilla tullaan taistelemaan…

Asemarakennuksessa minun on ensin mentävä bolsevikkien toimistoon saadakseni matkaluvat henkilöllisyystodistusta vastaan, jonka sain erikoiskomissaari Sundquistilta, joka muuten suo meille ”suuren kunniansa” ja saattaa meitä junanlähtöön asti. Matkalupia vastaan pystyn lunastamaan seitsemän toisen luokan matkalippua Poriin 294 Suomen markan hintaan.

JUNASSA EI OLE paljonkaan matkustajia. Rautatieliikennettä pidetään yllä punakaartilaisten etujen nimissä vain juuri ja juuri. Istumme äärimmäisen mukavasti vaunuosastoissamme. [– –] Matka etenee todella hitaasti. Saavumme Poriin vasta yli 24 tunnin päästä lähdöstä.

Vanhempi riikinruotsalainen herra Punaisen Ristin univormussa ottaa meidät vastaan todella ystävällisesti, ja uskottuamme matkatavaramme jälleen reen kyytiin hän ohjaa meidät Otava-hotelliin. Odottamamme ruotsalainen laiva ei ole vielä saapunut. Ei ole siis mitään mieltä ajaa Mäntyluotoon, noin 20 kilometrin päässä olevaan Porin merisatamaan.

Ensimmäinen huolemme onkin löytää majapaikka. Kaupunki kuitenkin tulvii Venäjältä ja Suomesta tulleita ruotsalaisia pakolaisia, jotka kaikki haluavat lahden toiselle puolen kotiinsa. Hotelli on varattu viimeistä huonetta myöten, ja yksityisasunnotkin, joita 10 000 asukkaan kaupungissa ei liiaksi ole, ovat täysin käytössä. Uusi ruotsalainen ystävämme hankkii meille muutaman hyväntahtoisen porvarin osoitteet. Saamme pian majoitettua sairaat toverimme.

Rintama kulkee Porin lähellä. Näemme usein täydennysjoukkoja ja haavoittuneiden kuljetuksia. Havaitsen jopa venäläisen kenttäpatterin marssimassa kenttävarustuksessaan taistelualueelle.

Eräänä iltana luonamme vierailee salaa muutama valkokaartin herra, jotka haluavat neuvotella kanssamme siitä, kuinka sotilaskassan saisi vietyä Pohjois-Suomeen. Pidän heistä erityisesti nuorimmasta, komeasta vaaleasta diplomi-insinööristä.

Punaisen Ristin ruotsalaisherra ilmoittaa odotetun höyrylaivan saapuneen Mäntyluodon satamaan, ja me sekä kapteeni Joetze matkustamme sinne kolmisin.

LAIVA ON TAVALLINEN noin 1 300 tonnin vetoinen matkustajahöyrylaiva nimeltään Heimdall, ja Ruotsin valtio on varustanut sen tätä tehtävää varten

kevyellä aseistuksella ja laivastojoukoilla. Se toimii siis tällä hetkellä sota-aluksena. Sen tehtävänä on Poriin keskittyneiden ruotsalaispakolaisten kuljettaminen kotiin.

[– –]. Siirrymme yhdessä laiturille. Lankongilla pyöreä, valkoiseen turkkiin ja valkoiseen hattuun pukeutunut juutalainen, jolla on Punaisen Ristin nauha käden ympärillä, kiirehtii meitä vastaan:

”Tervetuloa, arvon herrat, minun nimeni on Bacharach! Saksan hallitus on määrännyt minut tänne järjestämään teidän kotimatkanne!”

Seuraavana päivänä olen jälleen Heimdallilla. Yksi upseereista vie minut heti komentosillalle ja näyttää kiikarilla minulle jäätä pitkin tulevaa ihmisryhmää ja kertoo, että lännessä päin ahtojää oli nostanut Vinetan [toinen laiva] ylös vedestä ja rutistanut kasaan kuin munankuoren. Miehistö oli pelastautunut jäälle, mutta meidän ihanat avustuksemme, kaikki ne suklaalaatikot, upposivat syvyyksiin.

Saksalaisten matka tyrehtyy. Vain muutama pahiten haavoittunut voidaan ottaa mukaan.

Juna Mäntyluotoon on sullottu täyteen pakolaisia, jotka haluavat Heimdallin kyydissä Ruotsiin. Punakaartilla on vahva edustus asemalla ja junahenkilökuntana. Kaartilaiset tietävät erittäin hyvin, että junan matkustajat haluavat lähteä maasta siksi, etteivät he siedä olemista punakaartilaisten kanssa. Koska punaiset eivät voi estää junan lähtöä, he tuottavat valmisteluihin mahdollisimman paljon vaikeuksia. Yksi punakaartilainen päätyy yhden miehen kanssa sananvaihtoon, joka päättyy siihen, että kaartilainen tähtää kivääriillään. Ei puuttunut paljon, ettei hän olisi ampunut miestä junasta ulos.

Invalidijunamme on valmiina lähtöön vastakkaiseen suuntaan. [– –] Helmikuun 28:nnen iltana lähdimme Porista laulaen Deutschland über alles ja Wacht am Rhein. Koko asema on täynnä ihmisiä, jotka osoittavat meille suosiotaan ainoana toiveenaan, että toverimme rintamalla marssisivat pian heidän vapautettuun kaupunkiinsa.

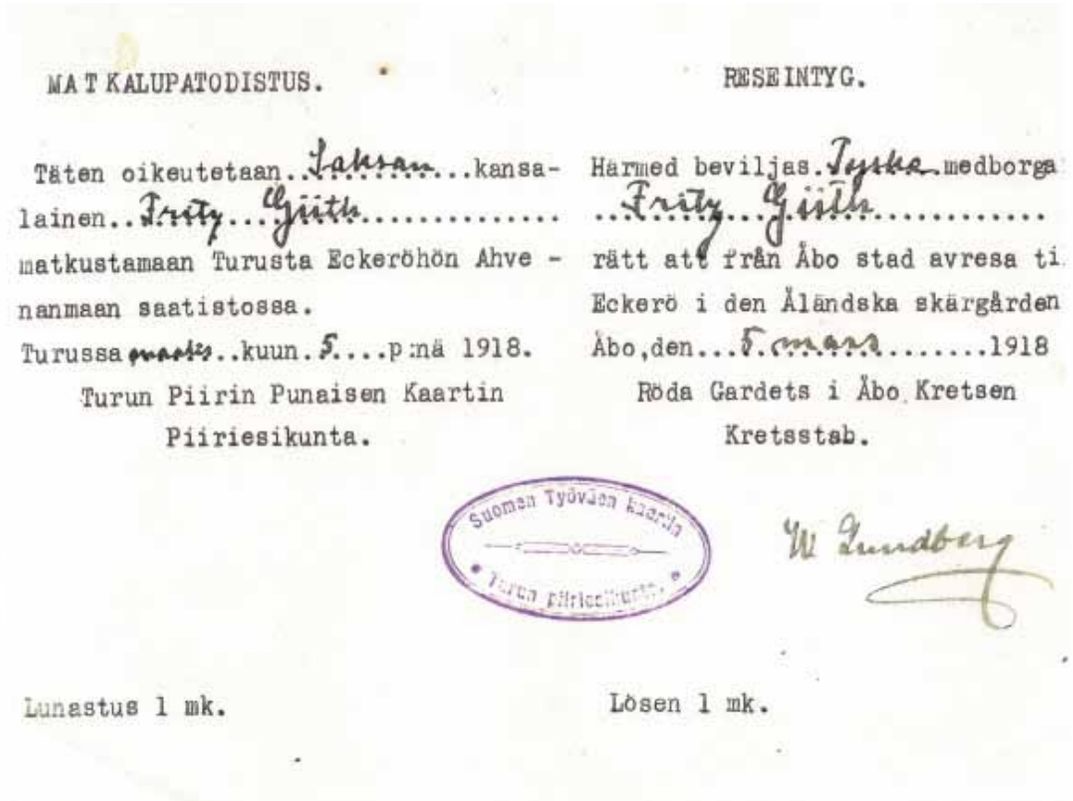

MATKALUPATODISTUS.

Täten oikeutetaan Saksan kansalainen Fritz Güth matkustamaan Turusta Eckeröhön Ahvenanmaan saatistossa.

Turussa maalis kuun 5 p:nä 1918.

Turun Piirin Punaisen Kaartin Piiriesikunta.

RESEINTYG.

Härmed beviljas Tyske medborgaren Fritz Güth rätt att från Åbo stad avresa till Eckerö i den Åländska skärgården

Åbo, den 5 mars 1918

Röda Gardets i Åbo Kretsen Kretsstab.

Suomen Työväen Kaarti Turun piiriesikunta

W Sundberg

Lunastus 1 mk.

Lösen 1 mk.

Fritz Güthin kulkulupa

Pako

SAAVUMME TAKAISIN Turkuun huhtikuun 1. ja 2. välisenä yönä, ja majoitun Leo Lemken kanssa jälleen luokkahuoneeseen.

Tiedustelin komitean herroilta mahdollisuutta matkustaa omin avuin kotiin. Näytän heille koulun seinäkartalta suunnittelemiani reittejä. Heillä on jotakin moitittavaa jokaisesta suunnitelmastani. Olisihan sentään parasta odottaa laivaa. Laivan saapuminen voi kuitenkin ensiksikin kestää hyvinkin kauan ja toiseksi ei voi olla varma, etteivät punaiset, jotka vielä ovat meitä kohtaan kohteliaita, jonain päivänä jälleen rupeaisi vangitsemaan meitä. Jos Saksa puuttuu suomalaisten vapaustaisteluun valkoisten puolella, meistä tulee jälleen varmasti sotavankeja. Sen tähden on parempi häipyä ajoissa.

Güth kertoo tarjotusta mahdollisuudesta, että muutama upseeri olisi päässyt Tukholmaan englantilaisella, siis vihollislaivalla.

Uskoimme, ettei kukaan alentuisi ottamaan tällaista tarjousta vastaan, mutta erehdyimme. Toiset toverimme ovat sitä mieltä, että on yhdentekevää, miten kotiin pääsee, ja sattumalta tai muutoin merkillisellä tavalla he ovat aatelisihmisiä, heitä englantilaisten kanssa kotiin matkustavia on neljä tai viisi, joukossaan Saksan armeijan pitkäaikaisin aktiiviupseeri, kyrassieerien ratsumestari von Ploetz, kapteeni von Besser ja luutnantti von Liere. Heitä kohdeltiin laivalla kuulemma halventavasti, ja heidän piti matkustaa sillitynnyrien välissä.

Olen edelleen lujasti vakuuttunut, että saan vapauteni takaisin vähemmän epäilyttävällä tavallakin.

Vänrikki von Winterfeld väittää, että hän on yhteyksissä ”tiettyihin piireihin”, ja hän haluaisi toimia välittäjänä, jos liittyisin valkokaartiin. Se tarvitsisi tykistöupseereja. Siitä huolehdittaisiin, että pääsisin pois punaisten valtapiiristä. Kuuntelen kertomusta puolella korvalla, sillä siitä suunnasta tulee enimmäkseen mielikuvituksen tuotetta, johon on suhtauduttava varauksella.

Koko asema on täynnä ihmisiä, jotka osoittavat meille suosiotaan.

Myöhemmin minua kadutti, etten selvittänyt asiaa perusteellisemmin. Toinen kenttätykkimiehemme, luutnantti Schleutker, kölniläinen viinikauppias, lähti sille tielle, ja eräänä päivänä hän oli poissa. Hän astui Ahvenanmaalla valkoisten riveihin, ja sitten maihinnousun suorittaneet ruotsalaisjoukot riisuivat hänet aseista ja kuljettivat Pohjois-Suomeen. Mannerheimin armeijassa hänestä tehtiin tykistön johtaja, hän osallistui Suomen sisällissotaan suomalaisena majurina ja sodan jälkeen hän asettui asumaan Turkuun hyvin arvostettuna miehenä.

Toisinaan minut valtaa epäilys sen suhteen, pitäisikö minun uskaltaa yrittää pakoa punakaartin rintaman läpi, vai pitäisikö minun vain jäädä odottamaan asioiden luonnollista kehittymistä Turkuun, jossa minun on hyvä ja rauhallinen olla.

PUNAISET OVAT piirittäneet Turun. Kukaan ei saa liikkua ilman lupaa – joka myönnetään vain lääkäreille, kätilöille ja muille vastaaville – kaduilla iltayhdeksän jälkeen. Kielto koskee myös meitä. Brachtia ja minua ei kuitenkaan huvita lähteä Haglundien luota niin varhain, ja otamme yhteentörmäyksen riskin.

Meillä on aina onnea, yhteen iltaan saakka, jolloin luutnantti Nidetsky on kanssamme kolmantena ja jolloin meillä on mennyt erityisen myöhään. Kadut ovat pimeät ja rauhalliset. Olemme taittaneet jo puolen matkaa, kun kuorma-auto ottaa meidät kovalla nopeudella kiinni ja pysähtyy edessämme. Tusinan verran punakaartilaisia ympäröi meidät.

Ystävämme Sundquist on myös mukana ja tulkkaa:

”Mistä te olette tulossa ja mihin menossa?”

”Kävimme kävelyllä ja olemme matkalla kotiin.”

”Iltayhdeksän jälkeen kukaan ei saa oleskella kaduilla.”

”Me olemme saksalaisia, punakaartin määräykset eivät koske meitä.”

”Se on laki, jota myös teidän on noudatettava. Teidät on pidätetty!”

Sananvaihto jatkuu vielä. Bracht osaa erinomaisesti nähdä asian humoristiset puolet. Loppujen lo-

puksi joudumme kuitenkin nousemaan autoon ja ajamaan punaisten komendatuuriin.

Saamme miettiä rikostamme suuressa salissa, jossa lorvailee muutama kymmenen suomalaista ja venäläistä punakaartilaista. Kukaan ei huolehdi meistä. Vähitellen homma muuttuu tylsäksi. Bracht nostaa äläkän ja vaatii saman tien antamaan meille auton, jolla pääsemme majapaikkaamme. Pyyntö vaikuttaa punaisista kummalliselta. Heidän mielestään meillä ei ole mitään oikeutta vaatia autoa. Lisäksi paikallaolijat eivät vastaa tällaisten kysymysten ratkaisemisesta. Brachtin suunnitelma viedä koko juttu sivuraiteelle vaikuttaa onnistuvan.

”Siinä tapauksessa haluamme keskustella sotilasneuvoston puheenjohtajan kanssa.”

Topakka esiintymisemme aiheuttaa vaikutuksen. Meidät viedään pian huoneeseen, jossa pitkän pöydän ääreen on asettunut suuri joukko punaisia toimihenkilöitä, joista enemmistö on pahan näköisiä entisiä merivoimien sotilaita.

Bracht toistaa heille vaatimuksemme saada auto kotiinpaluuta varten.

Pyyntömme torjutaan sujuvasti. Panemme kiivaammin vastaan. Vastapuolenkin käytös muuttuu karkeammaksi, ja lopuksi meidät ohjataan portille ja käsketään lähtemään jalan!

Parempaa emme olisi voineet odottaa, ja pääsemmekin kävelemään koululle kaksi tuntia myöhässä. Olemme jo aikoja sitten unohtaneet pidätyksemme syyn.

Seuraavana päivänä Turussa kuulee juttuja, joiden mukaan punaiset ovat pidättäneet – luullakseni sanotaan jopa ampuneet – kolme vammautunutta saksalaisupseeria.

Mahdollisuus kotiinpaluuseen onnistuu muutamalle upseerille Ahvenanmaan kautta. Torstaina 7. maaliskuuta suoritetaan lähtökyläilyjä. Tohtori Ekholm antaa Güthille paksun turkin.

Reet järjesti meille rouva Haglund. Niiden saaminen ei tuottanut juurikaan vaikeuksia huolimatta siitä, etteivät ne välttämättä palaa omistajalleen. Saksalaiset saavat, mitä he tarvitsevat. Tuorlan omistaja ei vielä tänäpäivänäkään, yhdentoista vuoden jälkeen tiedä, ketä hän auttoi. Olisin kertonut sen hänelle jo aikoja sitten, mutta minulle sanottiin:

”Hänen ei tarvitse tietää sitä. Hänelle saa luvan riittää tieto siitä, että hänkin on tehnyt jotakin Saksan hyväksi.”

Ennen lähtöä liikkuu villi huhu, että punaiset aikovat hyökätä illalla ja tehdä kunnon verilöylyn. Saksalaiset varustautuvat puolustukseen aseettomina ja jakavat vahtivuoroja. Yöllä tuleekin hälyytys, mutta se osoittautuu yövahtien kovaäänisen keskustelun aiheuttamaksi.

Leo herättää minut sovittuna aikana. Hän on hyvin surullinen, ettei hän voi tulla mukaan. Lupasimme nimittäin toisen paikan reessäni neiti Iversille, ja Brachtin viereinen paikka on varattu hänen palvelijalleen Willille.

Lähdön hetkellä konsuli Baltis kiirehtää paikalle, ja pyytää ottamaan mukaan Hollannin Pietarin-lähettilään puolison, rouva Schimm van der Loeffin, joka on lähtenyt lastensa ja heidän kotiopettajansa kanssa pakoon Venäjältä.

Rouva Haglundkin tulee vielä viime hetkellä puristamaan kättämme hyvästiksi. Lapsilleen hän valitettavasti, vaikkakin harkitusti, ei antanut lupaa tulla hyvästelemään uudestaan.

Jätämme kohtalotoverimme toisillemme parhainta toivottaen.

Jätämme kohtalotoverimme ja rakkaat ystävämme taaksemme toisillemme parhainta toivottaen ja reippaiden kädenpuristusten saattelemana.

MINUN REKEÄNI vetää vahva nuori ori. Se tempoo kunnolla siloissaan ja antaa karavaanille reippaan vauhdin. Turku jää pian taaksemme, ja vielä ennen kuin talviuntaan nukkuvat ihmiset tulevat kaduille, pääsemme rannikolle rauhaisan pienen kylpyläpaikkakunnan Naantalin lähellä.

Viiletämme yli tasaisen jääpinnan. Tähän mennessä emme ole kohdanneet vielä yhtäkään punakaartilaista. Nyt näemme heitä kolonnoittain kaukana oikealla ja kaukana vasemmalla. Oikeanpuoleinen ryhmä heiluttelee kivääreitään. Pidetään tiukasti keskisuunta ja eteenpäin! He heiluttelevat kiivaammin. He halunnevat meidän pysähtyvän. Me emme kuitenkaan ymmärrä suomea. Me vilkutamme heille takaisin, ja hyvien hevostemme ansiosta olemme pian heidän katseidensa ulottumattomissa. Minulla tosin on Turun punaisen sotilasneuvoston antama passi Ahvenanmaalle, mikä ei kuitenkaan takaa sitä, että seuraavan paikan sotilasneuvosto on samaa mieltä saksalaisupseerien vapaasta liikkuvuudesta.

Pienet suomalaishevoset ovat loistoeläimiä. Ne eivät liiku käyntinä metriäkään. Aina ravaavat. Kilometrit vilisevät niiden kavioiden alla. Sää on erinomainen, ja se nostaa tunnelmaamme. Pysähdymme yhdelle Brändön saarista suurehkolle maatilalle pitämään aamiaistauon. Asunto on putipuhdas. Tilan omistaja, joka on roteva, sään ruskettama germaani, ottaa meidät vastaan avosylin.

Koska meidät on nyt muutettava kurssiamme etelään, hänen poikansa tarjoutuu meille oppaaksi. Syödessämme aamupalaa hän kantaa jo aikoja sitten pakatut tavaransa rekeensä ja valjastaa hevosensa sen eteen. Hänen toiveenaan on kohdata Ahvenanmaalla valkokaartin jäseniä astuakseen sen riveihin.

ILLAN TULLEN näemme vihdoin edessä siintävän saaria. Meitä vastaan tulee yksittäisiä mantereelle marssivia miehiä. Kaikki kantavat täyttä säkkiä olallaan. Monilla heistä on venäläinen sotilastakki ja turkislakki. Jos heillä olisi hihanauhat ja he kantaisivat asetta, heitä erehtyisi pitämään punakaartilaisina. He tervehtivät meitä poikkeuksetta, paikoin mitä kunnioittavimmin kumartaen syvästi.

Huudamme kaikki yhteen ääneen hurraata!

Vårdön saari sijaitsee Ahvenanmaasta 20 kilometriä itään. Aiomme pysähtyä siellä lounastauolle. Ensimmäinen näkemämme viehättävä kalastajamökki näyttää hyvin kutsuvalta. Kalastaja tosin ajattelee toisin. Hän kieltää meitä tulemasta sisään. Niin ei ole vielä yksikään hänen maanmiehistään tehnyt. Valitettavasti ymmärrämme hänen kiihkeästä puheestaan ja elehdinnästään vain sanan tyska (saksalainen).

Kyllä, me olemme saksalaisia. Hän ei kuitenkaan tarkoita meitä vaan toisia saksalaisia, saksalaisia sotilaita. Hän patistaa meidät takaisin rekiimme ja viittoo saaren sisäosan suuntaan.

Meidän on määrä ajaa vain kilometri. Mitähän hän meistä haluaa? Lieneeköhän invalidikuljetuksestamme lähtenyt muitakin matkaan ja ohittanut meidät kulkemalla eteläistä reittiä? Kilometri ei ole mikään matka. Menoksi!

Ehdimme ajaa kuluneella solatiellä vain muutaman minuutin, kun ryteiköstä nousee äkisti esille kiväärinpiippuja. ”Halt!” Muutama mies hyppää pysähtymiskäskyä huutaen eteemme – saksalaisia jääkäreitä!

Itämeren-divisioonan luona

HUUDAMME KAIKKI yhteen ääneen hurraata. Puristamme toistemme käsiä, riemuitsemme ja esitämme kysymyksiä.

Erica Ivers vuodattaa kyyneliä. Mieluiten hän halaisi jääkäreitä. Hän ottaa matkatavaroistaan esiin tähän saakka piilossa pidetyn musta-valko-punaisen lipun ja panee sen rekeen pystyyn. Näen ensimmäistä kertaa saksalaisia teräskypäriä. Jäädessäni vangiksi niitä ei vielä ollut itärintamalla.

”Olkaa tarkkana. Viimeistään puolen tunnin päästä tästä menee muutama reki ohi. Niissä on englantilaisia, pidättäkää heidät!”

”Mitä, englantilaisia? Jestas, siitä tulee hauskaa!” Olisin mielelläni jäänyt seuraamaan matkatoveriemme vastaanottoa, näkemään ne hämmentyneet ilmeet heidän havaitessaan saksalaisia sotilaita. Meidän täytyy kuitenkin ottaa huomioon naiset ja lapset ja etsiä yöpaikka.

Erään kartanon pihalla näemme ensimmäiset vangit, kokonaisen lauman punakaartilaisia, enimmäkseen venäläisissä univormuissa. Saksalaiset joukkomme eivät toimi niin kuin ruotsalaiset. He ottavat jokaisen kiinni saamansa punaisen vangiksi ja varustavat saaliiksi saamillaan aseilla välittömästi jälleen viimeisiä Ahvenanmaalle hajautuneita valkokaartilaisia.

Näemme ensimmäistä kertaa valkoisia hihanauhoja. Niiden kantajat antavat oivallisen vaikutelman. Tulisilmäisiä voimakkaita, mainioita ihmisiä, joista hehkuvat niin vapauden kaipuu kuin ylpeys ja ilo siitä, että he saavat taistella rinnan voittamaan tottuneiden saksalaisjoukkojen kanssa. Brändöläisnuorukaistamme ei pidättele nyt enää mikään. Hän ehtii tuskin hyvästellä meidät. Luja kädenpuristus, ja kohta hän on jo valkokaartilaisten joukossa.

AINOA PAIKALLA oleva [saksalainen] luutnantti on täysin pyörällä päästään vyöryttäessämme kysymyksiämme hänen päällensä.

Hänen täytyy kertoa rintamasta. Se on paikoillaan. Takamaasta, saksalaisesta isänmaasta, hänellä on vähemmän hyvää kerrottavanaan. Ilonpilaajat ovat vauhdissa. Elintarvikkeista ja miltei kaikista käyttötarpeista on pulaa. Hän näyttää meille saappaitaan. Ne ovat kylläkin ehjät ja kokonaiset. Silti minun on myönnettävä, ettei yksikään luutnantti olisi minun rintama-aikanani lampsinut sellaiset jalassa.

Mecklenburgin 14. jääkäripataljoona on miehittänyt Vårdötä vasta muutaman tunnin. Kylän aukiolla nuoret valkokaartilaiset saavat jo kuitenkin sotilaallista ohjeistusta saksalaisilta aliupseereilta ja korpraaleilta. Heidän kouluttamisensa sotilaiksi ei voi käydä liian nopeasti.

Jääkäripataljoona oli saapunut neljä päivää sitten Eckerön edustalle Rheinland- ja Westfalen-laivoilla ja rantautunut kaksi päivää sitten. Polkupyöräkomppania liikkui etelärannikolle saadakseen mahdollisesti Maarianhaminan haltuunsa. Pyörämiehet eivät varmaan uskaltaneet uneksiakaan saavansa vangiksi sotalaivan. Sellaista mahdollisuutta ei ollut kirjattu heidän harjoitusohjeisiinsa eikä kenttäpalvelusohjesääntöönsä. He olivat kohdanneet avomerellä Balticlaivan, joka suuntasi pitkin murrettua laivaväylää Venäjälle.

Laiva oli ahdettu täyteen punakaartilaisia, ja se kuljetti myös suurta määrää aseita ja ammuksia. Miehistö olisi kyennyt ongelmitta pyyhkäisemään jääkärit jäältä. Pelko saksalaisia kohtaan kuitenkin pakotti heidät luopumaan taistelusta ja yrittämään neuvotteluja. Jääkärit [– –] vaativat välitöntä antautumista tai muuten he avaisivat tulen. Punaiset, joiden joukossa oli myös naisia, kutsuivat sotilasneuvoston koolle ja päättivät taipua ”ylivallan” edessä, luovuttaa laivan ja aseet sekä antautua vangeiksi.

Jääkärien 1. komppania oli eilen edennyt Godbyyn ja päässyt tänään Vårdöön kohtaamatta suurempaa punaisten vastarintaa. Vaikeuksia oli aiheuttanut vain lumen ja jään peittämä maasto. Tienoota tuntevat paikalliset olivat kuitenkin aina tulleet avuksi. He huolehtivat alituiseen niin joukkojen kestittämisestä kuin matkatavaroiden kuljettamisestakin.

Saksalaisjääkärit kohtasivat Bomarsundissa ensimmäiset valkokaartilaiset ja solmivat heidän kanssaan juhlallisesti aseveljeyden. Jos me olisimme tulleet Vårdölle muutamaa tuntia aiemmin, me olisimme saaneet kokea, kuinka intoutuneina paikallisväestö ja valkokaartilaiset ottivat jääkärit vastaan.

PUNAINEN AJURIMME hämmästyy nähdessään minut yhtäkkiä valkokaartilaisten keskellä ja vielä hämmästyneempi hän oli kohdatessaan oikeita saksalaissotilaita. Hollantilaiset ovat entistä tyytyväisempiä siihen, että he ovat suojeluksessamme, sillä jos me emme olisi vastanneet heistä, he eivät välttämättä olisi pystyneet jatkamaan matkaansa keskeytyksettä.

Tapaamme seuraavassa paikassa maihinnousujoukkojen komentajan, majuri Schenk zu Schweinbergin. Hän matkaa paraikaa reellä 1. komppanian asemiin. Vaihdamme hänen kanssaan vain muutaman sanan ja suuntaamme jälleen jäälle, viimeiselle osuudelle kohti Ahvenanmaata.

Ajamme maihin vanhan uhmakkaan Bomarsundin linnoituksen kohdalla… Jääkärit odottivat punaisten vastarintaa Bomarsundin uusilla kenttälinnoituksilla. Punaiset eivät kuitenkaan ymmärtäneet hyödyntää taistelussa luonnollisia ja rakennettuja esteitä ja häipyivät hyvissä ajoin.

”Pelko saksalaisia kohtaan sai luovuttamaan.”

Saavumme illansuussa kylään, jossa aiomme yöpyä, ja tapaamme siellä uuden osaston mecklenburgilaisia. Majoituspaikoista meidän ei tarvitse murehtia. Niistä huolehtivat jääkärit. Luutnantit kilvoittelevat kohteliaisuudessa daameja kohtaan ja luovuttavat heille omat yösijansa.

Kaikissa kylissä kuljeskelee saksalaisia sotilaita, aseetta, rauhanomaisissa tyhjäksiostamistoimissaan. Hämmästykseksemme halutuin tuote on saippua, ja me selitämme itsellemme, että sitä on Saksassa todella heikosti saatavilla. Kaikesta meille kerrotusta huolimatta emme kuitenkaan pysty käsittämään kotimaassa vallitsevan puutteen suuruutta, sillä muuten mekin olisimme varmasti varustautuneet kaikella mahdollisella.

Oppaamme vahvistaa Willin kertoman kapinasta. Kuri [Saksan] laivastossa höltyy päivä päivältä. Välillä on jopa ammuskeltukin. Olot olivat pahimmat Ziethen-laivalla , jossa tilanne oli kehittynyt avoimeksi mellakaksi. Laivastolla on kuulemma liian vähän tekemistä, sotilaat ehtivät loikoilla liian kauan laakereillaan ja heillä on liikaa aikaa pohdiskeluun, joten he olivat alttiimpia yllyttämiselle ja propagandakirjoituksille kuin maasotaväki.

Illan aikana luutnantti tulee vierailulle laivaan ja kertoo, että hänen tukialuksensa lähtee seuraavana päivänä miinanajoon kohteenaan Danzig. Ehkäpä se olisi meille matkustusmahdollisuus?

11. MAALISKUUTA: Olemme saaneet luvan siirtyä saarronmurtajaan. Päästäksemme sinne joudumme käyttämään suomalaista jäänmurtajaa Sampoa. Ylvään näköinen punahiuksinen meriväen vänrikki tekee meille päivystävänä upseerina hyvästiksi kunniaa poistuessamme Rheinlandilta .

Ilman Sampoa liikkuminen retkikunnan laivojen välillä olisi ollut laivaliikenteen kasaamien jäälauttojen ja osin avonaisten railojen vuoksi todella vaikeaa. Saksan ainoa suuri jäänmurtaja, Hindenburg, ajoi täällä muutama päivä sitten miinaan ja upposi. Sampo oli punaisten hallussa, mutta sen miehistö oli valkoisia, jotka toivat Sampon Ahvenanmaalle ja luovuttivat sen Saksan merivoimien käyttöön.

Matkustaminen työskentelevällä jäänmurtajalla ei varsinaisesti kuulu elämän miellyttävimpiin kokemuksiin. Meidän on takerruttava mastoihin ja kaiteisiin, jottemme sinkoutuisi laidan yli. Laiva ajetaan jään päälle, jolloin rungon paino saa jääkannen murtumaan ja jää vaipuu jylisten syvyyksiin.

Ajamme saarronmurtajan vierelle. Keinuminen ja rytke on vienyt tasapainoni niin tyystin, että loikkani yli laivoja erottavan metrisen välin miltei epäonnistuu. Molskahdus veteen. ”Mies yli laidan!”, joku huutaa. Pudonnut on kuitenkin vain peittoni, joka roikkui käsivarrellani. Minut ennätti pelastaa matruusi tarraamalla käsivarteeni ja vetämällä minut toiselle puolelle. Peitto ongitaan takaisin kannelle pitkillä puoshaoilla. Saarronpurkulaivueen päällikkö, kapteeniluutnantti Müller ei ole kovinkaan riemuissaan ilmaantumisestamme.

”Herran tähden! Omalla vastuullanne sitten!”, hän toteaa lopuksi, ja se riittää meille. ●

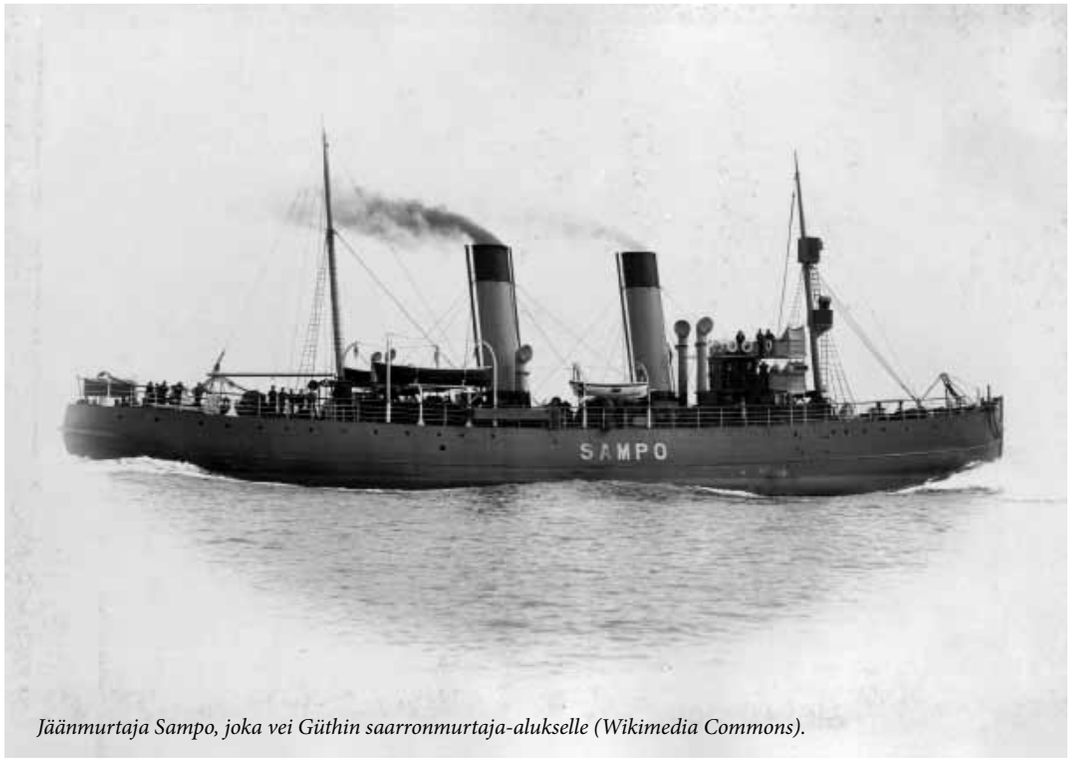

Jäänmurtaja Sampo, joka vei Güthin saarronmurtaja-alukselle (Wikimedia Commons).

Tässäkö sodan julmin kuva?

● *Jukka Halonen*

Koko vuoden olen kirjoittanut sisällissodan tapahtumista. Olen käynyt läpi laajan aineiston, kirjoitetun ja muistetun. Valokuvia olen katsonut runsaasti, niitä, joita raskaista tapahtumista on tallennettu.

Yksi valokuva pysäytti ja hätkähdytti, vaikka kuvasato ei muutenkaan ole kovin mieltä ylentävä. Se löytyi kansallisarkistossa olevasta valokuva-albumista, johon on koottu valkoisten Karjalan rintaman valokuvia, ennen muuta Raudusta ja Valkjärveltä. Tutkijoiden ulottuvilla se siis lienee ollut viimeistään sotavuosista alkaen, jolloin luovutetun Karjalan arkistot siirrettiin, ilmeisesti heti Helsinkiin.

Valokuva-albumista on poimittu monta otosta myös vuonna 1934 ilmestyneeseen kaksiosaiseen suurteokseen Suomen Vapaussota kuvissa I-II. Tämä nimenomainen on jäänyt poimimatta.

PYSÄHDYIN KUVAN kohdalle Mustemaalaria tehdessä. Mietin, voiko tätä kuvaa käyttää tässä julkaisussa. Se on julmin valokuva, joka ainakin minun kohdalleni on tähän mennessä Suomen sisällissodasta sattunut. Lopulta montakin syytä sai päätymään siihen, että kuva ansaitsee tulla julkaistuksi. Onhan joku iljennyt sen ottaakin, ja vieläpä laittanut muiden kuvien joukkoon kauniisti muistoalbumiin.

Tarkemmalla tutkimisella kuvassa on nuori nainen, jolla on kauniit kasvonpiirteet – siitäkin huolimatta, että puoli päätä puuttuu. Mitä ilmeisemmin kuva on Valkjärven Tarpilan kentältä, koska sen vieressä on seuraavalta aukemalta (sivut 88-89) löytyvä kuva. Kenties tyttö on tuo kuvan keskellä kamerasta poispäin aseteltu vainaja? Albumin kuvatekstien perusteella toinen sijaintipaikka olisi Raudun Kuolemanlaakso, mutta sieltä otetuissa kuvissa on enemmän lunta. Tarpilassa ruumiit ovat ruoholla, kuten kuvan tyttökin.

Tytöksi vainajan voi päätellä avatusta rintamuksesta. On siis tarkistettu, että kyse on nuoresta naisesta. Seuraavan aukeaman Tarpilan kuvasta voi päätellä, että ruumisröykkiössä on myös muita naisia.

Luonnollisesti tämä valokuva ei sopinut valkoiseen historiaan eikä vapaussodan kuvakirjaan, sillä ilmestymisajankohtanaan 1934 se pyrki demonisoimaan vastapuolen, punaiset. Kuva päästä ruhjotusta punaisesta naisesta ei sopinut vapaustaisteluun lähteneen valkoisen sotilaan sankarimyyttiin.

PUNAISTEN HIRMUTÖISTÄ julkaistiin runsaasti kirjoituksia ja valokuvia heti sodan päättymisen jälkeen. Vuoden 1919 eduskuntavaaleihin kokoomus painatti suorastaan kirjasen ”Punainen terrori Suomessa talvella 1917-1918”.

Esipuheen mukaan kirjanen oli painettu, kun sosialistinen sanomalehdistö oli yrittänyt johtaa yleistä mielipidettä harhaan kapinan ilmiöistä. Työväenlehdet eivät kertaakaan olleet paljastaneet yksityiskohtaisesti punaisten hirmutekoja, ”miten raakoihin ja eläimellisiin tekoihin” punakaartilaiset olivat tehneet itsensä vikapäiksi.

Kirjanen antoi lukuisia esimerkkejä siitä ”mädännäisyydestä, siitä murhan-, murhapolton ja ryöstönhimosta, joka antoi yleisen leiman kapinallistemme viimetalviselle toiminnalle ja joka aiheutti kansallisomaisuudellemme suunnattomat vauriot sekä arvaamattomat, laskemattomat vahingot kansallemme työvoiman menettämisen muodossa”.

Kirjanen luetteli toinen toistaan järkyttävämpiä vaihtoehtoja ihmisen kiduttamisesta, ja tähän olivat punaiset syyllistyneet. ”Totuus on tällainen”, loppusanoissa tiivistettiin.

Ei se ihan ollut sellainen. Julmuuksiin syyllistyttiin molemmin puolin. Sota on armotonta, sisällissota vielä armottomampaa. Ja arvottomampaa. Ei koskaan enää. ●

Kaatuneita tai teloitettuja punaisia Valkjärven Tarpilan kentällä huhtikuussa 1918. (Kuva: Kansallisarkisto)

Sata vuotta myöhemmin

Sisällissodan muisto on yhä nykyään, sata vuotta sodan jälkeen, keskeinen osa suomalaisten identiteettiä. Miten sisällissotaa on eri aikoina muistettu, millainen tuo muisto on nyt ja millaiseksi se tulee kehittymään tulevaisuudessa? Olli Kleemola haastatteli kahta sisällissotaan erikoistunutta tutkijaa Anne Heimoa ja Tiina Lintusta.

● *Olli Kleemola*

Folkloristiikan professori **Anne Heimo** ja poliittisen historian yliopisto-opettaja **Tiina Lintunen** ovat molemmat erikoistuneet tutkijoina sisällissotaan. Anne Heimo tutki väitöskirjassaan (2010), miten Sammatissa on muistettu sisällissotaa. Sammatissa teloitettiin poikkeuksellisen paljon punaisia, ja nuo muistot elävät yhtä paikkakunnalla tarinoissa. Lisäksi Heimo on tutkinut sisällissodan muistelua verkossa, ennen kaikkea sosiaalisessa mediassa. Tällä hetkellä hän vetää Turun vankileirin historiaan ja muistoihin keskittyvää *Sirkkala 1918-2018: Vankileiristä muistin paikaksi ja kulttuuriperintökohteeksi* -hanketta.

Tiina Lintunen tutki väitöskirjassana punaisia naisia, heidän toimintaansa sisällissodan aikana ja heidän kohtaloitaan sodan jälkeen. Hän on myös tutkinut valkoisten naisten toimintaa sisällissodan aikana. Aivan viime aikoina tutkimustyön alla on ollut myös, miten valkoiset nuoret tytöt kokivat vuoden 1918 tapahtumat.

Erilaiset muistojuhlat

Sisällissodan muisto ja muistamisen kulttuuri muotoutuivat luonnollisesti pian sodan päätyttyä. Tällöin valkoinen näkökulma dominoi sodan muistamisessa. Vuoden 1918 muisto oli yksi niitä myyttejä, joiden varaan sotienvälisen ajan ensimmäinen tasavalta pitkään rakensi identiteettinsä. Miten luonnehtisitte valkoista muistamiskulttuuria sotienvälisellä kaudella?

TL: Valkoinen muistaminen oli julkista ja organisoitua, oli muistojuhlia ja paraateja, näyttävimmät maanlaajuisia.

Sisällissodan julkinen muistaminen oli pitkään valkoisten yksinoikeus. Kenraali Mannerheim puhuu vapaussodan alkamisen muistokatselmuksessa Tampereella 30.1.1919. (Kuva Vapriikin kuva-arkisto.)

AH: Lisäksi voisi mainita julkaisut, Vapaussodan historia -kirjan ja näyttävät kuvateokset, jotka omalta osaltaan vahvistivat muistoa. Myös voittajaosapuolen muistomerkkejä oli 1920-luvun loppuun mennessä satoja.

Entä millainen oli välittömästi sodan jälkeen muotoutunut punainen muistelukulttuuri, vai voidaanko sellaisesta edes puhua?

TL: Kyllä punaistakin muistelukulttuuria oli, se vain oli paljon yksityisempää. Muistaminen tapahtui ”omassa piirissä” ja muistomerkkejä voitiin pystyttää vain murto-osa valkoisten vastaavista ja julkaisutoiminta tapahtui ulkomailla, lähinnä Neuvostoliitossa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Toisaalta myös kotimaisissa lehdissä pyrittiin saamaan julki sotaa hävinneen osapuolen näkökulmasta muistelevia kirjoituksia, mikä ajoittain johti jopa sensuuriuhkauksiin.

AH: Myös työväestön kalentereissa ja Itä ja länsi -julkaisussa muisteltiin sotaa punaisten näkökulmasta.

Muistamisen muutoksesta

Toisen maailmansodan päättyminen ja sen mukanaan tuoma poliittisen suunnan muutos päätti ainakin jossakin mielessä valkoisen muistokulttuurin valtakauden. Miten ja millä aikavälillä muutos näkyi?

AH: Itse asiassa muutos näkyi jo talvisodan jälkeen, jolloin punaisen puolen muistomerkkien pystyttäminen sallittiin laajemmalti. Toisen maailmansodan päätös vielä vahvisti tätä trendiä: 1945-1946 pystytettiin lukuisia muistomerkkejä.

TL: Asenteissa tapahtui tosiaan muutosta jo sodan aikana. Kansan yhtenäistämisen nimissä punaleskille alettiin jatkosodan kestäessä maksaa eläkettä, jonka valkoiset lesket olivat saaneet jo pian sisällissodan jälkeen. Tämä siis merkitsi faktisesti valkoisten ja punaisten leskien aseman yhdenvertaisuuden tunnustamista. Myös puolustusvoimien lippujuhlan päivän siirto kesäkuun neljänteen päivään oli eräänlainen sovinnon ele. Toisaalta historiantutkimuksessa varsinainen käänne neutraalimpaan suuntaan ta-

Sisällissodan tutkimuksessa käänne neutraalimpaan suuntaan tapahtui vasta 1960-luvulla, ja koulukirjoissa vielä sitäkin myöhemmin, folkloristiikan professori Anne Heimo arvioi.

Usein unohdetaan, että sisällissodasta selviytyminen ei päättynyt taisteluiden loppumiseen eikä edes vankileireihin, vaan selviytyminen kesti vielä vuosia eteenpäin, historiantutkija Tiina Lintunen muistuttaa.

pahtui vasta 1960-luvulla, siis parisen kymmentä vuotta sodan päättymisen jälkeen, kun Jaakko Paavolainen julkaisi tutkimuksensa punaisesta ja valkoisesta terrorista. Ruohonjuuritasolle, kuten vaikkapa historian kouluoppikirjoihin, neutraali kerronta vuoden 1918 tapahtumista ennätti vasta huomattavasti tätäkin myöhemmin.

AH: Lisäisin vielä hitaasta muutoksesta sen verran, että monilla paikkakunnilla vasta viime vuosikymmeninä on muistettu tasaveroisesti molempien puolten vainajia.

Vaikuttiko Neuvostoliiton hajoaminen sisällissodan muistelukulttuuriin?

AH: Pitäisin itse Neuvostoliiton hajoamista suhteellisen vähämerkityksellisenä tämän asian suhteen. Ainakin tutkimuksen kentällä sitä huomattavasti merkittävämpi oli muutama vuosi myöhemmin ilmestynyt **Heikki Ylikankaan** teos *Tie Tampereelle*, joka avasi tavallaan uuden kauden sisällissotatutkimuksessa.
TL: Uskon että ihmiset eivät yleisesti peilaa muistoa ja kokemustaan ”suuriin” tapahtumiin, enemmän omaan elämäänsä ja kokemuksiinsa.

Muistojuhlista

Nyt vuonna 2018 sisällissotaa on muisteltu julkisuudessa paljon. Miten tulkitsette ja katsotte tuota muistelukulttuuria tutkijoina? Onko siinä mielestänne jotakin yllättävää?

TL: Yllättävää on ehkä ennen kaikkea muistojuhlien ja -tilaisuuksien määrä. Tilaisuuksia on ollut satoja, osin jo viime vuonna, niin valtakunnallisella kuin paikallisellakin tasolla. Myös kävijöitä on riittänyt ja ihmiset ovat innokkaasti pyrkineet keskustelemaan paitsi julkisesti esitettyjen kysymysten muodossa, myös myöhemmin kahden kesken. Sisällissota kiinnostaa: monet ovat myös pyytäneet apua saadakseen selville esivanhempiensa kohtalon.

AH: Tilaisuuksien määrä on tosiaan yllättänyt. Yllättävää on ollut myös, miten koskettavaksi ja tärkeäksi sisällissota koetaan yhä tänään. Muistamisen tarve on eittämättä olemassa ja olen nähnyt näiden muistelujen yhteydessä tänä vuonna myös kyyneleitä. Monet ovat selvästi kokeneet perheidensä osin katkeristakin kohtaloista kertomisen tärkeänä, kenties siksi että kokevat minun tutkijana edustavan sopivan neutraalia tahoa. Jopa kollegat yliopistolla ovat tulleet kyselemään ja pohtimaan sukunsa kohtaloita. Eräänlaisena pettymyksenä koen sen sijaan valtion panostuksen juhlavuoteen: esimerkiksi Sotasurmatrekisteriin ei varojen puutteessa ole voitu edes päivittää tuoretta, siis jo olemassa olevaa tutkimusta, vaan tietokanta perustuu yhä osittain vanhentuneille ja virheellisille tiedoille.

Läpitutkittu aihe?

Julkisuudessa on muistovuonna esitetty myös muutama kommentti, joiden mukaan sisällissota olisi jo läpitutkittu. Tutkijoina näette asian varmasti eri tavalla?

TL: Ainakin tämän vuoden aikana julkisuudessa ovat näkyneet ennen kaikkea ”päivä päivältä” -tyyppiset kertomukset itse sodasta: taisteluista, joukkojen liikkeistä ja keskityksistä. Vähemmän sen sijaan on kerrottu tapahtumista sisällissodan jälkeen, vankileirejä ehkä lukuun ottamatta.

Usein unohdetaan, että sisällissodasta selviytyminen ei päättynyt taisteluiden loppumiseen eikä edes vankileireihin, vaan selviytyminen kesti vuosikaupalla sen jälkeen. Tämä jää ehkä peittoon sen vuoksi, että lehdistön on helppo tarttua räväköihin, mediaseksikkäisiin väitteisiin. Olemme yhdessä Annen kanssa julkaisseet vastikään Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran kustantaman artikkelikokoelman Sisällissodan jäljet, jonka artikkeleissa tarkastellaan nimenomaan tätä selviytymistä.

AH: Toivon, että syyskaudella esille nousisi nimenomaan Tiinan mainitsema sisällissodasta selviytyminen. Myös paikallistason tapahtumat, jotka poikkeavat yleisestä kehityksestä, kuten Tervakosken päätös jättäytyä konfliktin ulkopuolelle, ansaitsevat tulla tutkituksi nykytilaa paremmin.

TL: Sisällissodasta on myös valloillaan runsaasti erilaisia yleistyksiä, esimerkiksi punaisten naisten kohtaloista tai vankileirien oloista. On syytä tehdä tutkimuksia, jotta voidaan todentaa, että kaikki vankileirit eivät suinkaan olleet yhtä kammottavia paikkoja. Esimerkiksi Suomenlinnan vankileirillä olleesta tuhannesta punaisesta naisesta kuoli kaikkiaan neljä. Aina voidaan myös toivoa, että löytyisi vielä uusia lähteitä. Esimerkiksi yksityisarkistoista löytyy vielä tänäkin päivänä kaikenlaista mielenkiintoista.

Etenkin internet-keskusteluissa ja somessa voi tänä päivänä havaita voimakkaan kahtiajaon, ja jollakin asteella jopa ”vapaussotajargonin” paluun. Mistä tämä mielestänne kertoo? Entä mikä on internetin ja sosiaalisen median merkitys osana sodan muistokulttuuria nykyään?

AH: Tein vuonna 2013 tutkimuksen vuoden 1918 muistoista internetissä ja somessa. Tuolloin osoittautui, että valkoista muistoa ylläpitivät nimenomaan eri järjestöt ja somessa puolestaan oli tilaa punaisille muistoille. Löysin kuitenkin myös monia ryhmiä, joissa pyrittiin sopuisassa hengessä lisäämään keskustelijoiden ymmärrystä.

Internet on toki laaja kenttä, ja varmasti jokaisen aatteen edustaja löytää sieltä ryhmän, josta saa tukea omille ajatuksilleen, mutta ainakaan suoralta kädeltä en ole valmis nielemään väitettä, että internetkeskustelut ruokkisivat kahtiajakoisuutta.

Tulevaisuus?

Miten arvioisitte sisällissodan muistokulttuurin kehittyvän tulevaisuudessa? Miltä näyttäisi esimerkiksi sodan 150-vuotismuistojuhla vuonna 2068?

TL: Pitäisin keskeisimpänä muutoksena sitä, että ne vahvat tunnekytkökset, joita nykypolvellakin vielä on sisällissotaan, heikkenevät, kuten luonnollisesti tapahtuu ajan kuluessa. Ehkä 50 vuoden kuluttua aika olisi kypsä esimerkiksi molempien osapuolien yhteisille muistomerkeille?

AH: Ehkä valtio myöntää tuolloin varoja Sotasurmattietokannan päivittämiseen (nauraa). Vielä toistaiseksi kukaan [valkoisen osapuolen] teloittajien, vanginvartijoiden tms. jälkeläinen ei ole astunut julkisuuteen. Ehkä seuraavat 50 vuotta tuovat riittävästi ajallista etäisyyttä ja näemme tällaisenkin ulostulon? ●

Valkoisten teloittajien tai vanginvartijoiden muistitieto on pysynyt toistaiseksi pois julkisuudesta. Aika saattaa avata tätäkin puolta. (Kuva: Vapriikin kuva-arkisto)

SSSL:n nettisivujen uudistustyö käynnissä

Suomen Sosialidemokraattisen Sanomalehtimiesliitto SSSL:n nettisivut ovat uudistumassa hyvää vauhtia. Ensimmäinen askel uudistumisessa otettiin jo vuoden 2018 aikana. Jatkoa on luvassa.

Nettisivujen uudistaminen oli yksi tärkeä työkohde, jonka SSSL:n liittohallitus laski kuluneen toimintakautensa kärkihankkeisiin. Uusia nettisivuja rakennettiin yhteistyössä Unionimedian kanssa. Liitossa uudistustyötä veti puheenjohtaja Jukka Halonen.

Ensimmäinen vaihe on nyt valmis. Sivusto on jaettu selkeisiin kokonaisuuksiin, joista löytyvät ajankohtaisuutiset, liiton historia, jäsenedut -ja ehdot, liiton menneet ja tulevat tapahtumat sekä yhteystiedot. Sivuilta löytyvät myös Mustemaalarit kolmelta edelliseltä vuodelta digitaalisessa muodossaan.

UUDISTUSPROSESSI ON vielä siis kesken. Seuraava vaihe on tarkoitus toteuttaa vuoden 2019 aikana. Jo olemassa oleviin kokonaisuuksiin on tarkoitus saada täydennystä. Esimerkiksi liiton historiaa on kirjoitettu vasta vuoteen 1918 saakka. Samoin vanhempia Mustemaalareita on tarkoitus saattaa digitaaliseen muotoon lähitulevaisuudessa.

Vuosien 2017-2018 liittohallitus ehti keskustella myös entistä aktiivisemmasta roolista, joka nettisivuille voitaisiin luoda. Yhtenä ajatuksena on ollut monipuolisen kolumnistijoukon kokoaminen liiton siipien suojaan. Liiton digitaalisen valokuva-arkiston luominen on niin ikään ollut yhtenä ajatuksena.

Uudistustyön jatkaminen tulee uuden liittohallituksen tehtäväksi, joka valitaan tulevalle toimikaudelleen vuosiksi 2019-2020. Parhaiten nettisivujen uudistustyöstä pääsee selville vierailemalla säännöllisesti sivustolla www.sssl.fi.

sssl.fi

Liity liittoon!

Suomen Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto ry on alansa edunvalvontajärjestöistä Suomen vanhin.

Liitto toimii lehdissä ja sähköisissä viestintävälineissä toimituksellisissa tehtävissä työskentelevien ja viestinnän palveluksessa vastaavanlaisissa tehtävissä toimivien, sosialidemokraattiset periaatteet hyväksyvien ihmisten yhdyssiteenä.

Liitto pyrkii vaikuttamaan viestintäpolitiikan sisältöön ja toimittajien edunvalvontaan. Se haluaa olla aktiivinen yhteiskuntapoliittinen keskustelija ja keskustelun herättäjä.

SSSL:n jäsen on myös SAK:n jäsen. Puolueista lähin yhteistyökumppani on SDP. Puoluejäsenyys ei ole ehto liittomme jäsenyydelle.

Liitto järjestää mm. keskustelutilaisuuksia, seminaareja, jäseniltoja, tutustumiskäyntejä ja jäsenmatkoja. Vuosijulkaisumme Mustemaalari on jäsenille maksuton. Liiton jäsen saa myös pressikortin. Jäsenyys tuo mukanaan monia muita jäsenetuja – lue jäseneduista nettisivultamme. Jäsenmaksumme on 40 euroa vuodessa.

Lähetä jäsenhakemuksesi liittoon sähköpostitse osoitteeseen: sssllliitto@gmail.com. Hakemukseen tarvitaan seuraavat tiedot: *nimi, syntymäaika, kotiosoite, sähköpostiosoite, puhelinnumero ja lyhyt selostus toiminnastasi media-alalla.*

AKT Tekoja!

Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto ry

Vieraile osoitteessa akt.fi

John Stenbergin ranta 6, 00530 Helsinki // PL 313, 00531 Helsinki
(09) 613 110

Demokraatti

Eniten lukijamäärää kasvattanut media
D Demokraatti
KMT 2017

TYÖVÄEN ARKISTO

Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki
Puh. (09) 774 3110,
sähköp. info@tyark.fi

www.tyark.fi

PAM Palvelualojen ammattiliitto
Servicefacket

Puheenjohtaja Ann Selin
020 774 2210

Toiminnanjohtaja Jyrki Konola
020 774 2072, 050 406 1093

Edunvalvontajohtaja Jaana Ylitalo
020 774 2060, 050 588 1170

Järjestöjohtaja Niina Koivuniemi
020 774 2076, 050 592 2493

Viestintäjohtaja Timo Piiroinen
020 774 2221, 050 360 5669

Talousjohtaja Jukka Mattila
020 774 2233, 050 577 5950

Ajankohtaisviestinnän päällikkö Miia Järvi
020 774 2123, 044 344 1585

Tutkimuspäällikkö Antti Veirto
020 774 2096, 050 465 7501

Yhteiskuntasuhteiden vastaava Elena Gorschkow
020 774 2074, 044 743 1725

PAM on Suomen suurin yksityisten alojen ammattiliitto. PAMiin kuuluu yli 230 000 jäsentä, jotka työskentelevät mm. myyjinä, tarjoilijoina, siivoojina, varastotyöntekijöinä, vartijoina, toimistotyöntekijöinä, parturi-kampaajina, esimiehinä, kiinteistönhoitajina ja kokkeina.

www.pam.fi | pam@pam.fi

JHL JULKISTEN JA HYVINVOINTIALOJEN LIITTO

Lomalle Tampereelle

SSSL:lla on Holiday Club Tampereen kylpylässä käytössään viikko 46 eli yksi lomaviikko vuodessa. 105 neliön suuruisessa huoneistossa on kaksi makuuhuonetta ja kuusi vuodepaikkaa. Loma-asunnon käyttöoikeuden arvotaan on ilmoittauduttava osoitteella sssllliitto@gmail.com 15.6.2019 mennessä. Käyttöoikeus arvotaan kesäkuun loppuun mennessä. Arvontaan voi osallistua vain sellainen jäsen, jolla ei ole jäsenmaksurästejä ja joka ei ole edellisen kolmen vuoden aikana voittanut viikon käyttöoikeutta.

Loma-asunnon käyttöönsä saavan on maksettava liiton määräämä 450 euron vastike viimeistään kuukautta ennen lomaviikon alkua. Lomaviikko alkaa perjantaina 8.11.2019 ja päättyy perjantaina 15.11.2019.

Suomen Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto SSSL ry

PL 373, 00531 Helsinki
sssllliitto@gmail.com ● www.sssl.fi

Sihteeri
Hanna-Maria Häkkilä
hanna-maria.hakkila@demarinuoret.fi
puh. 0409330309

Älä tuhlaa aikaa

Aloita yliopistosi meillä

akatemia.org TYÖVÄEN AKATEMIA Kauniainen

TYÖVÄENMUSEO
WERSTAS

pau
Posti- ja logistiikka-alan union

SAK
Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK
020 774 000 • sak@sak.fi • www.sak.fi

TYÖTÄ LÄHELLÄ IHMISTÄ

Lähi- ja perushoitajat työskentelevät aina lähellä ihmistä lasten, nuorten, työikäisten ja vanhusten keskuudessa. Myös lääkehoito on osa heidän työtään.

Mediayhteydet: puheenjohtaja Silja Paavola 050 527 5085
tiedotuspäällikkö Sari Tirronen 050 385 8043

www.superliitto.fi superliitto

SUPER
SUOMEN LÄHI- JA PERUSHOITAJALIITTO

SDP

KERRO MIELIPITEESI JA VAIKUTA!

LATAA MAKSUTON
SDP:N KANSALAISPANEELI

SAATAVILLA **GOOGLE PLAY**
TAI **APPLE APP STORE**
-SOVELLUSKAUPASTA

Jyty edustaa kuntien, kuntayhtymien ja seurakuntien ja julkisia palveluja tuottavien yhteisöjen ja yritysten noin 50 000 jäsentä.

Puheenjohtaja
Maija Pihlajamäki
puh. 0400 537 756

Viestintäjohtaja, Jyty-lehden päätoimittaja
Kari Hietamäki
puh. 040 502 0115

Julkaisu- ja verkkotoimittaja
Sanna Pyysalo
puh. 050 566 0611

Tiedottaja
Tuomas Muhonen
puh. 040 635 3644

Julkis- ja yksityisalojen toimihenkilöliitto–
Offentliga och privata sektorns funktionärsförbund Jyty

Asemamiehenkatu 4, 00520 Helsinki. Puh. 020 789 3799
E-mail: etunimi.sukunimi@jytyliitto.fi

WWWJYTYLIITTOFI

Twitter &Instagram @proliitto

Kaikille kuuluu
#samakiitos
samasta* työstä.

*Samasta ja samanarvoisesta työstä maksetaan edelleen naisille keskimäärin kahdeksan prosenttia vähemmän kuin miehille.
(Pron työmarkkinatutkimus 2017)

Kolme neljäsosaa suomalaisista haluaa kaventaa sukupuolten välistä palkkaeroa.

Toimiva palkkausjärjestelmä oikeudenmukaistaisi palkkausta.
Palkka-avoimuus ja palkoista puhuminen pienentävät palkkasyrjintää.

Tasa-arvosuunnittelu parantaa työtyytyväisyyttä, pidentää työuria ja lisää organisaation houkuttelevuutta työnantajana.

Ota palkka puheeksi!
Lue lisää www.proliitto.fi/samakiitos

#samakiitos

ammattiliitto
pro

Pro on koulutettujen asiantuntijoiden ja esimiesten ammattiliitto.

Proliitto.fi

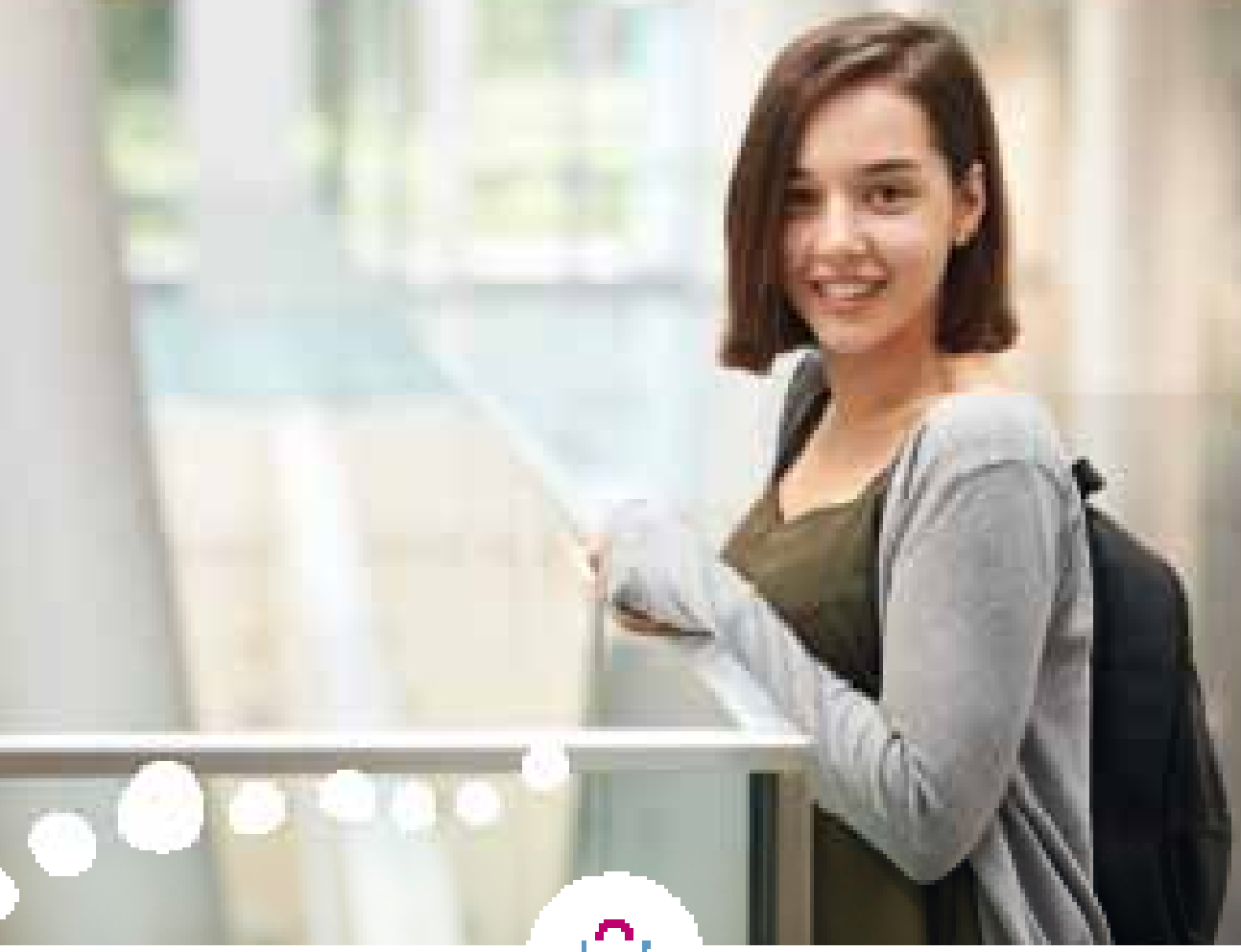

TRADEKA

Omistaminen tekee hyvää

Tradeka on moderni 250 000 jäsenen omistajaosuuskunta, jonka johtoajatus on merkityksellinen omistajuus. Uskomme, että omistajana voimme edistää liiketoimintaa, joka tuottaa sekä hyvää tulosta että hyvää suomalaiselle yhteiskunnalle. Jaamme tänäkin vuonna merkittävän osan tuloksestamme yhteiseen hyvään: lahjoituksistamme iso osa kohdistetaan lasten ja nuorten hyväksi tehtävään työhön.

Lily Bernard Tradeka